

ESTUDI SOCIOLINGÜÍSTIC DE CERTS ASPECTES DE LA LLENGUA CATALANA

Jeanne Zang MIER*

Per a Lawrence B. Kiddle

I. INTRODUCCIÓ

El present estudi és una investigació sociolingüística d'aspectes escollits del català com a idioma emprat en els casos de quaranta-tres nadius de Barcelona, capital econòmica, cultural i després de l'any 1977, també capital política de Catalunya.

La sociolingüística és l'estudi de la relació entre els factors externs com ara classe social, edat i sexe per una banda, i els elements d'un idioma, per l'altra. Fins i tot des d'abans de l'establiment de la sociolingüística com a subdisciplina, un cert nombre de lingüistes, molts d'ells de l'àrea dels idiomes romànics, reconeixien la importància del context social d'un idioma.

Ja a la segona meitat del segle XIX, va dir Hugo Schuchardt (1972: 49-50), «les formes antigues i les noves són distribuïdes... en un mateix dialecte no solament segons l'edat, sinó també segons el sexe, l'educació, el temperament, en fi, de la manera més diversa».

Dos estudis separats fets a càrrec dels estudiosos romànics Abbé P.-J. Rousselot i Louis Gauchat, donaven testimoni empíric a favor de les asseveracions teòriques relatives a la influència dels factors socials. Rousselot va estudiar l'any 1891 el *patois* d'una família a Cellefrouin, França. Gauchat va estudiar un *patois* franco-provençal a Charmey, Suïssa, l'any 1905.

Ambdós estudiosos coincidiren a afirmar que un idioma no és uniforme sinó que varia segons l'edat, el sexe, l'ocupació i el nivell social (Jordan 1970: 37-38).

Antoni Griera, autor de l'ALC, afirma a la introducció del seu *Atlas* (1964: Introducció explicativa, 8) que seria interessant d'escollir tres persones de cada lloc, que representessin diferents edats, i tres que representessin tres classes socials diferents. No obstant això, continua dient que sobrepassaria les possibilitats d'un atlas lingüístic tenir en compte aquestes variables.

Més recentment, en el camp de la investigació romànica, Ruth Reichstein ha estudiat les variants socials i geogràfiques del francès parisenc. Afirma (1960: 56) que el factor social com a un dels elements del canvi fonètic «*quoique universellement reconnu, n'a jamais fait l'objet d'un examen systématique.*»

Yakov Malkiel (1976: 80) situa l'inici de la sociolingüística com a subdisciplina semiautònoma als Estats Units al principi i a mitjan dels anys cinquanta. Cita tres

* Aquest article és la traducció catalana de la tesi doctoral presentada al Departament de Llengües i Literatures romàniques, Lingüística romànica, de la Universitat de Michigan, l'any 1982. El tribunal era integrat pels professors David Wolfe (president i director de la tesi), Penelope Eckert, Raleigh Morgan i Ernst Pulgram.

estudis, tots tres aliens al camp de la lingüística romànica, com a promotors del creixement de l'especialitat: *The Norwegian Language in America* d'Einar Haugen, *Languages in Contact* d'Uriel Weinreich i *Language, Society and Culture* de l'Alf Sommerfelt. Els primers dos estudis enfoquen la influència d'un idioma sobre un altre, el qual és un tema d'interès prioritari pel que fa al cas del català.

Sommerfelt (1962: 76) subratllà la necessitat d'estudiar l'idioma parlat:

On voit combien il est nécessaire d'étudier la langue parlée pour comprendre les changements linguistiques. Si l'on n'examine que les documents écrits on n'arrive pas à saisir le procès de changement; on ne voit le plus souvent que le résultat final...

És precisament aquest procés de canvi que ha esdevingut d'un interès primordial per a molts sociolingüistes moderns. Hans Vogt (1954: 367) va explicar aquest procés molt bé en un article sobre el tema del contacte entre idiomes. Durant el temps entre l'inici i l'acabament d'un canvi, els parlants d'un idioma tenen la possibilitat d'escollir entre diverses expressions alternatives. Aquesta elecció és condicionada per una «acumulació de factors, alguns lingüístics, alguns estètics i socials...». Continua dient: «allò que apareix a la història d'un sistema lingüístic com a canvi, apareixerà sincrònicament com una variació si fa no fa lliure, entre diferents formes d'expressió, igualment admissibles dins el sistema».

Ernst Pulgram, en un article que tractava de l'eliminació optable de la/ə/francesa, recalca que cal tenir en compte dos tipus de factors quan hom tracta una característica tan gratuïta (Pulgram 1961: 306): «1) les referències sincròniques respecte a l'estil lingüístic (velocitat, èmfasi, intenció, etc.) i les condicions socials (educació, riquesa, professió, etc.); 2) les referències diacròniques respecte als estils canviants i els canvis de condició social».

Les característiques de l'idioma que són gratuïtes o que semblen estar en lliure variació són, per tant, el rovell de l'ou dels estudis sociolingüístics. És la feina del sociolingüista la d'analitzar aquests elements de l'idioma per tal de veure si la seva utilització pot ser enquadrada dins uns paràmetres sociolingüístics.

Fou l'enfocament quantitatiu envers l'estudi de la variació que emprà William Labov el que va donar la base per a molts estudis sociolingüístics subsegüents.¹ Als seus primers dos estudis, primer sobre la parla de Martha's Vineyard i després sobre la de Nova York, el seu procediment fou el de mesurar la freqüència de l'aparició de les variants d'una variable lingüística concreta.² En Labov (1964 i 1972b) trobà que, malgrat que les dades individuals mostraven una variació no-sistemàtica, sí que es veia una estructura extraordinàriament sistemàtica quan les dades foren agrupades segons criteris d'edat, classe social, sexe o ètnia dels individus en qüestió. Es trobà una correlació entre diferents característiques segons els diferents factors socials. Les troballes més interessants de Labov apareixen en estudiar les variables al llarg de dues dimensions, per exemple, les d'edat i classe social. Moltes d'aquestes troballes han ajudat a descobrir el mecanisme del canvi a l'idioma.

1 S'han realitzat i es continuen realitzant molts estudis quantitatius en el camp de les llengües romàniques. Podríem citar l'estudi de Gillian Sankoff i d'Henrietta Cedergren sobre el francès de Montreal (1971), l'estudi d'Anthony Naro d'un canvi sintàctic en el portuguès del Brasil (1981) i l'estudi de Beatriz Lavandera d'una variable sintàctica en el castellà de Buenos Aires (1975).

2 Una variable lingüística és una característica de l'idioma que té dues o més realitzacions o versions en la parla d'una persona o en la parla d'un grup de persones. Les realitzacions d'una variable són les variants.

Derek Bickerton (1971: 488) assenyalà una conseqüència negativa de l'arranjament de dades de Labov. Va dir que «qualsevol diferència individual, així com qualsevol exemple de comportament individual categòric, es perden sense rastre en el mar de la variabilitat de grup». Malgrat tot, Labov havia inclòs taules de distribució (vegeu 1964: 367 per exemple) per a algunes de les variables als seus estudis. Amb l'efectuació del gràfic de l'ús individual de la variable, aquests gràfics ajuden a rectificar els desavantatges de l'arranjament de dades per grups.

Bickerton (1971) considerarà només l'ús categòric d'una de dues variants o la variació d'aquestes, en un estudi sobre la variabilitat inherent en el cas d'un crioll. Aquest mètode per a l'examen de les dades pot ser molt útil en l'estudi de característiques gramàtiques. Aquestes característiques sovint es resisteixen a un estudi quantitatiu, ja que no apareixen amb prou freqüència en una mostra parlada perquè la proporció del seu ús sigui estadísticament vàlida. No obstant això, en els casos on una variable apareix amb freqüència, Ralph Fasold (1970: 558) és de l'opinió que el càlcul de la freqüència d'aquesta característica pot revelar més que no pas l'asseveració que la característica és present, absent o variable a la parla d'un parlant en concret. Cal notar que la freqüència exacta d'una variant per si sola no és important. Més aviat, tal com afirmaren Wolfram i Fasold (1974: 114), «...el càlcul dels valors reals de freqüència ha de ser considerat més com a procediment de descoberta per a la determinació de les relacions més/menys, que no com a dades de valor teòric per si soles».

En aquest estudi se seguirà l'enfocament de Labov principalment. S'agruparan els individus segons les diferents variables socials i allà on s'esdevé una variable lingüística amb prou freqüència,³ es computarà la mitjana dels valors individuals registrats. També es tindrà en compte la distribució social dels grups de parlants amb ús categòric (0% o 100%) d'una variant. Es presenten taules de distribució per a algunes variables. Per a una variable de freqüència molt limitada (*dues*, femení) es mostrarà a la taula el nombre de parlants de cada grup que empren principalment una variant o l'altra.

Malgrat que és massa minso el nombre de casos de les variables per a fer una anàlisi estadística, pot ser molt suggestiva de cara a l'apreciació de tendències particulars, una convergència de patrons de freqüència, d'ús categòric i de l'ús predominant d'una variable.

Es troben les dades de l'ús de variables en cada cas individual a l'apèndix B.

II. LES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES I SOCIALS DE L'ESTUDI

Les variables lingüístiques

La primera variable que s'estudiarà serà *haver de* del català en contrast amb la forma castellanitzada *tenir que*. L'interès principal d'aquesta variable és el d'in-

3 Pel que fa a la quantitat de dades que es necessiten per a l'estudi de la variació inherent, diu Labov (1972b: 204):

«...tenim sort que els patrons d'aquesta variació no són gens difícils: no requereix l'anàlisi estadística de centenars de dades personals... Al contrari, trobem que els patrons bàsics de l'estratificació de classe, per exemple, surten de mostres de 25 persones... en surten patrons regulars d'estratificació estilística i social fins i tot quan les cèl·lules individuals no passen de cinc parlants, i nosaltres només en tenim cinc o deu exemples de la variable en qüestió per a cada parlant.

vestigar la correlació de la freqüència de l'ús d'una estructura castellana amb les característiques socials dels catalanoparlants.

Pel que fa a la morfologia, investigaré l'ús de la forma femenina de dos, «dues». Aquesta forma, també l'estudiaré des d'un punt de vista fonològic perquè de vegades té la forma parlada de /duəs/ i de vegades /dugəs/. Una raó per la qual he escollit aquesta variable rau en el fet que l'eliminació de la distinció de gènere en el nombre «dos» ha estat una tendència generalitzada a les llengües romàniques, conservant-se només al català, a l'occità, al gascó, al sard i al dialecte sud-selvà del romanx. Una investigació d'aquesta variable del català modern pot donar-nos una indicació del que pot haver succeït a les altres llengües romàniques.

S'examinaran tres variables fonològiques: els sibilants /s/, /z/ i /j/. Les fricatives (š) i (ž) estan en variació amb els seus correlatius africats (č) i (j). L'africada /j/ de vegades es realitza com el seu correlatiu insonor (č).

La variable /z/ s'escollí perquè era el primer fonema en variació aparentment lliure que em cridà l'atenció quan vaig començar a estudiar el català. Em vaig adonar que la meua professora, que parlava un català estàndard molt correcte a la classe, de vegades deia [žənè] i de vegades [jənè] en dir «gener». Que la (ž) i la (j) estan en estat de lliure variació a Barcelona és un fet que se'm féu patent en llegir *Llengua standard i nivells de llenguatge* (1976: 248). Aquest mateix autor també recalca la variació entre (š) i (č) inicials.

La desonorització de la /j/ intervocàlica és una característica d'un dialecte valencià anomenat *apitxat*. A Barcelona es troben tant la forma sonoritzada com la desonoritzada. A les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra (1954: vol. I, 40 i 81), també s'hi fa esment de la desonorització de la /j/, així com també de l'africació de les /š/ i /ž/ inicials. Aquesta obra fou escrita entre 1919 i 1928. En ser variables conegudes ja des de fa seixanta anys, investigar-les permetrà de veure si la seva variació ha progressat en un sentit o en l'altre des d'aleshores.

Les variables /š/ i /j/ també poden estudiar-se per tal de veure si la seva realització com a (č) té a veure amb la influència del fonema castellà /č/.

Finalment, també s'estudiaran les preposicions *en* i *a* en aparèixer en expressions de lloc. Aquestes preposicions són interessants des de dos punts de vista. D'entrada, poden ser objecte d'una interferència de les preposicions castellanes *en* i *a*. Les preposicions castellanes tenen una diferenciació semàntica (*en* es fa servir normalment amb verbs sense moviment, i *a* amb verbs de moviment) mentre que en català estàndard l'elecció entre *en* i *a* és determinada no pel tipus de verb emprat, sinó pel morfema següent.

En segon lloc, la preposició *en* també té la mateixa realització fonètica, de vegades, que la preposició *amb* /əɱ/. Això ha impulsat molts gramàtics (Fabra 1974: 76, Moll 1952: 348-349, Badia 1962: vol. II, 64, Jané 1971: 98) a parlar d'una confusió entre *en* i *amb*. Jo estudiaré les variants de *en* per tal de veure si aquesta confusió realment existeix.

Les variables socials

Per tal d'entendre la importància de les variables socials que cal tenir en compte en un estudi del català, es fa necessari de conèixer el rerafons bàsic del estatus del català a l'Estat espanyol.

La història del català es pot resumir com una sèrie de renaixences i regressions. Encara que pugui semblar que els problemes dels catalans comencessin amb el

règim dictatorial de Franco, la primera supressió de l'idioma data de l'any 1714 i del regne del rei borbó Felip V. En aquest moment, el català perdé el seu estatus com a llengua oficial de la regió. S'havia de fer servir el castellà per a tota cosa oficial.

A la segona meitat del segle XIX, va començar una renaixença popular i literària del català. A començaments de segle hi havia un gran grau d'interès per l'idioma. Es va celebrar un Congrés de la Llengua Catalana a Barcelona l'any 1905. Hi assistiren tres mil persones, la majoria catalans normals interessats pel tema de l'idioma propi (Badia 1972: 268).

L'any 1907 es fundà l'Institut d'Estudis Catalans per tal de promoure l'ús del català arreu del món estudiós. Com a director de la secció filològica de l'Institut, Pompeu Fabra publicà una gramàtica l'any 1912 i va normalitzar l'ortografia l'any 1913. També va publicar un diccionari l'any 1932.

Als primers anys del segle aparegueren grans quantitats de diaris, periòdics i literatura en català. A nivell polític, s'establí la Mancomunitat de Catalunya l'any 1914, que donava als catalans un cert grau d'autonomia regional. Durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), el govern espanyol retirà el seu suport envers la llengua catalana, però es mantingueren diversos grups particulars fidels en l'ús de la llengua a nivell d'activitats culturals. La publicació de llibres i periòdics en català continuà durant la dictadura.

El suport popular i intel·lectual del català es veié enfortit a nivell polític l'any 1931 amb l'establiment de la Segona República espanyola. Es creà un govern semiautònom a Catalunya, la Generalitat de Catalunya. Un sistema escolar complet, en el qual el català fou l'idioma de l'ensenyament, coexistí a Catalunya conjuntament amb les escoles castellanes mantingudes des de Madrid.

La Guerra Civil espanyola estroncà en sec les condicions favorables per al creixement del català, tant a nivell literari com a nivell d'idioma parlat. En Francesc Vallverdú (1973: 140) ha caracteritzat els anys de postguerra de 1939-1950 d'anys de bilingüisme reprimat. A partir de l'any 1950 es conegué una situació de bilingüisme tolerat.

Durant el període de la persecució, l'ús del català fou totalment prohibit a les escoles, a tots els diaris i revistes i a la ràdio. Es canviaren tots els noms de carrer catalans per noms en castellà. Aquesta prohibició s'estengué també vers el català com a llengua pública. Algunes de les persones que m'han informat de la situació durant aquests anys m'han explicat que la Guàrdia Civil solia dirigir-se als que parlaven català al carrer tot dient «*Hable cristiano*». A moltes escoles es visqué un ambient particularment repressiu, perquè els mestres prohibien als infants de parlar en català amb els seus amics. S'enviaren inspectors de Madrid per assegurar-se que els alumnes tinguessin un bon nivell de castellà.

Segons Badia i Margarit (1972: 283), en els vint anys següents a la Guerra Civil, els autors catalans havien de deixar llurs escrits sense publicar, o veure'ls publicats fora de l'Estat espanyol. Les seves obres circulaven d'amagatots entre intel·lectuals, però l'home del carrer no va tenir possibilitat d'accés al llibre en català durant una vintena d'anys. Aquesta situació agreujava el problema d'un grup d'avantguarda separat de les masses.

Van començar a aparèixer llibres populars en català l'any 1960. Més tard, va començar a emetre alguns programes en català una emissora de televisió. La mort de Franco i la fi de la dictadura, el novembre de l'any 1975, fou una embranzida que incrementà el procés normalitzador de la llengua catalana. L'abril de l'any 1976, va començar a publicar-se el diari «Avui». El setembre del mateix any sortí la pel·lícula *La Ciutat Cremada*, primera pel·lícula important que es feia

en català⁴. Al costat dels rètols de carrer escrits en castellà n'aparegueren d'escrits en català⁵.

Mentre que de moment la situació del català és de millora, l'intent de cop d'estat dretà del febrer de 1981 fa recordar que l'idioma català encara podria patir un nou revés inesperat.

L'edat com a variable social

Una de les variables més interessants des del punt de vista del canvi lingüístic és l'edat. Labov (1964: 215) va trobar que «...el grup social bàsic en el qual passa un parlant els seus anys pre-adolescents serà el motor principal de cara a establir els seus models lingüístics». Per tant, podem considerar la parla d'un individu com a característica del període de la seva pre-adolescència. L'estudi de la parla de gent de diferents edats ens dona una representació sincrònica d'un canvi diacrònic.

Cal notar que serà necessari procedir amb cura a l'hora d'emprar mostres de parlants de diferents edats per a l'estudi del canvi lingüístic. Tal com ho indicà Einar Haugen (en un comentari sobre Gumperz 1966: 43), la mainada no sempre conserva el seu model lingüístic en fer-se adulta, sinó que pot adoptar un model més proper a les generacions més envellides. El mètode ideal per a l'estudi del canvi lingüístic és d'estudiar la parla de parlants d'una edat concreta a través del temps. Per exemple, es podria agafar una mostra de gent de trenta anys cada deu anys i comparar la parla dels parlants d'aquestes mostres diferents. El desavantatge que té aquest tipus d'estudi és que caldria esperar quaranta o cinquanta anys abans no s'aconseguissin signes testimonials del canvi.

A l'estudi que teniu entre mans, els parlants seran dividits en sis grups diferents segons l'edat. A més d'aquesta representació sincrònica del canvi, també faré servir, com a dades suplementàries, les de l'ALC, així com també algunes frases descriptives de la *Gramàtica etimològica catalana* de mossèn Marian Grandia, publicada l'any 1901, elements de les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra, escrites entre els anys 1919 i 1928, de la *Gramàtica històrica catalana* de Badia i Margarit, publicada l'any 1951 i de la seva *Gramàtica catalana* de l'any 1962, i finalment de la *Gramàtica històrica catalana* de Francesc de B. Moll publicada l'any 1952. Les afirmacions que aquests gramàtics van fer sobre les característiques variables ens donen una idea de l'acceptació d'una variant en concret en el moment de la redacció de la gramàtica corresponent.

Les dades de l'ALC ens mostren la presència geogràfica d'una característica i també la seva utilització en un moment donat. Griera efectuà la feina de camp per a l'atlas durant les seves vacances d'estiu entre els anys 1916 i 1922. Els primers cinc volums foren publicats entre els anys 1923 i 1936. Quan esclatà la Guerra Civil, la casa i la biblioteca de Griera foren saquejades. El manuscrit i els qüestionaris, que eren amagats en un àtic de Barcelona, desaparegueren. L'any 1959 mossèn Antoni Pladevall realitzà entrevistes suplementàries en els cent pobles originàriament explorats per Griera (ALC: vol. VI, pròleg, n. pàg.). Foren publicats els

4 És interessant de veure, com a prova de la repressió continuada del català, que quan aquesta pel·lícula sortí per primer cop a València, el govern només va permetre'n la projecció de la versió original doblada al castellà.

5 Les autoritats d'un petit poble van faltar per complet perquè no varen entendre la situació quan van canviar el nom del carrer «Avenida del Generalísimo Franco» per «Avenida del Generalísim Franco».

resultats en els darrers tres volums de l'atlas. Per tant, entre els primers cinc volums i els darrers tres hi ha un període d'una quarantena d'anys. Aquest factor, cal tenir-lo en compte en emprar el material de l'atlas quan es parli d'un període concret.

També caldria fer constar que els subjectes estudiats no foren ni d'edat ni d'ocupació homogènies. Un cop d'ull superficial dels entrevistats ens mostra un pagès de trenta-nou anys, un farmacèutic de cinquanta-cinc, un metge de seixanta anys i un estudiant de vint-i-un anys (ALC: introducció explicativa). Així, algunes de les diferències de pronunciació poden ser atribuïdes al nivell ocupacional o a l'edat i no pas a diferències regionals.

També cal subratllar que el representatiu escollit per Griera per a la parla barcelonina als primers cinc volums és ni més ni menys que Pompeu Fabra mateix. Aquesta elecció d'entrevistat sembla poc afortunada perquè les dades de l'atlas són el reflex de les normes fabrianes més que no pas la parla d'un barceloní més representatiu o típic. Així i tot, l'estudi de Griera és una font molt útil d'informació sobre les tendències fonètiques del català.

El sexe

El sexe d'un parlant és una variable que cal tenir en compte a qualsevol estudi sociolingüístic. Susan Gal (1978: 1) va dir que: «...cal esperar una diferenciació sexual de la parla quan hi ha també una divisió social entre els papers a desenvolupar dels homes i de les dones, és a dir, universalment.»

S'ha trobat que les dones tenen un paper molt important a desenvolupar de cara al canvi lingüístic. Sovint són més sensibles respecte a les normes de prestigi que no pas els homes, i moltes vegades són les primeres a adoptar aquestes variants (Wolfram i Fasold 1974: 94).

El nivell ocupacional

Moltes variables lingüístiques tenen un valor socio-econòmic, és a dir que l'ús d'una variant és associat amb una classe social concreta. Aquelles variants que tenen valor prestigiós normalment seran característiques de la parla dels membres de les classes altes, mentre que les formes estigmatitzades normalment en seran de la classe baixa. Labov (1972b: 120-121) trobà que en una mateixa comunitat lingüística, l'ús d'una variable pot variar enormement, però que normalment la seva avaluació social era la mateixa per a tots els parlants.

El canvi lingüístic de vegades és impulsat per la «pressió de la societat damunt l'idioma. Aquestes pressions s'apliquen des de dalt —la seva expressió més directa es veu en el comportament de les classes socials més altes» (Labov 1964: 332). Aquest tipus de pressió és manifest.

Hi ha un altre tipus de canvi que Labov anomena «el canvi des de sota», que pot aparèixer a qualsevol grup social i des d'allí estendre's a la parla dels altres grups. Aquest tipus de canvi lingüístic es mou en un nivell per sota de la consciència dels parlants, i pot ser corregit des de dalt, més tard, d'una manera manifesta.

Cal recalcar que en un canvi impulsat des de sota, la variant que s'estén no és ni una forma estigmatitzada ni prestigiosa, sinó que se la pot considerar com un senyal d'identitat de grup (Labov 1964: 335).

Els sociolingüistes han emprat molts tipus d'índexs a l'hora d'agrupar els par-

lants segons la seva classe social, o el seu nivell socio-econòmic, com ara el poder adquisitiu, l'educació, l'ocupació, l'ocupació del pare i el tipus d'habitatge.

En aquest estudi només he fet servir els índexs d'ocupació i ocupació del pare per tal d'agrupar els parlants de la següent manera: primer, a cada entrevistat se li assignà un número segons la seva ocupació (o en el cas d'una dona, l'ocupació del seu marit). Els números assignats foren: 1 treballadors semiqualficats, 2 treballadors qualificats, 3 treballadors de despatx i petits empresaris, 4 directors i propietaris d'empreses més grans, 5 professions liberals. Després, fou emprat el mateix índex per a assignar un número a cada parlant segons l'ocupació del pare. Els dos números se sumaren a continuació per a cada entrevistat i la suma fou emprada per a dividir en quatre grups els parlants. En aquest estudi ens referirem a aquests grups com a N.O. (nivell ocupacional) 1-4, el grup 1 essent el de nivell ocupacional més alt.

Es va donar un pes igual a l'ocupació de l'entrevistat i a la del seu pare. Atès que els costums orals d'una persona són determinats en gran mesura en el decurs de la pre-adolescència, es considerarà que l'ocupació del pare és d'una importància tant o més gran que la del mateix entrevistat, quan hom intenta de desenvolupar un índex de nivell ocupacional.

No vaig incloure el factor de poder adquisitiu a la meua classificació. La raó d'això és que vaig pensar que seria poc natural de preguntar a l'entrevistat el seu sou, i aleshores intentar d'iniciar una conversa en la qual el propòsit central era de fer-lo parlar en un estil com més informal millor. A més a més, per tal com el nivell de poder adquisitiu normalment va lligat a la qüestió del treball, aquesta informació hi resultaria sovint innecessària.

Encara que cada entrevistat va donar informació sobre el seu nivell educatiu, aquesta informació no s'incorporà a l'índex N.O. (nivell ocupacional). Vaig trobar que moltes de les persones grans entrevistades, sobretot les dones, només tenien un nivell primari d'educació. Molts dels entrevistats joves havien anat a la Universitat, mentre que només una de les persones entrevistades, nascudes abans de 1942, tenia un nivell universitari d'estudis. Per tant, la inclusió del nivell educacional en la determinació del N.O. tindria l'efecte de desplaçar els entrevistats més vells «cap avall» i els més joves «cap amunt». La prova que mostra una mobilitat cap amunt ja existeix a la classificació ocupacional dels parlants joves. La inclusió dels nivells educacionals només serviria per a exagerar aquest fenomen de mobilitat.

La influència del castellà

La variable de la influència del castellà és de gran importància en l'estudi del català. Tot parlant del fenomen de dues llengües en contacte, Einar Haugen (1969: 8) va dir, «d'alguna manera, un o ambdós idiomes rebran una transferència d'influències l'un de l'altre.» Emil Petrovici (1969: 39) va notar que una separació clara entre els dos sistemes lingüístics d'un parlant bilingüe era excepcional, encara que el parlant s'esforcés a aconseguir-ho.

El fet que al català li manqui un grup de parlants monolingües fa que l'idioma resti obert a la influència del castellà d'una manera clara. Petrovici (1969: 40) va dir que és principalment la necessitat que té el bilingüe de fer-se entendre per les masses monolingües allò que el fa resistir-se a la interferència.

Weinreich esmentà (1953: 88) una altra dada que fa que el català estigui potencialment més obert a la interferència. Va dir, «quan un individu s'adona que la seva llengua materna no és un idioma estandarditzat i utilitzable en tot tipus de

comunicació formalitzada (activitats governamentals, literatura, ràdio, escoles, etc.), aleshores pot esdevenir indiferent a la interferència que s'hi pugui produir.» Si bé el català és un idioma estandarditzat i sí que té una literatura, la seva situació política ha prohibit el seu ús a la «comunicació formalitzada».

A l'estudi d'un idioma en contacte amb un altre s'han de tenir en compte tant els factors estructurals interns com els factors socials externs. En Weinreich (1953: 4-5) va dir:

(The linguist) should pose purely linguistic problems about bilingualism. He may then see the cause of the susceptibility of a language to a foreign influence in its structural weaknesses... But the extent, direction, and nature of interference of one language with another can be explained even more thoroughly in terms of the speech behaviour of bilingual individuals, which in turn is conditioned by social relations in the community in which they live.*

L'alfabetització en català (la possibilitat d'escriure-hi)

Una conseqüència important de la situació política del català és que principalment és un idioma només parlat. Segons les estadístiques d'un cens efectuat el desembre de 1975, a Barcelona, el 61,4% de la població parla català i el 19,1% escriu en català (Radigales 1978: 6).

La utilització que fan els cataloparlants del castellà com a mitjà d'escriptura reforça més la interferència del castellà en les estructures parlades del català. Tal com digué Weinreich (1968: 676): «*Les stimuli visuels sont des renforts si efficaces dans l'emploi de la langue parlée, que pour un bilingue lettré en une seule langue, celle-ci peut être dominante, malgré l'habilité relative du sujet à parler concurremment les deux langues.*»

El llenguatge escrit també exerceix una influència conservadora sobre l'ús del dialecte de prestigi (Kroch 1978: 30).

Les variables socials de vegades són interdependents i per tant els efectes d'una variable en concret no poden ser totalment aïllats dels efectes d'altres variables. Per exemple, la majoria dels entrevistats de més edat han tingut menys influència del castellà que els joves. Per això, a més a més d'investigar les variables lingüístiques respecte a una variable social en concret, també he estudiat les variables lingüístiques respecte a dues variables socials, sempre que m'ha estat possible, i que m'ha semblat adient.

III. LA MOSTRA I L'ENTREVISTA

La mostra

Una de les primeres tasques a realitzar per l'investigador sociolingüístic és la de trobar una mostra d'entrevistats. A Barcelona aquesta tasca no es fa gens fàcil.

* (El lingüista) *hauria* de considerar els problemes purament lingüístics a l'entorn del bilingüisme. Aleshores pot arribar a veure les causes de les susceptibilitats d'un idioma respecte a la influència estrangera en les seves àrees de feblesa estructural... Però es pot explicar el grau, la direcció i la naturalesa de la interferència d'un idioma respecte a l'altre d'una manera encara més satisfactòria, mirant el comportament oral d'individus bilingües, que és condicionat per les relacions socials dins la comunitat on viuen.

Barcelona és una ciutat gran amb més d'un milió i mig d'habitants. A més, només un 47% d'aquests habitants empra el català a casa (Radigales 1978: 6). En ser el meu propòsit el d'entrevistar només catalanoparlants nadius, l'enfocament més lògic era de limitar l'àrea d'estudi a una barriada de Barcelona amb una gran concentració de catalanoparlants.

Per tal de trobar una barriada d'aquestes característiques, vaig consultar *La llengua dels barcelonins* de Badia, llibre que conté els resultats d'un estudi sociolingüístic fet entre els anys 1964 i 1965 per Badia. Vaig seleccionar la barriada de Gràcia per un reguitzell de raons. Segons les respostes obtingudes a les enquestes de Badia, el Districte 8è, que inclou Gràcia, té: 1) el percentatge més alt de nadius dels Països Catalans (és a dir Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears) (Badia 1969: 242), 2) el percentatge segon més alt de catalanoparlants (210), 3) el percentatge més alt d'ús del català entre marit i muller (281), 4) una gran receptivitat respecte a les visites personals d'investigadors lingüístics (78).

A més de les raons suara esmentades, que contribuïren a la facilitat de trobar catalanoparlants nadius, Gràcia també sembla una elecció ideal perquè encara manté gran part de les seves antigues tradicions. És una unitat social d'un grau més cohesiu que no pas la resta de barriades barcelonines. En un article de diari escrit sobre Gràcia (Guàrdia Segú 1978: 10), que durant un període del segle XIX fou poble independent de Barcelona, es diu que «L'esperit i l'ànima d'aquell poble no s'ha perdut encara, és a dir, és un dels barris de Barcelona que ha restat més unit i ancorat a les tradicions». Aquest esperit de barriada va donar una base per a les meves entrevistes. Tal com es podrà veure a la segona part d'aquest capítol, molts dels tòpics i temes tractats pels entrevistats amb més insistència es basaven en les tradicions de la barriada.

Una darrera raó per haver escollit Gràcia per a les enquestes queda palesa en unes manifestacions de Badia (1969:147). Diu Badia sobre el Districte 8è, del qual Gràcia forma el rovell de l'ou, «...reuneix famílies de classes altes i de la menestralia en proporcions molt equilibrades, ensems que té una població molt catalana, o almenys arrelada a la terra de molt de temps ençà.» Sobre Gràcia continua dient (147):

«...abans de la guerra civil de 1936-39, el barri de Gràcia... era observat amb molta atenció, en dies d'eleccions, per tal com els resultats dels seus col·legis electorals prefiguraven, a grans trets, els de tota de ciutat, i això per raó de l'homogeneïtat de la seva constitució social.»

Així, doncs, semblava que a Gràcia podria trobar una bona representació de les diferents classes socials. Molts dels altres barris de Barcelona són o bé molt inclinats cap a les capes altes (com ara Pedralbes) o cap a les capes baixes (com ara la Barceloneta o Montjuïc).

La meua intenció, per tant, era d'obtenir una bona mostra amb representació dels dos sexes, de les diferents classes socials, diferents edats, diferents graus d'influència del castellà i nivells diferents d'alfabetització en català. Així com ho expressà Wolfgang Wölck (1976: 50) «... l'objectiu final dels criteris seguits en fer les mostres ha de ser el d'obtenir als resultats totes aquelles característiques que poden ajudar-nos a interpretar la variació lingüística que trobem.»

La mostra que vaig fer no intentava de reflectir la composició demogràfica de la ciutat. Si hom volgués trobar el percentatge de la població de Barcelona que un grup particular representés, caldria consultar l'enquesta de Badia, o, per tal d'obtenir unes xifres més precises, el cens lingüístic fet a Catalunya l'any 1975. El que

sí que mostra la informació de la mostra és l'efecte de certs paràmetres sociolingüístics sobre l'ús d'una característica lingüística en concret.

Com a entrevistats, se n'escolliren quaranta-tres. D'entrada vaig intentar de trobar els entrevistats a l'atzar. Foren comptats tots els pisos d'un dels cantons dels carrers de Gràcia i se n'escollí un de cada cinquanta. S'enviaren cartes que explicaven el projecte en català i en castellà a 254 adreces. S'incloué a cadascuna un sobre amb segells en el qual l'entrevistat potencial havia d'omplir un imprès en què indiqués la seva predisposició a ser entrevistat. D'aquest sistema se'n tragué un resultat ben minso. Només en vaig rebre vuit de positives. Algunes de les persones que es prestaven a l'entrevista foren entrevistades en companyia d'una altra persona (normalment la muller o el marit), i això em va donar dotze entrevistats amb aquest sistema.

Aleshores vaig adoptar un sistema de xarxa social per trobar entrevistats addicionals. Algunes de les dotze persones entrevistades a Gràcia em dirigiren a d'altra gent de Gràcia. A més, vaig obtenir més contactes per mitjà de coneguts meus a Barcelona. La condició important era d'obtenir els parlants per mitjà de més d'una font o dues. Tal com digué Gillian Sankoff (1980: 52) respecte al sistema de xarxa social, «...cal confiar en l'esquema d'estratificació i en una voluntat deliberada de diversificació, per tal d'assegurar un grau de representativitat de la mostra i per tal d'evitar una mostra basada en un cercle restringit d'amics personals». La meva mostra s'atén a aquests requeriments: al si del grup total de quaranta-tres parlants, s'hi troben dinou grups diferents, els membres dels quals no coneixen els membres d'un altre grup. La diversitat de parlants es pot veure a l'apèndix A, que inclou una llista de cada parlant, el sexe, l'any de naixement, el nivell ocupacional, el nivell d'influència castellana a la infantesa, alfabetització en català i qualsevol relació o parentiu amb algun altre entrevistat.

L'entrevista

El propòsit de la majoria d'entrevistes sociolingüístiques, incloent-hi aquesta, és de fer dues coses: primer, obtenir-ne certa informació, i després deduir-ne diferents estils de parla. La informació acumulada consisteix en dos tipus: d'entrada, la informació específica sobre l'individu que permet l'avaluació de les seves característiques socials, i també informació respecte al seu fons lingüístic, i, després, informació sobre les actituds lingüístiques de l'entrevistat.

La major part de l'entrevista consisteix en preguntes destinades a fer que l'entrevistat parli de la manera més natural possible. Una altra part de l'entrevista tracta d'encoratjar l'entrevistat a entrar en el camp de la parla formal, a base de fer-li pronunciar paraules aïllades.

Sempre que fou possible, les entrevistes es varen fer amb dues persones, i sempre a la llar o al lloc de treball d'un o d'ambdós entrevistats. Parlar amb dos entrevistats alhora va aportar importants avantatges. La presència d'un familiar o d'un amic ajudava a fer que l'entrevistat se sentís còmode. De vegades tenien converses entre ells per tractar algun punt, amb el resultat que utilitzaven una parla més normal que no pas la que empraven sols amb l'entrevistador. Tal com ha observat Leslie Milroy (1980: 25) «la presència d'un grup primari (és a dir família o amics) impulsa el parlant, en graus diferents (segons la seva capacitat per a la imposició d'un consens normatiu) a parlar tal com ho faria normalment en la seva presència». A més, una entrevista amb dos entrevistats ajuda a mantenir al mínim la intervenció de l'entrevistador. Els entrevistats es feien preguntes, discutien certs

temes, i es recordaven fets del passat, amb el resultat que la conversa seguia amb tota naturalitat sense cap necessitat de repetides preguntes per part de l'entrevistador.

En entrevistar-se dues persones juntes, normalment, s'emprà el model Sony TC-520 CS estèreo de *cassette*. És vital l'ús d'un aparell enregistrator estèreo en aquesta situació perquè permet un enregistrament de qualitat suficient per a una anàlisi fonètica dels dos parlants. L'ús de dues pistes també permet una separació clara dels dos parlants, així que no pot haver-hi confusió a l'hora de transcriure la conversa. Quan ambdós parlants parlen alhora, es poden analitzar els dos jocs de dades, mentre que amb la no-utilització de material estèreo, això no seria possible.

Cada entrevistat portava un micròfon ECM-16 Lavalier. Les dimensions reduïdes d'aquests micròfons, juntament amb les característiques automàtiques de l'aparell enregistrator, que permetien que l'entrevistador prestés només un mínim d'atenció a l'equip, van tenir l'efecte de mantenir la naturalitat i de fer tenir la sensació a l'entrevistat que no l'estaven enregistrent. A més, caldria destacar que la majoria d'entrevistats no mostraren un major interès quan se'ls informà que la conversa seria enregistrada. Seria ingenu de creure que els entrevistats no s'adonaven de la presència de l'aparell enregistrator, però crec que la seva utilització no restà naturalitat d'una manera important a les converses.

El fet que jo pugui parlar català enfortí en gran mesura l'èxit de les entrevistes. Barcelona és una ciutat bilingüe on el català és d'ús generalitzat entre catalans, mentre que el castellà és l'idioma de comunicació amb no-catalans. Per tant, els catalans normalment s'adreçaran a un estranger en castellà. El català té molt arrelada la idea que un estranger només podrà parlar castellà, i en molts casos, en adreçar-se-li un estranger en català, ni tant sols s'adonarà del fet, i continuarà parlant en castellà. Però fins i tot en una conversa portada en català, el parlant pot tendir a canviar a l'ús del castellà si veu que l'estranger falla en expressió o en enteniment. Com que havia passat un any a Barcelona abans d'emprendre les entrevistes, el meu domini parlat i comprensiu del català era suficient per fer veure als meus entrevistats que podien conversar amb mi en català. Si em fallava l'enteniment d'un mot, els entrevistats gairebé sempre em donaven una explicació en català, abans que una traducció al castellà⁶.

L'entrevista es preparava de la següent forma. La primera part consistia en preguntes de fons sobre l'individu. Algunes d'aquestes preguntes tenien a veure amb factors utilitzables a l'hora d'avaluar el nivell ocupacional de l'individu. Unes altres preguntes donaven informació sobre el rerefons lingüístic de l'individu. Aquesta informació incloïa el lloc de naixement dels pares i llur llengua materna. Si la llengua materna n'era el castellà, jo preguntava com havia après el català l'entrevistat. Si un dels pares era castellanoparlant, demanava quin idioma s'emprava a casa. L'idioma emprat a l'escola també era un factor important: l'idioma emprat en l'educació ens dóna un índex referent a la quantitat de català après per l'individu en un marc educacional formal. L'idioma emprat amb els altres alumnes ens dóna una indicació de la composició del grup generacional pre-adolescent de l'entrevistat, que, tal com ha indicat Labov (1964: 215), és el factor de més pes en la formació de les estructures lingüístiques d'un individu. També s'obtingué informació relativa al període d'estada de l'entrevistat a Gràcia, i relativa a tots els llocs de residència abans d'arribar a Gràcia.

6 Vaig portar a terme les entrevistes amb els primers trenta-un entrevistats. El meu marit, John Mier, que parla el català tan bé com jo, va portar a terme les entrevistes amb els dotze parlants restants.

La segona part constituïa la part principal de l'entrevista. En aquest apartat, el principal objectiu era que parlessin abundantment i amb la major naturalitat possible. Per tant, era necessari trobar temes que l'habitant mitjà de Gràcia trobés interessants per a parlar-ne. L'any previ a l'elaboració de l'enquesta, any que vaig passar a Barcelona, fou de gran utilitat a l'hora de la formulació de les preguntes. Per exemple, va ser en el decurs d'aquesta època que vaig aprendre coses sobre la Festa Major de Gràcia, un festival popular en honor al Sant patró de Gràcia. Aquest festival va resultar ser un tema popular per a la conversa, sobretot entre la gent gran, a qui agradava de parlar llargament sobre el fet que la festa d'avui en dia no fa ombra a les d'abans, a la seva joventut.

Hom pot trobar el text de l'enquesta de l'entrevista a l'apèndix C. És interessant d'indicar que a la secció sobre infantesa, la pregunta relativa als versos no va gaudir d'una resposta gaire llúida, com s'ha esdevingut a alguns estudis fets als Estats Units. La principal raó d'això és que la gent sap versos en castellà, perquè a l'escola hom els feia aprendre versos en castellà. La majoria de gent tenia molta dificultat a l'hora de recordar versos en català.

Atès que l'objectiu de la segona part era d'obtenir mostres de parla natural i no pas informacions específiques, hi ha molta flexibilitat en aquest apartat. Les preguntes realitzades variaven considerablement d'una parella d'entrevistats a l'altra. La tasca principal de l'entrevistador era la de veure quins temes interessaven l'entrevistat i d'aprofundir-hi. Quan un entrevistat mostrava indiferència envers un tema concret, l'entrevistador canviava de tema.

La conversa normalment avançava a bon ritme i amb naturalitat, sobretot si s'efectuava amb dos entrevistats. Només en cas de fallar o d'estrancar-se la conversa es recorria a la llista de preguntes preparades prèviament.

La tercera part fou pensada per tal d'encoratjar la parla formal. A la majoria d'entrevistes sociolingüístiques això s'aconsegueix fent llegir en veu alta una llista o un text a l'entrevistat. Però aquest mètode no es pogué portar a la pràctica perquè molts catalans no saben llegir en la seva llengua. Fins i tot entre els que sí que en saben, la pronunciació de la lectura d'un text podria no ser indicativa de com es pronunciarà aquell mot en una situació formal. Per exemple, una dona m'escrigué la paraula «*metge*» /mɛʝə/ i procedí a dir-me que es pronunciarava /mɛt-ʒə/, una pronunciació ortogràfica amb una clara divisió sil·làbica entre /t/ i /ʒ/.

Per tal d'evitar aquestes dificultats, es demanà als entrevistats que d'entrada comptessin d'un a deu, enumeressin els dies de la setmana i els mesos de l'any. Aleshores se'ls demanà de recitar una frase emprada com a contrasenya a l'hora de determinar la catalanitat o no d'una persona, «Setze jutges mengen fetge d'un penjat». Un castellanoparlant tindria problemes per pronunciar els sons /ʒ/ i /ʝ/.

Després, als entrevistats, se'ls mostrà una sèrie de dibuixos i havien de dir què representaven. Els mots dibuixats foren elegits per exigir la pronunciació de /ʒ/, /ʃ/, /j/ i /ç/ en diversos ambients. També s'hi inclogué el dibuix de dues aixetes per tal de comprovar l'ús o no de la forma femenina «dues» en conversa formal.

Després d'una anàlisi preliminar de les entrevistes amb els primers vint entrevistats, la quantitat de dibuixos s'engruixí de 15 a 39 (vegeu Apèndix C) per tal de donar més exemples de cada variable. També s'hi inclogueren exemples amb /z/ per comprovar una tendència de desonoritzar aquest so.

També vaig incloure una diferenciació mínima a la llista: *metge* /m'ɛʝə/ i *metxa* /mɛçə/. López del Castillo (1976: 268) va notar que aquesta diferenciació mínima sovint convergeix com a /mɛçə/. Després que cada individu hagués vist els dibuixos, jo els demanava si hi havia una diferència entre *metge* i *metxa*.

El procediment en aquest apartat fou sempre d'ensenyar tots els dibuixos a una

persona i després tots a l'altra persona, per tal que la influència de la pronunciació del primer fos mínima sobre el segon.

Finalment, els entrevistats van haver de donar la forma femenina i/o plural de cinc paraules acabades en /ç/. Fou inclòs aquest apartat perquè hi ha molta variació entre les formes femenines i plurals d'aquests mots. Els gramàtics accepten les formes alternants com ara *passejos* amb /žus/ o *passetjos* amb /jus/ així com el plural de *passeig* amb /ç/. Fins i tot es pot pronunciar el plural /pəséçus/. Aquesta pronunciació podria ser resultat de la dessororització de /j/, o d'una formació del plural com al mot *despatx* /dəspáč/, pl. *despatxos* /dəspáčus/. A l'idioma escrit, el plural preferit per a la paraula *passeig* és *passeigs*.

La quarta part consistia en preguntes sobre les actituds lingüístiques, com ara si l'entrevistat creia que la parla de Gràcia era diferent de la d'altres zones de Barcelona, preguntes relatives a les diferències regionals del català i l'opinió de l'entrevistat respecte a on es parlava el millor català.

Per completar la informació sobre el seu fons lingüístic, se'ls demanà als entrevistats amb quina freqüència feien servir el castellà i si s'expressaven tan bé en català com en castellà. Finalment hagueren de respondre a la pregunta de si sabien llegir i escriure en català.

La cinquena part, la part final, consistia en un test d'inseguretat lingüística. Els entrevistats havien d'escoltar una cinta en què un catalanoparlant llegia dues versions d'un mot o d'una oració. Els entrevistats havien d'indicar, encerclant-la, la forma que consideraven correcta, i subratllant-la, la forma que ells normalment empraven. La quantitat de cops que un entrevistat encerclava una forma i en subratllava l'altra és l'índex de la inseguretat lingüística d'una persona.

Aquest test fou desenvolupat per Labov i després emprat per Trudgill i d'altres. Labov només incloïa dades de pronunciació. El meu test consistia en cinc punts de pronunciació, deu punts de gramàtica i cinc de vocabulari. (Vegeu Apèndix C). La secció sobre gramàtica dóna una idea del grau fins on la gent coneix les normes establertes per Pompeu Fabra.

IV. «TENIR QUE» CASTELLANITZAT

En aquest capítol estudiaré les estructures que expressen obligació en català. L'estructura que tindrà més interès serà *tenir que*. En ser una estructura manllevada del castellà, podrem veure com estan en correlació amb la influència del castellà sobre el català diversos paràmetres sociolingüístics.

Al català normalitzat s'expressa l'obligació amb la utilització de *haver de* més un infinitiu. Segons Francesc de B. Moll (1952: 336), aquesta forma «és la més normal i l'única reglamentària en el llenguatge literari modern». Al català parlat, també hi trobem dues construccions que empren el verb *tenir*. Sobre aquestes diu Francesc de B. Moll (1952: 337):

Tenir de + infinitiu. És molt freqüent en el català col·loquial del Principat, però no autoritzada al llenguatge escrit literari.

Tenir que + infinitiu. És la normal al valencià, però no es permesa a la llengua escrita, per ser un castellanisme.

De les dues construccions que empren *tenir*, *tenir que* és la més condemnada pels gramàtics prescriptius. Fabra (1974: 88) no acaba de condemnar *tenir de*. Diu,

«No és recomanable la substitució de *haver de* per *tenir de*; la de *haver de* per *tenir que* és del tot inadmissible.»

«*Tenir de*»

Tenir de (i també *tenir a*) es troba documentat ja el segle XV (Francesc Vallverdú, comunicació personal). Sembla que *tenir de* era acceptat fins i tot entre catalans cultes. En una gramàtica publicada l'any 1901, abans de l'establiment de les normes fabrianes, trobem la utilització de *tenir de* al costat de la de *haver de* (Grandia 1901: 264). Diu l'autor «...y sabré que tinch d'escriure...» Vallverdú dóna a entendre que l'acceptació moderna de *tenir que* es pot atribuir en part als gramàtics catalans més tardans que no van donar llur vist-i-plau a l'ús de *tenir de*.

Les dades que ens donen els quaranta-tres entrevistats ens mostren que *tenir de* és relativament poc freqüent. Només sis persones en donen mostres, mentre que vint persones empren *tenir que*, un cop pel cap baix. Sembla que *tenir de* és una forma antiga que ràpidament s'està tornant obsoleta. De les sis persones que empraren aquesta construcció, cinc havien nascut entre 1904 i 1928. La sisena va néixer l'any 1946.

Cap de les persones que empraren *tenir de* no varià l'ús d'aquesta estructura amb *tenir que*. Totes les persones que empraren *tenir* van escollir *que* o *de*, però mai ambdues formes. Quasi tots els parlants més joves empraren la forma calcada del castellà, *tenir que*. De nou persones nascudes abans del 1929 que empraren *tenir* per a l'expressió de l'obligació, cinc escolliren *de*, mentre que només un dels disset entrevistats més joves va escollir *de*.

«*Tenir que*» no reflexiu

A l'estudi de l'ús del *tenir que*, un dels primers punts d'interès és que sembla que hi ha una limitació sintàctica del seu ús. En general, una construcció reflexiva d'obligació empra *haver de* amb més freqüència que una de no reflexiva. Això és veritat tant si el reflexiu és l'impersonal *s'ha de* o un reflexiu personal com ara *t'has de*. Atès que un parlant que ha emprat una quantitat major de reflexius —encara que sigui per casualitat—, pot semblar tenir un índex més alt de *haver de*, que un que utilitzi només construccions no reflexives, cal separar els casos reflexius dels no reflexius. En aquest apartat només estudiaré els casos no reflexius.

Edat

Un examen de la freqüència mitjana de l'ús de *tenir que* per cadascun dels sis grups de parlants dividits segons l'edat demostra un ús creixent del castellanisme al llarg del temps. La taula 1 dóna la mitjana d'ús per cada grup, en percentatges. La taula 2 mostra la quantitat de persones de cada grup que empren *tenir que* un cop com a mínim. (Les quantitats com 1/6 indiquen un de cada sis parlants, i no pas fraccions.)

Veiem un creixement en la quantitat de gent que empra *tenir que* a cada grup d'edat successiu (G.E.), amb l'excepció del grup 2 que mostra un ús de *tenir que* més alt que no pas els grups 3 i 4.

TAULA 1
ÚS MITJÀ DE «TENIR QUE» PER EDAT

data de naixement			
1902-10	G.E. 1	1%	1936-43 G.E. 4 20%
1914-20	G.E. 2	16%	1945-51 G.E. 5 38%
1926-33	G.E. 3	17%	1956-60 G.E. 6 40%

TAULA 2
QUANTITAT DE PARLANTS QUE EMPREN
UN COP COM A MÍNIM «TENIR QUE»
PER EDATS

G.E. 1	1/6	17%	G.E. 4	2/6	33%
G.E. 2	3/6	50%	G.E. 5	10/14	71%
G.E. 3	1/6	17%	G.E. 6	3/4	75%

TAULA 3
ÚS MITJÀ DE «HAVER DE» PER EDATS

G.E. 1	87%	G.E. 4	80%
G.E. 2	84%	G.E. 5	55%
G.E. 3	47%	G.E. 6	60%

Atès que les dades de dalt només inclouen *tenir que* i no *tenir de*, he incorporat les dades dels percentatges de l'ús de *haver de* a la taula 3.

El grup d'edat (G.E.) 3 mostra l'ús més reduït de *haver de*. Tres dels sis entrevistats empraren *tenir de* i per cadascun d'aquests tres individus només en tenim dos o tres casos, i això fa que els resultats per a aquest grup siguin menys de fiar que els dels altres grups per als quals la majoria de parlants en donen un mínim de cinc casos. El grup d'edat 5 mostra la primera minva important en l'ús de *haver de*.

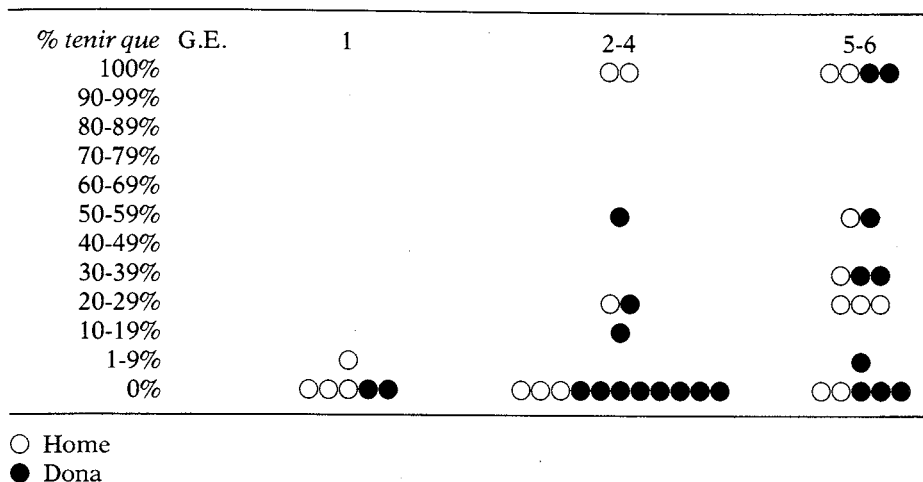
El gràfic 1 ens mostra l'ús que cada individu fa de *tenir que* en percentatges. Els parlants dels grups 2-4 són agrupats en un de sol perquè la mitjana per a aquests grups d'edat és similar. El grup d'edat 5 i el 6 estan agrupats per idèntiques raons.

Queda clar que l'ús de *tenir que* ha augmentat tant des del punt de vista del percentatge d'ús de la mitjana del grup, com des del punt de vista dels qui empen un 100% de *tenir que*. No és d'estranyar aquest fet des del punt de vista de la creixent influència del castellà a Catalunya aquest segle.

Han estat dos els factors d'aquesta influència castellana que hi han tingut un pes específic. Una font important d'influència és l'arribada de gran quantitat d'immigrants castellanoparlants a Catalunya. Els dos augments més espectaculars en l'ús de *tenir que*, entre els grups 1 i 2, i el 4 i el 5 corresponen bastant estretament amb les tendències immigratòries a Catalunya. La immigració augmentà després de 1925, quan el membre més gran del grup d'edat tenia onze anys. Després de la guerra civil hi hagué una altra gran onada d'immigració, sobretot entre els anys

GRÀFIC 1
Distribució dels percentatges individuals d'ús de *tenir que*
segons edat i sexe

TAULA 4
QUANTITAT DE PARLANTS PER EDATS
AMB CLASSES DE CATALÀ A L'ESCOLA

G.E. 1	3/6	G.E. 4	2/6
G.E. 2	4/6	G.E. 5	2/14
G.E. 3	3/6	G.E. 6	2/4

1950 i 1960, que influencià de manera especial els membres del grup d'edat 5 a la seva pre-adolescència.

Una altra font d'influència castellana és l'ús oficial d'aquest idioma, sobretot a les escoles. La quantitat d'entrevistats que havien tingut classes de català als grups d'edat 2, 3 i 4 decau progressivament amb una greu crisi reflectida al grup d'edat 5. Al grup d'edat 6 ja s'hi aprecia un augment per damunt del grup d'edat 5, i això indica el debilitament de les prohibicions contra l'ensenyament del català a les escoles. Aquestes quantitats s'aprecien a la taula 4.

El grup de parlants que havien tingut algunes classes de català a l'escola empraven un 18% *tenir que* mentre que l'altre grup un 28%. Aquest factor, doncs, té una influència clara damunt la freqüència amb què s'empra *tenir que*.

La prohibició addicional després de la guerra civil de l'ús del català als diaris, a la ràdio, al cinema, i després a la televisió, afectà, doncs, els parlants dels grups d'edat 4, 5 i 6 als seus anys preadolescents.

La influència castellana a la infantesa

Es pot comparar el grau d'influència castellana a la infantesa amb la quantitat de *tenir que* que empraven els entrevistats. Se'ls pot dividir en quatre grups segons la

TAULA 5
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA «HAVER DE» I «TENIR QUE»
 PER INFLUÈNCIA DEL CASTELLÀ A LA INFANTESA

	Grup 1 (Cast. mínim)		Grup 2 (només a classe)		Grup 3 (amb alguns amics)		Grup 4 (pares castellans)	
100% <i>haver de</i>	4/7	57%	8/24	33%	3/6	50%	1/5	20%
100% <i>tenir que</i>	0/7	0%	4/24	17%	0/6	0%	2/5	40%

quantitat d'influència castellana que han rebut a la infantesa. El grup primer són set parlants que gairebé no reberen influència del castellà. Parlaven en català amb els amics de classe, i la major part del temps amb els professors també, encara que els llibres de text fossin en castellà i encara que rebessin una part d'instrucció formal en castellà. El segon grup, que és el grup més nombrós, el formen vint-i-quatre parlants que parlaven en català amb els amics de classe, però en castellà en el decurs de la classe. El tercer grup el formen sis entrevistats que empraven el castellà amb alguns dels seus amics de classe. El quart grup té sis parlants amb un o ambdós pares castellanoparlants. El percentatge d'ús de *tenir que* per a cadascun d'aquests grups és: grup 1: 2%, grup 2: 25%, grup 3: 13% i grup 4: 62%.

La quantitat de gent que emprava categòricament *tenir que* i *haver de* de cada grup, és a dir els que empren o bé *tenir que* o *haver de* es veu a la taula 5.

Les dades per als grups 2 i 3 són a l'inrevès d'allò que ens havíem pensat. Sembla probable que aquesta involució podria ser resultat de les mancances a l'hora de fer els grups, que havien de reflectir amb precisió el grau d'influència del castellà a la infantesa per a cada entrevistat. Aquest factor és molt difícil de mesurar. Un estudiant pot anar a classe amb alguns companys castellanoparlants, però el seu grup d'amics íntims és possible que sigui catalanoparlant. A més, els alumnes han tingut un contacte desigual amb el castellà als diferents nivells.

Un parlant tingué només companys de classe catalans llevat dels set als deu anys, quan la meitat de la seva classe parlava en castellà. La decisió a l'hora de classificar aquests casos ha de ser un tant arbitrària.

Les dades per als grups 1 i 4, entre els quals hi ha una gran diferència respecte al grau d'influència castellana rebuda, mostren una diferència espectacular en l'ús del *tenir que*. No obstant això, tenint en compte la forma en què es produí la immigració de castellanoparlants a Catalunya, la majoria dels entrevistats amb pares castellanoparlants són dels grups 5 o 6. Per tal d'eliminar la influència de l'edat, podem comparar només els grups d'edat 5 i 6. El percentatge de *tenir que* al grup 4 (un o ambdós pares castellanoparlants) és de 62% i el de tots els altres grups és 29%. Sembla raonable concloure d'aquesta diferència que l'ús del castellà a la infantesa va en correlació directa amb la quantitat de *tenir que* que emprava com a adult.

Alfabetització en català

Fins ara hem estat estudiant factors relacionats amb la influència del castellà. Ara mirarem el factor positiu català, l'alfabetització en català, i veurem que hi ha una correlació molt alta entre aquesta dada i l'elecció entre *tenir que* i *haver de*. Els

TAULA 6
 ÚS MITJÀ DE «HAVER DE» I «TENIR QUE» SEGONS
 L'ALFABETITZACIÓ EN CATALÀ

	Poc català Grup 1	Nivell mitjà català	Nivell alt català
% <i>haver de</i>	52%	68%	83%
% <i>tenir que</i>	34%	27%	10%

TAULA 7
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA «HAVER DE» I «TENIR QUE»
 CATEGÒRICAMENT SEGONS L'ALFABETITZACIÓ EN CATALÀ

	Grup 1		Grup 2		Grup 3	
100% <i>haver de</i>	2/11	18%	6/18	33%	7/10	70%
100% <i>tenir que</i>	2/11	18%	3/18	17%	1/10	10%
Total d'ús categòric (inclou <i>tenir de</i>)	5/11	45%	10/18	56%	8/10	80%

entrevistats, se'ls pot dividir en tres grups segons llurs possibilitats d'escriure en català. El primer grup només el pot escriure amb dificultat, fent molts errors. El segon grup el sap escriure amb més facilitat, però encara hi comet errors. El tercer grup l'escriu amb molt pocs errors. (Només dos entrevistats digueren que no podien escriure català ni gens ni mica.) Cal fer notar, tanmateix, que aquests grups es confeccionaren d'acord amb allò que em digué cada parlant segons el seu nivell de català escrit, que no fou pas posat a prova. A més de donar una indicació del seu nivell de català escrit, aquest tipus d'agrupament també reflecteix fins a cert punt l'actitud del parlant envers el català. Dels deu parlants que digueren saber escriure bé el català, només tres en reberen classes a l'escola. Els restants havien hagut d'aprendre'n pel seu compte. Per tant, és probable que els parlants del grup tres siguin els qui més ganes tinguin de parlar correctament el català.

A la taula 6 es donen les dades del percentatge mitjà de l'ús de *tenir que* i *haver de* per a cada grup.

La taula 7 dona la quantitat de parlants que empren *tenir que* i *haver de* d'una manera categòrica. El total és la de tots els parlants que utilitzen qualsevol de les tres formes (*haver de*, *tenir que* o *tenir de*) categòricament.

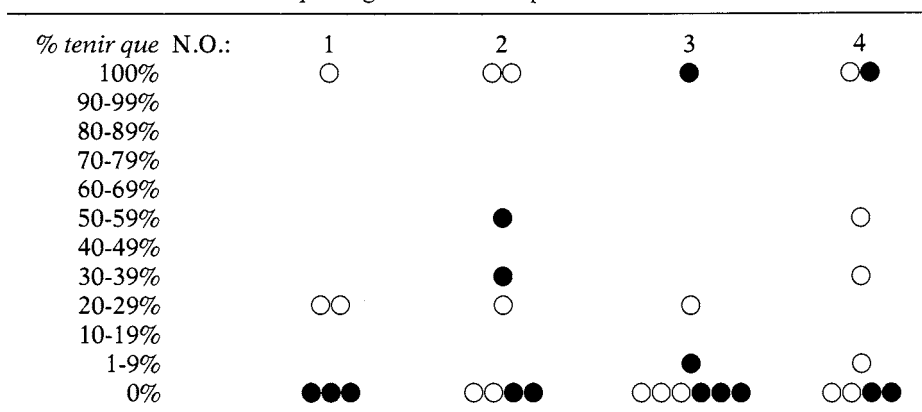
És evident la correlació entre l'alfabetització i l'ús de *haver de*. L'únic parlant del grup 3 que emprà *tenir que* és una dona, amb ambdós pares castellanoparlants.

També caldria subratllar el nombre total de parlants de cada grup que no varien de construcció per a l'expressió de l'obligació. Al grup 3 només dos parlants mostren un ús variable, essent ambdós del grup de més edat, i intercanvi en *haver de* amb *tenir de*. Al grup 2, quasi la meitat de parlants mostren un ús variable, i al grup 1 una petita majoria, un 55% hi mostren variació. Aquesta falta de variabilitat al grup 3 sembla indicar que la gent d'aquest grup se senten lingüísticament segurs, si més no amb l'ús de *haver de*.

TAULA 8
 ÚS MITJÀ DE «TENIR QUE» I QUANTITAT DE GENT QUE EMPREN
 «HAVER DE» I «TENIR QUE» CATEGÒRICAMENT SEGONS
 EL NIVELL OCUPACIONAL

	N.O. 1		N.O. 2		N.O. 3		N.O. 4	
% tenir que	25%		35%		14%		33%	
100% haver de	3/6	50%	1/9	11%	4/9	44%	3/9	33%
100% tenir que	1/6	17%	2/9	22%	1/9	11%	2/9	22%

GRÀFIC 2
 Distribució dels percentatges individuals d'ús de
 tenir que segons nivell ocupacional i sexe

○ Home

● Dona

Nivell ocupacional (N.O.)

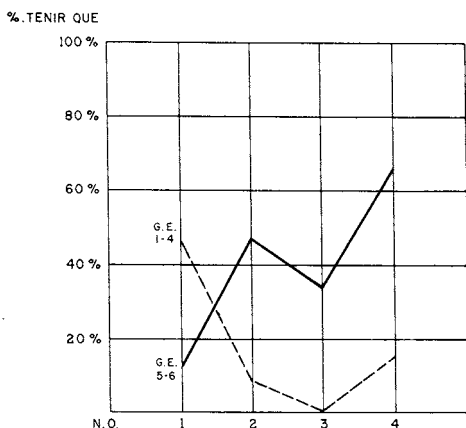
Ara estudiaré la correlació entre l'ús de *tenir que* i el nivell ocupacional. Tal com diguérem al capítol II, vaig fer servir l'ocupació del mateix entrevistat juntament amb la del seu pare per tal de determinar el N.O. El N.O. 1 és el nivell més alt i el N.O. 4 el més baix.

La taula 8 mostra el percentatge mitjà de l'ús de *tenir que* per a cada nivell i la quantitat de parlants que empren *haver de* i *tenir que* d'una manera categòrica.

El gràfic 2 mostra la distribució individual de l'ús de *tenir que* segons el N.O. Fixeu-vos que 0% *tenir que* no indica necessàriament 100% de *haver de*, perquè el parlant potser ha emprat *tenir de*.

El N.O. 3 demostra l'ús més baix de *tenir que*. Aquest N.O. el configuren sobretot treballadors de despatx i propietaris de petites empreses. La presència de *tenir que* sembla indicar que aquest N.O. ha rebut menys influència del castellà que els altres.

GRÀFIC 3
Ús de *tenir que* segons nivell ocupacional i edat

Els N.O. 2 i 4 mostren l'ús més generalitzat de *tenir que*, cosa que no sorprèn gaire. Els membres del N.O. més baix tindran probablement més contacte amb els castellanoparlants, ja que la majoria dels immigrants castellanoparlants a Catalunya són de la classe treballadora. Així mateix, els membres del N.O. 4 enviaran amb més probabilitat els seus fills a l'escola pública on la majoria dels seus companys de classe seran castellanoparlants i on l'ús del català entre els professors serà molt més minvat que no pas a les escoles privades religioses on envien els seus fills els membres dels nivells ocupacionals més alts.

El N.O. 2 consisteix principalment en empresaris importants. Molts d'aquest nivell es troben que a la feina han d'emprar el castellà. Tal com em respongué un taxidermista amb una clientela rica quan li vaig preguntar si parlava sovint en castellà, «Sí, moltes vegades sí, perquè ho he de fer per la feina. Ja que normalment la majoria de la gent ben aposentada... parlen el castellà, no? Sigui perquè potser és més elegant, o més distingit, no?»

És interessant de mirar l'ús del *tenir que* segons els diferents N.O. però dividits en dos grups segons l'edat. El grup més vell es componrà dels grups d'edat originals 1-4 (naixements entre 1902 i 1943). El grup més jove el componen els grups d'edat originals 5-6 (1945-1960). Podem dividir els grups d'aquesta manera, perquè fou amb el grup d'edat 5 on vam veure l'augment més pronunciat del *tenir que*. El gràfic 3 mostra l'ús de *tenir que* pel nivell ocupacional d'aquests dos grups d'edat.

La tendència per als N.O. 2, 3 i 4 és igual per a ambdós grups d'edat, però els grups més vells mostren un ús molt més baix de l'ús de *tenir que*. Si de la mostra en traiem els parlants del grup d'edat 1, que pràcticament no empenen el *tenir que*, encara trobem la mateixa tendència per als grups més joves i més vells. L'augment de l'ús del *tenir que* entre els parlants més vells i els més joves és pràcticament igual per al N.O. 2, N.O. 3 i el N.O. 4: 30%, 32% i 31% respectivament.

Queda, doncs, clar que l'ús del *tenir que* no té significació socio-econòmica, ans la diferència del seu ús a càrrec dels diferents nivells ocupacionals és una reflexió de la quantitat d'influència castellana que els membres de cada nivell han pogut rebre. A cada N.O., els membres més joves han rebut més influència castellana que els membres més vells; per tant, cada N.O. ha mostrat un augment del *tenir que*. L'ús del *tenir que* pot ser estigmatitzat per aquells que escriuen bé el català, però aquest fenomen no té un origen socio-econòmic.

TAULA 9
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPREN «HAVER DE» I «TENIR QUE»
 SEGONS EL SEXE

	Homes		Dones	
100% <i>haver de</i>	5/20	25%	11/22	50%
100% <i>tenir que</i>	4/20	20%	2/22	9%

TAULA 10
 ÚS MITJÀ DE «TENIR QUE» SEGONS EL SEXE I L'EDAT

	G.E. 1	G.E. 2-4	G.E. 5-6
Homes	2%	32%	40%
Dones	0%	9%	37%

El gràfic 3 mostra que, per al N.O. 1, els membres més vells fan servir un grau molt més alt de *tenir que* que no pas els joves. Aquesta involució de la tendència normal probablement té diverses causes. Una és que el grup de gent més gran és poc nombrós, amb dos individus tan sols. Una altra causa encara més important és que el N.O. format a Catalunya per professionals consisteix en dos tipus de persones: aquelles qui formen la capa més alta de la societat catalana, i aquells qui veuen en el castellà un element de prestigi. El primer grup intenta de mantenir les seves distàncies respecte a les masses catalanes (Badia 1972: 283). El segon grup veu el català com una mena de *patois*, idoni per a l'ús familiar, amb el castellà com a idioma de prestigi. Aquests dos grups parlen un català ben diferenciat. Per tant, aquest N.O. no pot considerar-se com a unitat cohesiva, com en la societat americana.

És possible que la capa més alta de la societat catalana estigui creixent en quant a nombre. Després de la guerra civil, una gran part de les capes altes de la societat catalana adoptaren el castellà, fins i tot dins de la família. Actualment, s'està posant de moda de parlar català una altra vegada. Aquesta tendència caldria estudiar-la en el futur.

El sexe

Ens prestem a investigar el darrer paràmetre sociolingüístic. És el del sexe. Trobem que el percentatge d'ús de *tenir que* és de 29% en homes a la mostra i de 19% en dones. Les dades per a l'ús categòric a la taula 9 ens mostren una diferència encara més clara entre tots dos sexes.

Un cop d'ull a les diferències entre homes i dones segons grups d'edat també pot ser d'interès. Les dades dels percentatges de *tenir que* es troben a la taula 10. El gràfic 1 també ens mostra l'ús individual de *tenir que* segons l'edat i el sexe.

Veiem que els homes empren *tenir que* amb un augment significatiu als grups d'edat 2-4, mentre que l'ús femení del fenomen es mantenia baix. No obstant això, als grups de dones més joves, l'ús femení ha gairebé igualat l'ús masculí. L'expli-

TAULA 11
 ÚS MITJÀ DE «TENIR QUE» SEGONS EL SEXE
 I L'ALFABETITZACIÓ EN CATALÀ

	Baix nivell Grup 1	Nivell mitjà Grup 2	Nivell alt Grup 3
Homes	64%	30%	0%
Dones	18%	21%	17%

cació un cop més rau en el grau d'influència castellana. Als grups d'edat més vells, les dones, per norma general, tenien menys contacte amb el món exterior que no pas els seus marits. La majoria de dones al G.E. 1 i 2 només tenien educació primària. La majoria no treballava fora de casa. Si treballaven, feien de cosidores. La majoria de dones als G.E. 5 i 6 tenien educació secundària més alguns tipus d'ensenyament tècnic addicional, i la majoria feien treballs fora de casa. A més d'aquest contacte en augment amb el castellà directament, les dones més joves segurament rebien influència a través del seu contacte amb l'ús elevat de *tenir que* al món masculí.

La taula 11 mostra l'ús de *tenir que* segons el sexe i l'alfabetització en català.

Els homes mostren una minva en l'ús de *tenir que* en correlació amb un grau cada cop més alt d'alfabetització en català. Per a les dones aquest ús és pràcticament igual per a tots els grups. Sembla que en el cas dels homes l'alfabetització en català (que com s'ha dit abans també indica una actitud favorable envers el català) pot contrarestar els efectes de la castellanització, mentre que per a les dones l'ús del *tenir que* és normalment baix a l'inici, i que el seu grau d'alfabetització té poc a veure amb la quantitat de *tenir que* que empren.

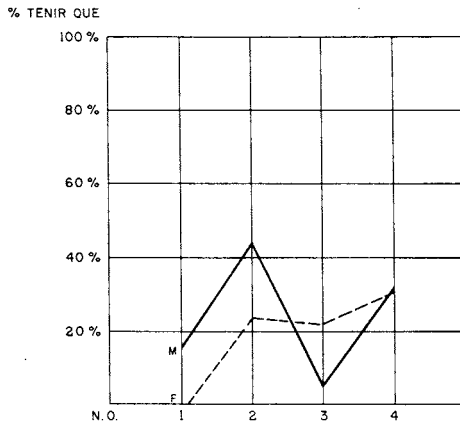
El gràfic 4 mostra l'ús mitjà de *tenir que* d'homes i dones per a cadascun dels nivells ocupacionals.

L'ús que fan els homes del *tenir que* segueix la mateixa tendència que vam veure en l'ús general: és a dir, amb el nivell més baix per al N.O. 3 i més alt per al N.O. 2 i el N.O. 4. Les dones no segueixen aquesta tendència. La raó probablement és que les dones estan classificades segons les ocupacions dels seus pares i marits, una classificació que segurament no és tan indicativa de la influència castellana com en el cas dels homes. Aquesta manca d'una tendència similar per a les dones dóna major credibilitat a la hipòtesi segons la qual l'ús de *tenir que* segons el N.O. és una reflexió de la influència castellana, però no té una significació socio-econòmica. Si l'ús de *tenir que* fos significatiu d'aquesta manera, s'esperaria que les dones seguisin una tendència bàsicament similar a la dels homes, encara que la tendència podria variar de nivell —més alt o més baix.

«Tenir que» reflexiu

Ara podem contemplar, encara que superficialment, l'ús de *tenir que* en les estructures reflexives. Tal com es digué al principi del capítol, l'ús de *haver de* en les construccions reflexives és més alt que no pas en les no reflexives. Quatre entrevistats no mostraren cap exemple de *haver de* llevat en les construccions reflexives. Quinze entrevistats mostraren un ús més accentuat de *tenir que* en les construccions no reflexives que en les reflexives, mentre que només un entrevistat mostrà la

GRÀFIC 4
Ús de *tenir que* segons sexe i nivell ocupacional

tendència oposada. El 48% dels entrevistats emparen *tenir que* un cop com a mínim d'una manera no reflexiva mentre que només el 21% empran *tenir que* a les construccions reflexives.

Els correlatius sociolingüístics de *tenir que* reflexiu semblen coincidir amb les de *tenir que* no reflexiu. Per exemple, de quatre entrevistats que empraren un 100% de *tenir que* reflexiu, tots són del grup d'edat 5 o 6. Tres d'aquests quatre parlants provenen del N.O. 2. *Tenir que* reflexiu sembla seguir els passos del no-reflexiu, però amb un considerable endarreriment.

Conclusions

L'ús de *tenir que* no sembla pas ser una característica estigmatitzada del català. Un cop d'ull a les respostes dels entrevistats a un element del test d'inseguretats lingüística fet al final de l'entrevista aclarirà encara més l'assumpte. Els parlants havien d'escollir entre *haig de treballar* i *tinc que treballar* com a forma correcta. La seva elecció ens indica quina de les dues estructures consideren que és la forma correcta. De trenta-quatre persones que van respondre en aquest punt, vuit empraren predominantment *tenir que* en la seva parla. D'aquests vuit, cinc escolliren *tenir que* com a resposta correcta. Per tant, la majoria de parlants que empra aquesta construcció ignoren que no és dins de la normativa. En Labov (1964: 440) va trobar que una característica estigmatitzada és normalment avaluada d'una manera uniforme dins d'una mateixa comunitat lingüística. També va dir que «...aquells qui utilitzen amb més insistència una forma estigmatitzada també mostren més sensibilitat envers ella». Això no s'aplica en el cas de *tenir que*.

Una comparació de les respostes dels tests dels parlants del G.E. 5 i 6 amb les del G.E. 1-4 demostra un augment de l'elecció del *tenir que* a càrrec dels parlants més joves: 7/16 (44%) comparat amb 5/18 (28%) dels parlants més vells. Així, mentre anava pujant l'ús del *tenir que*, també anava pujant la seva acceptació com a norma. L'adopció de *tenir que* al català sembla allò que Labov anomena un «canvi des de sota», que va per sota del nivell de la consciència. *Tenir que* no és normalment vist com a castellanisme. Fins i tot hi hagué parlants que empraven predo-

minantment *haver de* que escolliren *tenir que* com a forma correcta. Tal com s'ha dit abans, *tenir* és un verb català, i així s'entén bé que la seva adopció al llenguatge en la forma *tenir que* passés desapercibuda per a molta gent. Ara bé, a diferència dels canvis «des de sota» que notà en Labov a l'anglès de Nova York, l'ús de *tenir que* no va tenir el seu origen en cap nivell ocupacional concret per passar després als altres. En lloc d'això, sembla haver començat amb aquells parlants que tenien més contacte amb la influència del castellà. Amb l'augment de la influència castellana a Barcelona, l'ús de *tenir que* ha augmentat.

Mentre que *tenir que* no està estigmatitzat en general, podria esdevenir-ho en el futur. Amb l'augment actual que hi ha d'interès per l'idioma català, molta gent fa cursets de català. Els mestres interessats a restablir les normes fabrianes podrien fer que *tenir que* esdevingués objecte d'una clara estigmatització. Seria més fàcil modificar l'ús d'una estructura com *tenir que* entre els adults, que no pas introduir el contrast /s/ - /z/. Per tant, es preveu una minva futura en l'ús de *tenir que*, o com a mínim, el reconeixement públic que és un castellanisme.

Finalment, caldria ressaltar que fins i tot en els dos grups d'edat més joves, els parlants que empen *tenir que* predominantment, són una minoria. Només sis de divuit parlants més joves empen *tenir que* més que *haver de*. No obstant això, aquestes dades potser no reflecteixen l'ús general del *tenir que* entre els catalanoparlants. La meua investigació només inclou parlants que tenen el català com a primera llengua. Cal estudiar més el tipus de català après pels immigrants com a segona llengua. El català d'aquest darrer grup segurament mostraria un ús més accentuat de *tenir que* que un grup de catalanoparlants nadius.

V. LA FORMA FEMENINA «DUES»

En el català normatiu, el nombre dos té una forma masculina, *dos*, i una forma femenina, *dues*. No obstant això, tal com indicà en Fabra (1954: vol. II, 13) s'emprava de vegades *dos* amb a nom femení fins i tot en el català antic. Per exemple, en un manuscrit de l'any 1486, que el seu editor titulà «Les Relíquies de Sant Gauderi Vingudes a Perpinyà», trobem f. *creu* emprada a la frase *dos creus* (Russell-Gebbett 1965: 210). L'any 1951, en Badia escrigué (1951: 261): «... és molt freqüent, en tots els dialectes, l'ús de *dos* amb valor femení». En Moll (1952: 188-189) encara diu més, «...a gran part dels dialectes continentals ha desaparegut la forma femenina, tot unificant-se tots dos gèneres en la masculina *dos*».

En aquest capítol examinaré l'ús i la realització fonètica d'una forma femenina de *dos* en el parlar dels quaranta-tres entrevistats. Moll diu que la forma *dues* «...al català oriental ha agafat vulgarment la forma *dugues*...» (1952: 188).

«Dues» contra «Dos» com a femenins

Primer estudiaré si els parlants empen o no una forma femenina, sigui *dues* o *dugues*. En l'estudi de *tenir que* vam poder observar el percentatge de *tenir que* que un parlant feia servir en el decurs de l'entrevista. Amb *dues* això no ho podem fer per la poca freqüència de l'ús de «dos» amb un nom femení. Aquesta manca de casos és de lamentar, però segurament és un factor que ha contribuït a la unió entre *dues* i *dos*. Miraré el nombre de parlants de cada grup sociolingüístic que empen o bé *dues* predominantment, o bé *dos*, o quantitats iguals de cada, amb un nom femení.

TAULA 1
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPREN PREDOMINANTMENT
 «DUES» I «DOS» SEGONS L'EDAT

Data de naixement	G.E. 1 1902-10		G.E. 2-4 1914-43		G.E. 5-6 1945-60	
<i>dues</i>	3/4	75%	5/14	36%	9/16	56%
<i>dos</i>	1/4	25%	8/14	57%	2/16	13%
igual	—		1/14	7%	5/16	31%

Com en el cas de *haver de*, hi ha una limitació sintàctica que afavoreix *dues* per davant de *dos* com a femení. Sembla que hi ha més predisposició envers l'ús de *dues* quan se l'empra com a pronom. Per exemple a les dues frases *tinc dues filles* i *en tinc dues*, sembla que s'emprarà més *dues* a la segona frase, que no pas a la primera. Trobem nou parlants amb casos de «dos» pronominal i adjectival. D'aquests casos, cinc fan servir *dos* com a femení almenys un cop com a adjectiu, però mai no com a pronom. Només un parlant emprà *dues* com a adjectiu i *dos* com a pronom. D'un total de vint casos de «dos» (és a dir, o bé *dos* o bé *dues*) emprat com a pronom femení, només dos empren *dos*. Per tant, separaré l'ús pronominal de *dues* i *dos* i consideraré només els casos adjectivals.

L'edat

La taula 1 mostra la quantitat de parlants, agrupats segons l'edat, que empren predominantment *dues*, *dos* predominantment o una quantitat igual de cadascun d'ells, amb noms femenins. Dels sis grups d'edat establerts al capítol IV, he agrupat els dos grups més joves, i els tres grups mitjans perquè els parlants d'aquests grups mostraren un ús similar de *dues* i *dos*.

Les dades mostren que l'ús de *dues* i *dos* segueix una tendència oposada de la de *tenir que* i *haver de*. Mentre que el *tenir que* castellanitzat augmentava entre els parlants dels grups d'edat 5 i 6, és la forma normativa *dues* la que ens mostra un augment clar. Encara que siguin els parlants del grup d'edat més gran els qui mostrin l'ús més estès de *dues*, els parlants dels G.E. 5-6 mostren l'ús més baix de *dos*.

La quantitat de parlants de cada grup d'edat que empren *dues* com a mínim un cop en l'entrevista és G.E. 1: 3/4 (75%), G.E. 2-4: 6/14 (43%), G.E. 5-6: 14/16 (88%). Aquí els dels grups 5-6 sobrepassen els més grans. La gran majoria de parlants joves empren *dues* com a mínim durant alguna estona. En els G.E. 2-4 els parlants que emparen *dues* en algun moment eren minoria.

En Fabra (1954: vol. II, 13) atribueix a la influència castellana l'ús de *dos* com a femení. Si aquest fos el cas, esperariem trobar un augment de *dos* entre els parlants més joves, com succeí amb *tenir que*. Hi ha d'haver un altre factor que hi jugui, doncs, a més de la influència del castellà.

Un estudi de l'ús de *dos* i *dues* en la parla formal ens ajudarà a entendre aquest problema. A la fi de l'entrevista, quan encoratjava o provocava l'ús de paraules d'una manera formal, vaig obtenir alguns casos de *dues* i *dos aixetes*. La quantitat de parlants que emparen *dues* en la parla formal va ser: G.E. 1: 2/4 (50%), G.E. 2-4 (40%), G.E. 5-6: 9/12 (75%).

TAULA 2
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA CATEGÒRICAMENT
 «DUES» I «DOS» SEGONS L'EDAT

	G.E. 2-4		G.E. 5-6	
100% <i>dues</i>	1/7	14%	2/11	18%
100% <i>dos</i>	4/7	57%	1/11	9%
Variable	2/7	29%	8/11	73%

Mentre que un 56% dels parlants del G.E. 5-6 empren predominantment *dues* durant l'entrevista, un 75% la fan servir a l'estil formal. Els parlants del G.E. 2-4 empren *dues* d'una manera equilibrada en tots dos estils. Els parlants més grans (G.E. 1) fan servir més *dues* en l'entrevista que en l'estil formal.

Un examen dels canvis en l'ús de *dues* i *dos* de l'estil entrevista a l'estil formal ens demostra que, per als parlants del G.E. 5-6, el canvi augmenta fonamentalment en l'estil formal pel que fa a l'ús de *dues*. Cinc parlants que empraren casos de *dos* en l'estil d'entrevista, empraren *dues* en l'estil formal, mentre que només un parlant mostrà una tendència oposada. Només un parlant emprà *dos* en tots dos estils. Tres parlants empraren *dues* en els dos estils.

Sembla, doncs, que *dues* és una forma prestigiosa entre els més joves. És la forma que consideren correcta, però encara no hi tenen la mà trencada a l'hora d'emprar-la. Així ho demostra el fet que cinc dels setze parlants fan servir un nombre igual de *dues* que de *dos* a l'estil d'entrevista.

Els gràfics per a aquells parlants que empren *dues* o *dos* d'una manera categòrica són a la taula 2. Només s'hi inclouen els parlants que han mostrat més d'un cas del fenomen. (El G.E. 1 no s'inclou aquí perquè només tres parlants tingueren més d'un cas.)

Mentre no hi ha a penes diferència en l'ús categòric de *dues* en tots dos grups, l'ús categòric de *dos* ha minvat dramàticament. La majoria de parlants del G.E. 5-6 mostra un ús variable. Podem pensar que és a l'ús de *dues* a que aquests parlants aspiren.

Que *dues* és la forma prestigiosa en català és avalat per les observacions d'un parlant. Quan hagué de comptar d'un a deu, va dir «en català es diu *dues*. Normalment *dues*». Per a aquest parlant, doncs, *dues* és la paraula correcta, sigui masculí o femení. També vaig trobar un exemple de *dues* amb un nom masculí. Va ser en el cas d'una persona que emprava *dos* en tota classe de noms femenins, però digué la frase «dues germans». Aquestes dues persones foren del G.E. 5.

De la mateixa manera, cada vegada més parlants de l'italià devien considerar la forma femenina *due* com a correcta per a ambdós gèneres, fins que finalment esdevingué la norma acceptada a l'italià normatiu. No és gaire probable que *dues* esdevingui la norma catalana per al masculí i per al femení alhora, però no seria impossible d'imaginar aquesta situació.

La influència del castellà

Ara podem estudiar fins on l'ús de *dos* ve influenciat pel castellà.

Una comparació entre aquells entrevistats que tingueren estudis en català a l'escola i els que els feren completament en castellà ens demostra que a ambdós

TAULA 3
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA PREDOMINANTMENT «DUES» I «DOS»
 PER INFLUÈNCIA DEL CASTELLÀ A LA INFANTESA

	Grup 1 cast. min.		Grup 2-3 cast. a classe		Grup 4 pares castellans	
<i>dues</i>	3/6	50%	13/22	59%	1/5	20%
<i>dos</i>	2/6	33%	7/22	32%	2/5	40%
igual	1/6	17%	2/22	9%	2/5	40%

grups, aproximadament la meitat dels parlants empen predominantment *dues*. Més parlants del grup educat en castellà, 7/19 o 37% empraren predominantment *dos*, en comparació amb el grup que havien rebut ensenyança en català, 3/12 o 25%. Aquesta petita diferència potser no sigui massa significativa.

Només sis dels catorze parlants del grup castellà per als quals tenim exemples d'estil formal empraren *dues*, mentre que tots cinc del grup català empraren *dues*. Si dividim els del grup d'ensenyament en castellà en dos grups d'edat, separats per l'any de naixement 1944, trobem que només un del grup més gran, mentre que cinc sobre vuit dels més joves, empraren *dues* a l'estil formal. Sembla, doncs, que l'ús formal de *dues* s'està estenent fins i tot entre aquells que no han fet l'educació en català. Cal concloure, doncs, que l'efecte del castellà com a idioma d'instrucció formal tendeix a disminuir.

Una comparació dels parlants segons la quantitat d'influència que hagin rebut del castellà a la infantesa mostra alguna diferència entre l'ús de *dues* i *dos*. Aquestes dades es troben a la taula 3. El grup 2, que consisteix en aquells parlants que empraren el català amb els companys però el castellà a classe, i el grup 3, que conté alumnes que empraven el castellà amb alguns companys de classe, s'agrupen en un sol grup perquè només tenim dades per a tres membres del grup 3. A més, veïrem al capítol IV que la divisió d'aquests grups és un xic arbitrària.

L'ús que en fa de *dos* i *dues* el grup 1 s'assembla molt al del grup 2-3. El grup 4 mostra poca diferència respecte als altres grups, pel que fa a *dos*, però bastants menys que empraren *dues*, i més parlants amb un ús igual.

Sembla, doncs, que mentre la influència castellana té algun efecte sobre l'ús de *dues*, no es pot comparar amb la influència que exerceix sobre *tenir que*. En Weinreich (1953: 25) digué que la interferència d'un idioma amb un altre té «com a molt, un efecte detonant, afectant o accelerant esdeveniments que després maduren independentment». La pèrdua d'una forma concreta femenina de *dos* és probablement un canvi que s'inicia independentment dins un idioma. La majoria d'idiomes romànics perderen aquesta forma. Com el gènere en general, l'ús de *dues* no serveix de res, i, a diferència del gènere dels articles, els casos de «dues» són relativament infreqüents. La unificació del masculí i del femení no té major repercussió dins el sistema lingüístic. La pèrdua de *dues* en el català no es pot atribuir al castellà i a la seva interferència. L'ús de *dos* com a femení s'ha vist fins i tot al català antic. La influència del castellà pot estar ajudant simplement una tendència que ja venia de lluny.

La pregunta més lògica no sembla pas ser «per què han perdut la forma femenina de *dos* molts idiomes?», sinó «per què han retingut aquesta forma alguns idiomes?». Els idiomes romànics moderns que encara mantenen una diferència de gènere entre «dos» masculí i femení són, amb l'excepció del portuguès, idiomes

romànics minoritaris: el gascó, l'occità, el català, el sard, i el dialecte surselvà del Romanx. Tots aquests idiomes són en contacte amb un idioma romànic dels poderosos que ha perdut la forma femenina per a *dos*. Semblaria, doncs, que la interferència d'un idioma dominant hauria accentuat la tendència ja existent, i que la forma femenina de *dos* hagués desaparegut en els idiomes «menors».

Una possible explicació d'aquesta anomalia és que la presència d'un idioma en competència hagués ajudat a mantenir la forma femenina de *dos*. Les dades que jo tinc m'indiquen que per a la majoria de joves, *dues* és una forma prestigiosa. En una situació com la que coneix el català, una forma prestigiosa no és pas un signe de classe alta, sinó un signe d'identitat social, de catalanitat o catalanisme. Aquesta situació s'assembla força a la de Martha's Vineyard, on Labov (1963: 297) trobà diferències significatives entre algunes variables fonètiques segons el grau d'identificació de l'individu amb l'illa. «Un estudi de les dades demostra que una centralització dels elements inicials de /ai/ i /au/ es correspon molt de prop amb una resistència ferma respecte als viatges estiuecs dels turistes.»

Els parlants que mostren un augment en l'ús de *dues* són nascuts després de 1944. Són els qui probablement han sentit més fortament llur identificació amb els altres catalanoparlants. La repressió castellana fou més forta durant els anys de la postguerra, però trigaren diversos anys a generalitzar-se entre la població els sentiments en contra d'aquests processos, és a dir, els sentiments de catalanitat. Entre els anys 1946 i 1956 el catalanisme anava molt lligat a la classe intel·lectual (Alba 1975: 208-209).

És possible, doncs, que els parlants del català, i potser d'altres idiomes romànics també, hagin mantingut el femení de *dos* com a senyal d'identitat del seu idioma nadiu. Tal com hem vist, però, mentre que la majoria de parlants joves fan un esforç per utilitzar *dues*, molt pocs aconsegueixen d'emprar-la d'una manera categòrica.

Alfabetització en català

Un examen de la quantitat de parlants que empen predominantment *dues* i *dos* en cadascun dels tres grups amb diferents graus d'alfabetització, tal com s'establí al capítol IV, ens mostra que aquest factor només té un efecte sobre l'ús d'aquells parlants amb un alt grau d'alfabetització en català (Grup 3). Sis dels vuit parlants d'aquest grup empen *dues* predominantment, i els altres dos fan servir *dos* i *dues* per igual. Aquells amb nivell mitjà de català escrit (Grup 2) de fet fan servir més *dos* i menys *dues* que els de baix nivell de català escrit (Grup 1).

És interessant de comparar els diferents parlants de diferents nivells de català escrit segons els G.E. 2-4 i 5-6. La quantitat de parlants de cada grup que empen predominantment *dues* o *dos* es veu a la taula 4.

Encara que la quantitat de parlants d'algun grup sigui tan petita que les proves no es puguin considerar definitives, sembla que la majoria de parlants del G.E. 2-4 fan servir *dos* predominantment, llevat d'aquells que escriuen bé el català. No obstant això, en el cas dels parlants de G.E. 5-6, el grau d'alfabetització no sembla pas ser un factor a l'hora de l'ús de *dues*. Només una persona entre els més joves emprava predominantment *dos*, i tots els parlants que escrivien malament el català empraren predominantment *dues*.

Per tant, entre els parlants de més edat, foren probablement aquells amb actituds més pro-catalanes, actituds paleses a través dels seus esforços per aprendre a escriure el seu idioma, els qui contínuament intentaven d'emprar el *dues*. Entre els

TAULA 4
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA PREDOMINANTMENT «DUES» I «DOS»
 SEGONS EDAT I ALFABETITZACIÓ EN CATALÀ

	G.E. 2-4			G.E. 5-6		
	nivell baix Grup 1	nivell mitjà Grup 2	nivell alt Grup 3	nivell baix Grup 1	nivell mitjà Grup 2	nivell alt Grup 3
<i>dues</i>	1/5	0/4	2/2	4/4	4/7	1/3
<i>dos</i>	3/5	4/4	0/2	0/4	1/7	0/3
igual	1/5	—	—	—	2/7	2/3

TAULA 5
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA PREDOMINANTMENT
 «DUES» I «DOS» SEGONS EL SEXE

	homes		dones	
<i>dues</i>	10/17	59%	7/17	41%
<i>dos</i>	4/17	23%	7/17	41%
igual	3/17	18%	3/17	18%

parlants més joves, però, sembla que *dues* sigui un factor de prestigi per a la majoria, sense tenir-hi res a veure el nivell de català escrit. Com s'ha indicat abans, és probablement aquest grup de parlants més joves el que més s'ha sentit amenaçat per la repressió castellana. És per tant lògic que molts facin un esforç per emprar *dues*.

El sexe

La taula 5 mostra l'ús predominant de *dues* i *dos* segons el sexe del parlant.

Les dones empren més *dos* i menys *dues* que els homes. En el cas de *haver de i tenir que* eren les dones qui més empraven la forma normativa catalana. ¿Per què, doncs, trobem una situació capgirada en el cas de *dos* i *dues*? Un cop d'ull a les diferències de sexe segons els grups d'edat aclarirà molts aspectes de la qüestió. La taula 6 mostra aquestes dades.

Es pot veure que en el cas dels parlants més joves, el sexe no és un factor que afecti l'ús de *dues* i *dos*. Entre els parlants del G.E. 2-4, però, els homes empren el *dues* molt més que no pas les dones. Aquestes dades vindrien a confirmar la idea que *dues* ve a ser una mena de senyal de catalanitat. Ja hem vist al capítol IV que entre els parlants de més edat les dones eren les qui més s'estaven a casa i que menys entraven en contacte amb la influència del castellà. Devien ser els homes d'aquesta edat els qui tenien més consciència de la dominació del castellà sobre el català, i que per tant s'esforçaven més a emprar senyals lingüístics catalans —com ara *dues* en femení.

També hem vist al capítol IV que les diferències entre els sexes a nivell parlat

TAULA 6
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA PREDOMINANTMENT
 «DUES» I «DOS» SEGONS SEXE I EDAT

	G.E. 2-4				G.E. 5-6			
	homes		dones		homes		dones	
<i>dues</i>	3/5	60%	2/9	22%	5/9	56%	4/7	57%
<i>dos</i>	2/5	40%	6/9	67%	1/9	11%	1/7	14%
igual	—		1/9	11%	3/9	33%	2/7	29%

TAULA 7
 QUANTITAT DE GENT QUE EMPRA PREDOMINANTMENT
 «DUES» I «DOS» SEGONS EL NIVELL OCUPACIONAL

	N.O. 1		N.O. 2		N.O. 3		N.O. 4	
<i>dues</i>	2/6	33%	4/7	57%	5/6	83%	3/7	43%
<i>dos</i>	2/6	33%	2/7	29%	0/6	0%	2/7	29%
igual	2/6	33%	1/7	14%	1/6	17%	2/7	29%

han minvat entre els parlants dels G.E. 5-6. La majoria de dones joves serien tan conscients de la repressió com els homes, així que no és d'estranyar un anivellament de les diferències en l'ús de *dues* i *dos*.

També és interessant de ressaltar que les diferències d'ús de *dues* i *dos* es reflecteixen en l'ús d'aquestes formes a càrrec de les parelles casades de la mostra. Ambdós membres d'una parella empren predominantment *dues*; els dos membres d'una altra parella empren *dos*. En tres parelles més, els homes feien servir *dues* principalment mentre que les dones empraven *dos*.

El nivell ocupacional

La taula 7 dona les dades de l'ús predominant de *dues* i *dos* segons el nivell ocupacional.

L'ús de *dos* és més o menys igual per a tots els nivells, llevat del N.O. 3, que no té persones que emprin *dos* predominantment. El N.O. 3 també té més ús de *dues* que cap altre. Aquest nivell sembla el capdavanter pel que fa a l'ús d'aquesta característica catalana. Aquest també era el cas en l'ús de *tenir que*, on vaig fer la hipòtesi que el N.O. 3 era el nivell amb menys influència directa del castellà. Les proves que dona l'ús de *dues* suggereix que és aquest, el N.O., que més lligat se sent a la seva identitat catalana.

La realització fonètica de «dues»

En aquest apartat considerarem només aquells parlants que tenen casos de *dues*. Estudiarem la realització fonètica d'aquesta forma, que serà o bé *dues* [dúəs] o *dugues* [dúyəs].

Badia (1951: 239) explica la inserció d'una consonant velar entre les dues vocals d'aquesta manera: «Entre dues vocals en hiatus i a fi d'evitar que es desfaci el hiatus i que les vocals s'uneixin en un diftong, és freqüent que aparegui una consonant, de naturalesa similar a les vocals contigües, que assegura el manteniment de les dues vocals en síl·labes independents.» Badia diu que fou el mateix fenomen que donà la forma *hagut* (participi passat de *haver*) del català antic *haüt*.

S'estudiaran tots els casos de «dos» en femení. En no haver limitacions sintàctiques en l'ús de *dues* contra l'ús de *dugues* no caldrà eliminar aquells casos de *dues* com a pronom, com en el cas de l'estudi comparatiu entre *dues* i *dos*.

Un tema del test d'inseguretat lingüística feia escollir entre *dues vegades* i *dugues vegades*. En escollir trenta dels trenta-set entrevistats *dues*, és clar que se la veu com la forma correcta. No obstant això, trobem que poca gent la fa servir parlant. Només nou sobre vint-i-nou van donar casos de *dues* a l'estil d'entrevista, i només sis d'aquests feren servir *dues* més que *dugues*.

Un estudi de la correlació de les variables sociolingüístiques i com es produeix amb l'ús de *dues* ens mostra que la correlació més pròxima de l'estil entrevista correspon a l'alfabetització en català. Tots sis entrevistats que empraven predominantment *dues* tenen un grau d'alfabetització en català normal o bo. Aquesta correlació no existeix a l'estil formal ni a les respostes del test d'inseguretat lingüística. Mentre que pràcticament tothom reconeix *dues* com a forma normativa, només seran els qui escriuen regularment o bé el català els qui intentaran d'emprar-la a la seva parla.

Un cop més, la influència de l'alfabetització no és probablement una reflexió tant del grau autèntic d'alfabetització en català del parlant, com del seu desig de fer servir formes normatives del català. Si s'ensenyés el català a tots els nens i nenes, no necessàriament esperariem veure un augment en l'ús de *dues*. Aquesta hipòtesi ve avalada pel fet que no hi hagi cap correlació entre *dues* i *dugues*, i la influència del català a l'escola, damunt d'un individu en concret.

No hi ha diferència entre els grups d'edat en l'ús de *dues*, llevat que tres de quatre parlants al G.E. 6 (els nats després de 1953) emprin predominantment *dues*, i tots quatre tenen com a mínim un cas d'aquesta forma. Aquest ús és molt diferent de la de tots els altres grups d'edat, dels quals només cinc sobre vint-i-cinc parlants tenen casos de *dues* a l'estil entrevista. Això donaria a entendre que hi ha una tendència cap a un augment en l'ús de *dues*. Sembla més normal, però, que aquest augment de l'ús de *dues* pels parlants més joves (G.E. 6) és una reflexió de la classificació per edats. S'ha trobat que els parlants adults però joves són els qui més s'esforcen per adoptar formes de prestigi en la parla (Wolfram i Fasold 1974: 92). Tenen més consciència d'allò que diuen que no pas els adults més grans. Dos dels parlants més joves de la mostra anaven a la Universitat, i un tercer estudiava per a ser professor de català, i per tant és probable que tinguessin influència d'un català privilegiat. Pot ser que quan aquests parlants siguin més grans, adoptin l'ús que fa la generació més gran de *dugues*.

No s'hi troben diferències entre l'ús de *dues* contra *dugues* segons si es tracta d'homes o dones a l'estil formal o en respostes al test d'inseguretat. No obstant això, a l'estil d'entrevista, sis sobre catorze homes empraren *dues* un cop com a mínim, mentre que només tres de quinze dones no empraren aquesta forma. Un cop més sembla que els homes facin més esforç per tal d'emprar un català normatiu potser com a senyal d'identitat de grup.

La quantitat de cada nivell ocupacional que emprés predominantment *dues* és: N.O. 1: 1/4, N.O. 2: 0/6, N.O. 3: 3/7, N.O. 4: 1/6.

Aquestes dades semblen indicar que els parlants del N.O. 3 van per davant en

l'ús del català normatiu pel que fa a aquesta forma, com passà també en el cas de *tenir que* i en el de la distinció de gènere per a «dos». No obstant això, cal notar que els tres membres d'aquesta classe que empraren predominantment *dues* són del G.E. 6. Necessitariem més proves per tal de poder concloure que hi ha una diferència real en l'ús de *dues* segons el nivell ocupacional.

Conclusions

Hem vist que l'ús de *tenir que* i el de *dos* com a femení són dos fenòmens ben diferents. Mentre que l'ús de *tenir que* en català sembla anar directament lligat al castellà i a la seva influència, l'ús de *dos* com a femení no ho sembla pas. Fins i tot s'havia fet la hipòtesi que l'ús de *dues* com a català normatiu (o la seva variant *dugues* —variant fonètica) podria ser una reacció contra la repressió castellana.

Aquesta reacció es pot veure entre la majoria de joves parlants, que semblen emprar *dues* com a senyal d'identitat de grup. Mentre que l'asseveració de Badia segons la qual *dos* és emprat freqüentment com a forma femenina no pot ser tema de discussió, l'asseveració de Moll segons la qual *dues* havia desaparegut en molts dialectes del català no és correcta pel que fa als parlants més joves del dialecte de Barcelona.

VI. L'AFRICACIÓ DE /š/ I /ž/

Al català oriental normatiu la consonant fricativa /š/, escrita (*i*)*x* (*xop* /šop/, *baix* /baš/) pot ocórrer en qualsevol posició dins la paraula: inicial, intervocàlica, post-consonàntica, o final. Contrasta amb l'africada /č/, escrita *tx* (*cotxe* /kočə/) o (*i*)*g* (*mig* /mič/ o *vaig* /bač/) només en posicions intervocàliques o a final de paraula⁷.

La consonant fricativa /ž/, escrita *g* (*gel* /žel/) o *j* (*joc* /žok/) es troba en totes les posicions llevat de la de final de paraula. En català totes les consonants no nasals a final de paraula no són sores davant d'una pausa o d'un so sord. Quan són en contacte amb un so sonor que les segueix, sovint es sonoritzen: *peix* /peš/ però *peix i carn* (pěžikarn). La consonant fricativa /ž/ contrasta amb l'africada /j/ escrit *tg* (*metge* /mėjə/) o *tj* (*desitjar* /dəzižá/), només en posicions intervocàliques.

En aquest capítol estudiaré la transformació de /š/ i de /ž/ en les consonants africades (č) i (j) respectivament. Aquestes variants africades es troben quasi exclusivament a principis de paraula o en posicions postconsonantals. Talment com s'esmentà més amunt, ni /š/ i /č/, ni /ž/ i /j/ es contrasten a l'inici de paraula. En les posicions intervocàliques cap de les variants africades (č) i (j) no demostren un contrast mínim amb (š) o (ž). La transformació africada de les variables /š/ i /ž/ és, doncs, a nivell subfonèmic. La variació de (š) i (č), i de (ž) i (j) no afecta el sistema fonològic del català.

Repàs de la bibliografia

Abans de mirar les dades aportades pels quaranta-tres entrevistats, repassaré una part de la bibliografia sobre el tema de /š/ i /ž/ africades.

7. En la posició inicial, la /č/ només surt en una paraula, *txec*. *Txec* /ček/ contrasta amb *xec* /šek/. Per ser dues paraules d'origen estranger, i essent aquest l'únic cas de diferenciació mínima de la /š/ i la /č/ inicials, no consideraré aquest contrast com a part de l'estructura del català.

Històricament, les consonants fricatives /s/ i /z/ sorgiren de les africades /ç/ i /j/ al català oriental. Al valencià, l'africada /j/ normalment es mantenia a totes les posicions, i així també ho féu /ç/ en posicions inicials o postconsonantals. A la resta de les zones del català occidental (Andorra, Lleida i una part de Tarragona), així com al català oriental, les africades esdevingueren consonants fricatives en molts casos. Les dades de l'ALC demostren una predominança de les consonants fricatives a totes aquestes àrees, però amb més africades a les comarques occidentals que a les orientals (ALC: vol. 1, mapes 65, 112; vol. IV, mapa 738; vol. V, mapa 809; vol. VI, mapes 883, 885, 911; vol. VIII, mapa 1275).

Alarcos Llorach (1953: 139) diu que tant (ç) com (j) són variants emfàtiques de /s/ i /z/ en posicions inicials i que aquestes variants es troben sovint darrera certes consonants. En aquest darrer cas, considera l'element oclusiu de l'africada com una transició natural entre la consonant i la consonant fricativa.

L'anàlisi que en fa Badia (1962: vol 1, 94, 95 fn.) coincideix amb la que fa Alarcos. Diu que «... en el curs de la frase, és més fixa la consonant fricativa...». S'afavoreix tant /s/ com la /z/ africades quan vénen després d'una pausa, o precedides per una consonant plosiva, o en el cas de /s/, precedida per una plosiva o /m, n, l/. Badia també diu que les africades són una variant dialectal, amb més freqüència al català occidental que a l'oriental.

López del Castillo (1976: 266-67) considera que el català de Barcelona és una transició entre el català occidental, on diu que són normatives les formes africades a l'inici de mot i en posició postconsonàntica, i el català oriental, on la forma fricativa és la normativa. (Tal com hem anotat suara, les proves que aporta l'ALC no donen crèdit a aquesta anàlisi del català oriental.) Al dialecte de Barcelona, la (ç) es va generalitzant a l'inici de paraula i en posicions postconsonantals, especialment entre els parlants més joves (López del Castillo 1976: 106). López no especifica que el so cal que sigui absolutament inicial, sinó només inicial de paraula. Continua dient (106) respecte a (ç):

«Caldria verificar l'extensió real [de l'ús de ç] i també mirar de trobar-hi una explicació més vàlida que la de castellanisme...: recordem que, sobretot, a certes barriades de la perifèria barcelonina, la població immigrada d'origen valencià, lleidatà, etc., entre els de parla catalana, ha tingut en èpoques més o menys recents una gran importància.»

Sobre el tema /z/, López (1976: 267) diu només que la tendència a fer una africada en posició inicial de paraula és antiga.

Segons Fabra (1954: vol. 1, 81), la pronunciació tradicional de /s/ i /z/ a Barcelona és no africada. No obstant això, en els seus escrits dels anys 1919-1928, fa referència al fet que durant algun temps molta gent ha estat pronunciant (ç) i (j) després d'una pausa o després de certes consonants. Sobre la situació en el moment d'escriure diu: «Ara sembla que comença a estendre's entre la gent jove el costum de pronunciar constantment *tx* per *x* al començament de paraula, de dir *txocolata*, *txampany*, etc.» No fa referència a una tendència cap a la generalització de l'africació de /z/.

En R.W.P. Brasington estudia l'africada /z/ des d'un punt de vista generatiu. Atribueix l'ús de la /j/ absolutament inicial i la /z/ intervocàlica a l'afebliment intervocàlic (Brasington 1974: 15). Diu que no passa de ser un altre exemple del fenomen de [b, d, g] absolutament inicial que esdevé intervocàlic [β, ð, γ].

Brasington (1974: 13) no explica a fons l'africació de /s/, encara que admet que «...hi ha una indecisió aparent en alguns mots entre [tʃ] i [ʃ]». Com veurem, això ve a ser una subestimació de la situació real.

Max Wheeler, en una fonologia generativa del català, ignora qualsevol cas de /š/ o /ž/ africada en posició inicial absoluta. Diu (1979: XI-XII) que a ell només l'interessa l'idioma parlat per la gent culta de Barcelona. Les nostres proves demostren, però, que la gent culta també emprà africades en la seva parla. Ignorar aquestes africades és ignorar la realitat del llenguatge.

Ara estudiarem els casos de /š/ i /ž/ en les nostres entrevistes amb els quarantetres parlants. Aquestes dues variables s'inclouen al mateix capítol perquè només difereixen pel que fa a la sonorització. No seria sorprenent de trobar aquests dos sons africants d'una manera paral·lela. De fet així han estat tractats per Badia i Alarcos. No obstant això, tal com veurem en aquest capítol, les dues variables de fet difereixen bastant respecte a les seves realitzacions fonètiques.

Realització africada de /š/ a l'inici de paraula

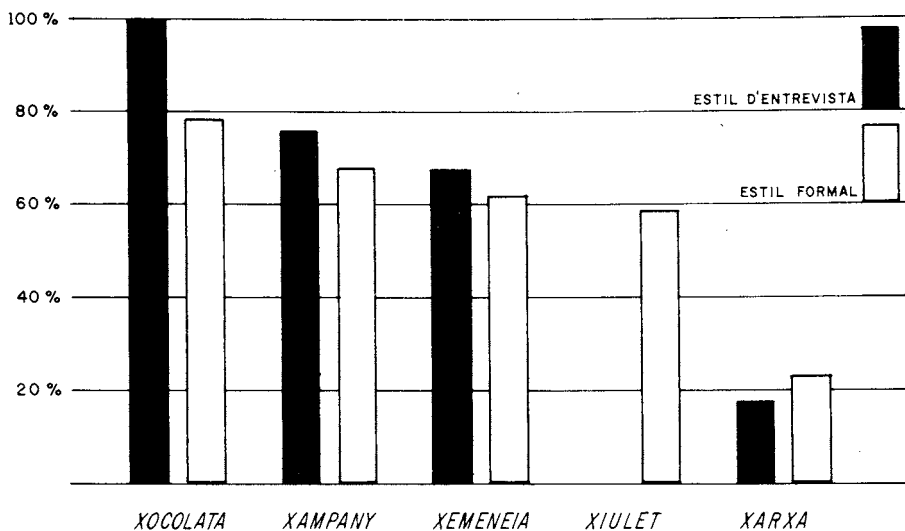
Un estudi de les dades de /š/ indica que, tal com diu López del Castillo, i tal com Fabra observa com a tendència entre els parlants joves als anys vint, l'africada (č) es va convertint en la realització generalitzada de /š/. D'un total de 183 casos de /š/ en posició inicial de paraula en estil d'entrevista, 158, és a dir, el 86%, són africades. Seria realista de dir que l'evolució de (š) a (č) és quasi completa pel que fa a la posició inicial de paraula.

Les nostres dades no ens donen una diferència significativa en l'ús de (š) o (č) segons l'element fonètic que les precedeix. L'opinió de Badia i d'Alarcos que l'africada era més freqüent en la posició inicial absoluta o després de certes consonants que no pas després de vocals o d'altres consonants no obté suport a les dades. Més aviat les dades coincidirien amb l'observació de Fabra segons la qual l'ús de (č) a l'inici de paraula augmenta sense tenir res a veure amb el context fonètic.

La característica més estranya a ressaltar en la /š/ inicial de paraula africada és que depèn del lèxic i no pas dels elements fonètics precedents. La /š/ inicial quasi sempre surt com a (č) en determinades paraules del lèxic, i com a (š) en d'altres. La idea de la difusió lexical, d'un canvi de so que penetra un idioma paraula per paraula, és un procés que ha estat estudiat minuciosament per William S.Y. Wang, Matthew Chen i d'altres xino-lingüistes de la Universitat de Califòrnia a Berkeley i San Diego. En contrast amb l'opinió neogramàtica que el canvi de so és fonèticament gradual i lèxicament abrupte, Wang (1969: 14-15) fa la hipòtesi que és fonèticament abrupte i lèxicament gradual.

Per donar suport a la hipòtesi de la difusió lexical, Chen i Wang (1975: 258-259) citen dades de divisions homònimes al xinès, divergències de pronunciació que clarament no han estat condicionades fonològicament. A les dades de les nostres entrevistes, hi veiem proves directes del canvi de (š) inicial a (č) desplaçant-se a través de l'idioma lexema per lexema.

Primer estudiarem elements de la llista formal, ja que és aquí on vaig obtenir gran quantitat de casos dels mateixos mots. Els elements amb /š/ inicial a la llista són *xampany*, *xarxa*, *xemeneia*, *xiulet* i *xocolata*. Una comparació del percentatge mitjà de consonants africades inicials a cada paraula, del grup de divuit parlants que tingueren casos de tots cinc, dona les següents dades: *xocolata* 72%; *xampany* 67%; *xemeneia* 61%; *xiulet* 58% i *xarxa* 22%. Mentre que en alguns casos el percentatge d'africades varia molt poc d'una paraula a l'altra, sobretot en el cas de *xemeneia* i *xiulet*, no pot negar-se que sembla haver-hi una jerarquia de grau de la realització africada, entre aquests elements del lèxic. També és important de notar que els dos exemples de l'extensió de l'africada inicial (1954: vol. I, 81) que dona

GRÀFIC 1

La /s/ inicial africada en cinc paraules en estil d'entrevista i en estil formal. (No s'obtingueren dades de *xiulet* en l'estil d'entrevista.)

Fabra són *xocolata* i *xampany*. Que citi aquests dos mots com els més africats de la llista pot ser casualitat, però també pot ser que hagin estat les paraules que més sovint sentia africades.

Es poden estudiar les mateixes paraules a l'estil d'entrevista. Malauradament, diferents persones empren quantitats variables d'aquests mots. (La variació de freqüència de casos, naturalment, és un dels problemes a l'hora d'estudiar característiques de parla normal.) No obstant això, malgrat la poca freqüència d'algunes paraules, la jerarquia d'africades a l'estil d'entrevista és la mateixa que la de la llista formal de paraules. De seixanta-cinc casos de *xocolata* (i *xocolatada*) en la parla de vint-i-dos parlants, tots foren pronunciats amb africada inicial.

El percentatge mitjà d'africades en els casos de deu parlants que empraren la paraula *xampany* fou del 75%.

Només tres parlants empraren la paraula *xemeneia* en el decurs de l'entrevista; un la pronuncià amb consonant fricativa inicial i els altres dos amb africada.

Tres parlants empraren la paraula *xarxa*; dos empraren la (š) inicial, un emprà la (š) una vegada i (č) una altra.

El percentatge mitjà d'africades per a les cinc paraules als estils formal i d'entrevista es mostra al gràfic 1.

Es fa palès que hi ha una jerarquia entre aquests mots tant a l'estil formal com a l'estil d'entrevista. Els parlants empren un xic més sovint consonants fricatives en l'estil formal que en l'estil d'entrevista, llevat del cas del mot *xarxa*. La petita quantitat d'entrevistats que empraren aquesta paraula a l'entrevista probablement explica el bescanvi aparent en la quantitat d'africades segons l'estil.

Les jerarquies mostrades en el gràfic 1 s'establiren a base d'agrupar tots els parlants que empraven els mateixos mots. Què passa a nivell individual? ¿Si un parlant pronuncia la paraula *xarxa* /čárčə/, podem preveure que pronunciarà tots els mots restants amb africada inicial? Per respondre a aquesta pregunta vaig

GRÀFIC 2
Distribució implicacional de l'africació de la /š/ inicial de paraula.

Parlant	<i>xocolata</i>	<i>xampany</i>	<i>xemeneia</i>	<i>xiulet</i>	<i>xarxa</i>
26	+	+	+	+	+
40	+	+	+	+	+
1'	+	+	+	+	+
27	+	+	+		+
21	+	+	+	+	-
24	+	+	+	+	-
31	+	+	+	+	-
34	+	+	+	+	-
38	+	+	+		
22	+	+	+		
42	+	+	+	-	-
43	+	+	+	-	-
33	+	+	-	-	-
39	+	+	-		
37	+	-	-	-	-
28	-	-	-	±	-
30	-	-	-	-	-
36	-	-	-	-	-
25	+	-	+	+	+
23	+	-	+		-
29	+	+	-	+	-
35	+	-	-	+	-
41	-	-	+	-	-

+ indica (č)   - indica (š)

Manca de senyal vol dir que no vàrem obtenir-ne casos.

establir una taula d'implicacions tot fent servir els casos de la llista de paraules formals dels últims vint-i-tres parlants⁸. (Vegeu el gràfic 2.) En una ordenació d'implicacions una +, que en aquest cas indica /š/ africada, a qualsevol lloc de la taula, implicarà que tots els valors a l'esquerra també seran +. Els individus que no entraven en aquest esquema es troben a peu de pàgina. Només n'hi ha cinc en aquesta categoria. Per als divuit restants, podem predir que si, per exemple, pronuncien *xampany* amb una (č) africada inicial, també pronunciaran *xocolata* amb el mateix so. Així podem veure la /š/ africada que es va desplaçant a través del lèxic element per element, no solament quan els parlants són agrupats, sinó també quan s'observa l'ús individual.

És significatiu que la part fluixa del gràfic estigui en l'ordre dels mots *xampany*, *xemeneia* i *xiulet*. Les cinc anomalies del gràfic totes tenien a veure amb l'ordre d'aquests tres mots. *Xocolata* és un mot africadat categòricament en l'estil d'entrevista, mentre que per a *xarxa* el procés a dures penes ha començat. Les tres paraules restants, però, són en ple procés d'evolució de (š) a (č) i per tant mostren molta més

⁸ La llista formal de paraules emprada amb els primers vint-i-un parlants incloïa només *xampany* i *xarxa*. Només un parlant pronuncià *xarxa* amb (č) inicial i també pronunciava *xampany* amb el mateix so.

GRÀFIC 3
 Ordenació d'implicació per a la /š/ inicial africada,
 agrupant *xampany*, *xemeneia* i *xiulet*.

	<i>xocolata</i>	<i>xampany</i> <i>xemeneia</i> <i>xiulet</i>	<i>xarxa</i>	Nombre de parlants
Patró 1	+	+	+	5
2	+	+	-	7
3	+	-	-	3
4	-	-	-	4

variabilitat. Una qualificació d'aquests tres mots és més difícil que la de *xocolata* i *xarxa*. Si agrupem aquests tres mots i emprem una + si el parlant emprà l'africada amb dos o tres d'ells i emprem una - si emprà l'africada només en un o en cap cas, obtenim els quatre patrons que es mostren al gràfic 3. Tots els parlants entren en un d'aquests patrons llevat d'un que cau entre el patró 2 i el 3 perquè només va tenir dos casos del grup mitjà (una africada i una consonant fricativa) i tres parlants que no tenien cap cas de *xarxa*.

La majoria de parlants entra al patró 1 o 2, els de més casos d'africades.

És interessant de veure com la quantitat de parlants de cada patró té una correlació amb els paràmetres sociolingüístics que hem estudiat als dos capítols anteriors. A causa de la manca d'informació de què disposem atès el nombre reduït de parlants, no podem fer cap comentari sobre el nivell ocupacional ni sobre la influència del castellà.

Si dividim els parlants en dos grups segons llurs edats, els nascuts abans del 1944 i els nascuts després, veurem que el següent nombre de persones entra en el patró 1 o 2 (els de més casos d'africades): 5/11 (45%) entre els parlants més grans, i 7/8 (88%) entre els més joves. Sembla que la incidència de les africades vagi en augment, ja que tots els entrevistats llevat d'un entre el grup de joves, feien una africada amb totes les paraules, llevat de *xarxa* en alguns casos.

Un examen de la pronunciació de *xampany* a la llista de mots de tots quarantatres parlants també mostra un augment de les africades, encara que més reduït, entre els parlants més grans i els més joves: un 52% d'africades fins a un 68%.

Malauradament, en l'estil d'entrevista no tenim un nombre suficient de casos de cap paraula per fer una comparació dels grups per edats. La petita quantitat de proves que tenim per al mot *xampany* no contradiu la hipòtesi que les africades vagin en augment (els tres parlants que empren [š] inicial són del grup de parlants nascuts abans de 1944), però no la confirma perquè només tenim dos parlants del grup més jove amb casos d'aquest mot.

La investigació d'un canvi fonètic que mostri proves clares de difusió lexical ens crea el problema d'haver d'obtenir un nombre suficient de casos d'elements de vocabulari específics. És bastant fàcil d'aconseguir certs mots. Per exemple *xocolata* sorgia espontàniament en parlar de la *festa major*, ja que la xocolatada forma part de la festa major pel que fa a la mainada. Parlant de costums nadalencs la paraula *xampany* sorgia molt sovint. No obstant això, sembla que el canvi de so (š) per (ç) en aquests dos mots és gairebé consumat, i per tant no podem esperar de trobar-hi diferències subtils segons els paràmetres sociolingüístics. Wang (1979: 365) diu que «...sembla que quan tot és constant (malauradament no sol ser el cas), els mots capdavanters d'un canvi de so són els més freqüents.»

La poca quantitat de casos en què s'empren mots als moments inicials o mitjans d'un canvi de so ens pot fer refiar més de les llistes de paraules, encara que, com indica Labov (1972a: 112), és la parla informal que mostra una regularitat més gran.

El patró d'ús d'africades entre homes i dones també ens mostra una diferència marcada. De deu homes, vuit (80%) són del patró 1 o 2 (el de més casos d'africades), mentre que només quatre de nou dones (el 44%) són de les mateixes categories.

Els casos de *xampany* a la llista de paraules dels quaranta-tres parlants també mostren més casos d'africades entre els homes que entre les dones, encara que la diferència sigui molt més petita (63% d'africades entre els homes i 57% entre les dones) i pot no ser significativa.

Un examen de l'efecte de la capacitat d'escriure en català sobre les africades ens dona una correlació negativa. Els cinc parlants que escrivien malament el català són al patró 1 o 2. Només set sobre dotze, és a dir, el 58% dels que escrivien mitjanament bé o bé el català, cauen en un d'aquests patrons. Es troba la mateixa correlació amb la pronunciació de *xampany* dels quaranta-tres parlants. La quantitat de gent amb casos d'africades minva d'un 73% dels de poca capacitat, fins a un 58% dels d'una capacitat mitjana, fins a un 44% dels d'una capacitat alta d'escriure en català.

L'explicació de l'africació

Ara podem estudiar les raons que hi ha darrera de la /ʃ/ inicial africada del català. D'entrada, tal com hem vist, aquest tipus d'africada forma part de l'estructura del català. De fet, la /ʃ/ ja s'emprava de forma africada en el català antic, i en alguns dialectes continua emprant-se. El seu correlatiu sonor, /ʒ/, també era africat, i això no és atribuïble a la influència del castellà, on no hi ha la /ʃ/.

Seria erroni per tant d'afirmar que la influència del castellà sigui l'única causa de la /ʃ/ inicial africada del català. Sembla, però, que la influència del castellà ha fet accelerar i estendre una tendència ja inherent a l'idioma. La tendència cap a l'africada és després d'una pausa o després de certes consonants i s'ha estès cap a tots els casos d'inici de paraula.

Una font de proves per a la hipòtesi que el castellà hagi tingut a veure amb el desenvolupament de la /ʃ/ africada és el fet que els paràmetres sociolingüístics que van emparellats amb un ús més extens de la (č) són els mateixos que els que marquen l'ús de *tenir que*. És a dir, els homes empren (č) més que les dones, els que escrivien malament també la utilitzen més que els que escrivien bé, i els casos d'africades augmenten entre els parlants més joves.

Una altra font de proves és la jerarquia de paraules que comencen amb africada. Les tres paraules més africades, *xocolata*, *xampany* i *xemenenia*, tenen traduccions castellanes molt semblants: *chocolate*, *champaña*, *chimenea*; els dos mots amb menys utilització de l'africada inicial, *xiulet* i *xarxa*, no en tenen.

La pronunciació de les vocals de les primeres tres paraules també mostra una influència. Ara bé, no és pas tan clara com ho vol fer entendre López del Castillo (1976: 272) quan no transcriu [ʃəmpáɲ] sinó [tʃəmpáɲ]. Aquesta última pronunciació és agafada directament del castellà amb una apòcope de la [a] final. Els nostres parlants mostren una barreja de sons de vocal: alguns pronuncien el mot *xocolata* amb la [o] castellana, d'altres amb la [u] àtona del català, i encara n'hi ha d'altres que varien en l'ús de les vocals, però tots empren una africada inicial constantment a l'estil d'entrevista. Un entrevistat va emprar el gènere masculí castellà un cop,

mentre que en una altra ocasió va emprar la paraula *xocolata* amb el gènere femení del català.

La paraula *xampany* no s'empra amb vocals castellanques a l'estil d'entrevista. A la parla formal, nou persones van utilitzar vocals castellanques, però quatre d'aquestes ho feren amb una (š) no africada.

La pronunciació de *xemeneia* varia entre [šəmənějə] i [čimənějə] entre [šumənějə] i [čumənějə]. Aquestes dades no indiquen un simple cas d'adopció del mot castellà *chimenea*.

Hi ha d'haver d'altres factors en joc influint l'ordenament d'elements lèxic segons el seu grau d'africació. Si el castellà en fos l'únic factor, fóra lògic que els mots que tenen una traducció castellana molt similar tinguessin un grau igualment alt d'africació, i els mots que no en tenen, que tinguessin un grau igualment baix d'africació; però aquest cas no es dona.

Hi ha d'altres factors que probablement tenen a veure amb el context fonètic. Si Fabra va tenir raó en asseverar que es va començar a africar (š) després d'una pausa, o després de certes consonants, podem esperar que les paraules que sovint s'esdevenen en aquestes posicions mostrin una africació més generalitzada que els altres mots. Tant *xocolata* com *xampany*, com a noms in comptables, apareixeran segurament després d'una pausa amb més freqüència que no pas *xemeneia* o *xarxa*, que normalment aniran quasi sempre precedides de la vocal de *la* o *una*. Com a forma masculina, *xiulet* normalment anirà precedit de la /n/ d'*un*, i això convertirà el mot en un objecte predilecte d'africació. Li manca una traducció similar en castellà i això aparentment n'ha limitat l'africació en un grau menor que *xocolata*, *xampany* i *xemeneia*.

Com diguérem abans, Wang constatà que la freqüència de casos és també un factor que contribueix a la realització d'un canvi de so en un element lèxic concret. De les cinc paraules estudiades, *xocolata* i *xampany* respectivament foren la primera i segona en freqüència com a elements de les entrevistes. Mentre que caldria fer un recompte lèxic per tal de treure una conclusió definitiva respecte a la freqüència, sembla probable que *xocolata* i *xampany*, dos productes molt populars a Catalunya, s'empren amb més freqüència que *xemeneia*, *xiulet* i *xarxa*. L'única excepció seria a la Barceloneta, on el mot *xarxa* apareixerà més freqüentment, amb tota seguretat, entre els pescadors.

A més, els mots *xocolata* i *xampany* sovint apareixen en aquells ambients on els catalans són en contacte amb el castellà: als magatzems, on els comerciants potser parlen en castellà, i als anuncis de la ràdio i de la televisió. Les tres paraules restants, per altra banda, són d'ús més restringit, en ambients socials i familiars catalans.

El tema de la difusió lexical és complex, doncs. Sembla haver-hi un gran nombre de factors en joc, i és difícil de dir quins hi tenen més importància. No obstant això, sembla que si en un mot s'acumulen factors favorables al canvi, com ara *xocolata*, aquest es produirà a un ritme molt més ràpid que no pas una paraula com *xarxa*, que no té factors favorables en aquest canvi. A més, la /š/ postconsonàntica de *xarxa* pot haver contribuït al fet que la /š/ inicial no sigui africada encara que la /š/ postconsonàntica també és objecte d'un procés d'africació, com veurem en un apartat més endavant.

La /š/ intervocàlica africada

Les úniques paraules de les entrevistes que tenien una (č) intervocàlica eren *aixecar-se*, *l'Eixample*, *eixamplar*, *eixarranca* i *aixeta*.

Allò que aquests mots tenen en comú és que la seva /š/ intervocàlica pot ser interpretada com a inicial de mot: per exemple, *m'aixeco* pot ser interpretat com a *me xeco*, *l'Eixample* com a *la Xampla* i *per a eixamplar* com a *per a xamplar*. De fet, un cert nombre d'entrevistats deixaren de pronunciar la vocal inicial d'*eixarranca*, tot dient *xarranca*. Aquesta pèrdua de vocal inicial és una característica freqüent en el català. Al diccionari, s'hi troben tant *aixafar* com *xafar* i dos dels entrevistats digueren *gafar* en lloc d'*agafar*.

L'ús de la (č) intervocàlica en aquests casos és, doncs, només una extensió de l'africació de la /š/ inicial de paraula. L'ús d'una africada en aquestes paraules és una prova més que l'element fonètic precedent ja no és un factor de l'africació de la /š/ inicial de paraula. Si fos així, la vocal precedent tendiria a eliminar-ne l'africació.

L'africació de la /š/ intervocàlica no és tan estesa com l'africació de la /š/ inicial de paraula. Un cop més hi ha proves de difusió lexical. De nou persones amb casos d'*aixecar*, tots, llevat d'un, el pronunciaven /əčəká/. El qui pronunciava una consonant fricativa intervocàlica havia nascut l'any 1910. Un dels entrevistats, del grup de gent més jove, pronunciava *aixecar* amb africada a la frase *no van aixecar una casa*. En una frase així la (č) intervocàlica no pot ser interpretada com a inicial de paraula (no és una frase possible *no va ne xecar*) i això indica que la paraula ha estat apresada amb aquesta pronunciació i que es podria escriure *atxecar*.

Contrastant amb l'alta freqüència d'africades d'*aixecar*, la majoria d'entrevistats, dotze sobre setze, pronunciaren *eixamplar* i *Eixample* amb consonant fricativa. Dels tres entrevistats que empraren africada en *Eixample*, un el pronuncià [əncámplə] probablement per influència del castellà *Ensanche*. Aquest és un cas de /š/ postconsonàntica més que no pas intervocàlica.

Un dels entrevistats de més edat emprà una (š) fricativa a l'inici de paraula a la frase *el volen xamplar*, malgrat ser inici de paraula i seguir després d'una /n/.

L'únic cas de (č) intervocàlica que no es va poder explicar com a extensió de l'africació de la /š/ inicial de paraula es trobà en la parla d'una nena de cinc anys que era present durant una entrevista amb la seva àvia. La nena digué emfàticament: «*Jo no vull dibuixar*» amb una [dibučá] definitiva. Aquest tipus de pronunciació probablement obeeix a les característiques de la parla infantil i serà modificat amb els anys; però també podria ser un senyal d'una tendència futura cap a l'africació de la /š/ intervocàlica.

La /š/ postconsonàntica africada

En un mateix mot, la /š/ pot seguir una /n/ o una /r/. Ja que si la [n] és seguida d'una /š/ es produeix una [t] plosiva com a so de transició entre elles i porta cap a l'africació, aquí només tindrem en compte el cas que segueix una /r/.

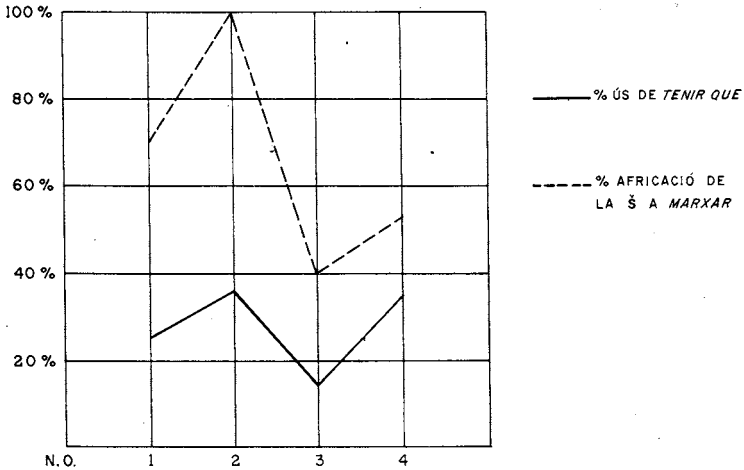
En les entrevistes, el mot més freqüent que portava una /r/ seguida de /š/ és *marxar*, que té una traducció semblant al castellà, *marchar*. Hi ha un grau molt elevat d'africació de la /š/ en aquest mot. De vint-i-vuit parlants, vint, és a dir un 71%, van dir [mərčá] (o una altra forma d'aquest verb). Dos parlants més mostraren una variació entre la (š) i la (č).

Quan examinem la correlació entre l'africació de la /š/ a *marxar* i els paràmetres sociolingüístics, veiem que les formes de correlació s'assemblen molt a les de *tenir que*, encara que el percentatge d'africació sobrepassi amb escreix el de l'ús de *tenir que*.

L'africació de la /š/ postconsonàntica a *marxar* augmenta d'un 29% en el grup

GRAFIC 4

El percentatge de *tenir que* i de (ç) en la paraula *marxar* segons el nivell ocupacional.

de gent més gran, fins a un 77% en els grups d'edat 2-4 i fins a un 89% entre els grups de 5 i 6.

Els qui escriuen malament el català empen l'africada en un 75% de casos. Aquest percentatge augmenta lleugerament en un 81% en el grup de nivell mitjà pel que fa al català escrit, però entre els qui escriuen bé el català només arriba a un 40%.

El gràfic 4 mostra el percentatge d'ús de *tenir que* i de l'africació de la /s/ a *marxar* segons el nivell d'ocupació. Els resultats són molt similars amb un alt percentatge d'ambdues característiques al N.O. 2 respecte als altres nivells, i amb un percentatge bastant baix al N.O. 3.

Sembla doncs, que l'africació de la /s/ a *marxar*, així com *tenir que*, són un resultat de la influència castellana i que no estan obertament estigmatitzats.

Els únics casos que tenim on la /s/ segueix una /r/ en paraules sense equivalència castellana similar, són *burxen* i *xarxa*. Cap dels casos d'aquests mots no conté (ç) africada a l'estil d'entrevista. No obstant això, a la llista formal de paraules, on hi ha exemples de *xarxa* de la majoria de persones, sí que s'hi troben casos d'africació: sis sobre trenta-vuit, és a dir un 16%, empen (ç) i dos entrevistats tenien pronunciacions variables.

També podem comparar l'africació de la llista de paraules de vint entrevistats que tenen casos de *xarxa* i *carxofa*. El percentatge d'africació de *xarxa* és del 28%, mentre que el de *carxofa* és gairebé el doble, 53%. Aquesta diferència pot ser deguda al fet que el mot *carxofa* és emprat amb més freqüència que el mot *xarxa* per la majoria de la gent, i també el fet que la seva equivalència castellana *alcachofa* té una (ç) intervocàlica.

L'africació de la /s/ que segueix la /r/ és menys freqüent en general que la de la /s/ inicial, però de nou cal destacar que la freqüència d'africació sembla que depèn de l'element lexical, aquells amb equivalents castellans que són més afectats per l'africació.

L'africació de la /ʒ/ inicial de paraula

Per contrast amb l'africació de la /ʃ/, l'africació de la /ʒ/ inicial de paraula es veu altament condicionada per l'element fonètic que la precedeix. Les proves que he extret de les meves entrevistes confirmen la hipòtesi de Badia (1962: 95, fn.) que diu «en el decurs d'una frase és més *fixa* la fricativa... afavoreix també l'africació de la *ʒ* el fet que la precedeix una oclusiva». A l'oclusiva, jo hi afegiria la /n/.

Una /ʒ/ inicial de paraula precedida de vocal només s'africa esporàdicament. Disset dels quaranta-tres parlants mostraren algun grau d'africació en aquesta posició, però, quinze tingueren només casos de (j). El percentatge mitjà d'africació d'aquests disset parlants només fou del 5%. El nombre de parlants que empraven la (j), un cop com a mínim, augmentà de 8/25 o un 32% a 9/18 o un 50%, en el cas dels dos grups nascuts abans o després de 1944 respectivament. És possible que aquest nombre sigui senyal d'una tendència cap a l'africació augmentada. En el moment actual, però, les proves d'africació són tan minses que no mereixen cap atenció.

Després d'una /n/, la /ʒ/, a principi de paraula, sol ser africada. El percentatge d'africació entre tots els entrevistats fou del 73%. Tal com es digué abans, l'element oclusiu forma una transició natural entre la [n] i la [ʒ]. Si el vel s'aixeca per tal de tancar el passatge nasal abans no s'abaixi la llengua per a la consonant fricativa, se sentirà una oclusió (stop) a l'inici de la fricativa. Per tant, no és gens sorprenent de trobar una freqüència elevada d'africades després d'una /n/. També caldria esperar molta africació després de /t/ o /l/.

Una /ʒ/ en posició absolutament inicial és africada la meitat de les vegades aproximadament. El percentatge total d'africació en les entrevistes és del 47%. Aquesta posició encara es pot dividir en diferents grups: (1) les paraules amb l'accent a la primera síl·laba, (2) les paraules que no tenen la primera síl·laba accentuada. Les paraules del primer grup mostren més grau d'africació, un 66%, que aquelles del segon grup, 44%. Aquesta diferència sembla confirmar l'opinió de Badia i d'Alarcos que l'africada (j) és una variant emfàtica de la /ʒ/. Si la primera síl·laba és accentuada, la /ʒ/ inicial és pronunciada amb més intensitat, generalment, que si no ho és. La intensitat amb què s'articula el so també depèn d'altres factors, com ara l'estil, el context, la velocitat, ja que és natural que trobem una gran quantitat de variació en la pronunciació de la /ʒ/ a l'inici de paraula.

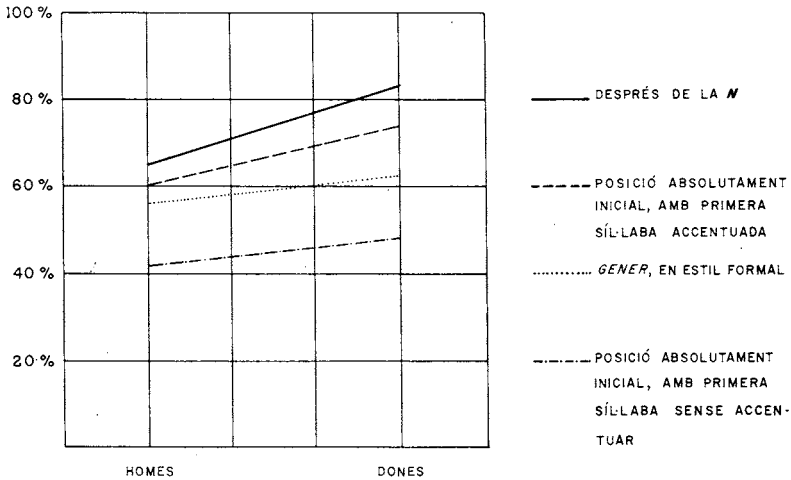
Vaig incloure vuit paraules amb una /ʒ/ inicial a la llista formal de paraules. Malauradament, però, aquests mots quasi mai no apareixen en posició absolutament inicial. Normalment van precedits per la vocal de la *o.una* o la /n/ de *un*¹⁰. No obstant això, sí que podem estudiar el mot *gener /ʒənè/*, on la /ʒ/ sempre va en posició absolutament inicial, com a primera paraula de l'enumeració dels mesos. L'africació de /ʒ/ d'aquest mot és d'un 60%, una mica menys que la dels mots monosíl·labs o que la dels mots accentuats a la primera síl·laba a l'estil d'entre-

9 No consideraré els casos de *jo* i *ja* perquè aquestes paraules normalment són pronunciades [jo] o [ja] com en castellà.

10 Un dels desavantatges d'emprar dibuixos per a sol·licitar la pronunciació d'un mot, en lloc d'una llista escrita, és que normalment les paraules no es pronuncien aïlladament, sinó que van precedides d'article. Un altre desavantatge és que el parlant pot no saber la paraula en català d'un objecte, i pot dir el mot en castellà. Ara bé, això ja és una informació prou interessant en si mateixa.

GRÀFIC 5

Percentatge de (j) inicial de paraula, en quatre contextos pel sexe.

vista, però més que en el cas dels mots amb una síl·laba primera sense accentuar. Això fa que l'opinió tingui més pes segons la qual la (j) seria una variant emfàtica de /ž/ perquè, encara que la paraula *gener* no va accentuada a la primera síl·laba, el fet que surt a l'estil formal vol dir que la /ž/ inicial probablement es pronuncia amb més intensitat que no pas a l'estil d'entrevista.

Els contextos fonètics, ordenats segons que afavoreixin l'africació de la /ž/ inicial de paraula, són, doncs: (1) després d'una /n/, (2) posició absolutament inicial amb la primera síl·laba accentuada, i (3) posició absolutament inicial amb síl·laba inicial sense accentuar.

El nombre de casos en els contextos fonètics 2 i 3 és molt limitat. En el context 2, la majoria d'entrevistats tenen menys de quatre casos i en el context 3, menys de cinc. Malgrat aquest petit nombre, la jerarquia d'influències fonètiques es manté generalment en tots els agrupaments sociolingüístics. El percentatge d'africació de la /ž/ inicial, a la paraula *gener* en la llista de mots, normalment cau entre el percentatge d'africació en els contextos 2 i 3.

L'única constant dels agrupaments sociolingüístics és que les dones fan més africades que no pas els homes, a tots quatre contextos fonètics (vegeu gràfic 5). Dels altres paràmetres, cap no mostra una correlació consistent d'africació. Si bé una correlació no pot ser definitivament descartada a causa del petit nombre de casos, sembla, pel que es veu a les proves acumulades, que l'africació de la /ž/ és de lliure variació amb la no africació. El context fonètic és un factor condicionant, però si es pronuncia (ž) o (j) no sembla pas que tingui cap significació, llevat d'una possible diferència entre els sexes. L'africació no augmenta entre els parlants més joves, i no depèn de la influència del castellà.

L'anàlisi de Brasington de la (ž) i de la (j) com a cas d'afebliment intervocàlic anàleg a la de /b, d, g/ és força precisa, llevat que, tal com hem vist, la (j) només hi apareix, la meitat del temps, a l'inici de paraula i un 75% de cops després d'una /n/.

/ʒ/ intervocàlica africada

Es produeix la /ʒ/ intervocàlica com a africada només en alguns elements del lèxic. El cas més clar és el de *corregir*. De sis parlants que empraren aquest mot, quatre ho feren amb una (j) intervocàlica. Un sobre deu emprà tant (j) com (ʒ) en el mot *dirigir*. Aquest mateix entrevistat també pronuncià el mot *passejar* amb africada intervocàlica. Tretze entrevistats més pronunciaren aquest mateix mot amb una (ʒ). Un altre pronuncià *estiuajar* amb una africada. Els verbs *passejar* i *estiuajar* es poden pronunciar amb africada en analogia amb llurs formes nominals: *passeig* /pəsèç/, una forma acceptada del plural del qual és *passetjos* /pəsèjus/, i *estiuajig* /əstiωèç/.

Badia (1962-63: 313) fa notar que *corregir* es pronunciava originàriament [kuřəji]. Sembla que aquest mot mai no acabà del tot el procés de canvi a una (ʒ), com ocorregué amb *afegir* [əfəʒi] que originàriament fou [əfəji].

L'africació intervocàlica es veu limitada així a elements aïllats del lèxic i no és una tendència generalitzada de l'idioma. Ja que la /z/ a l'inici de mot no és gairebé mai africada quan va precedida d'una vocal, és d'esperar que no trobem casos de (j) intervocàlica en paraules on la /ʒ/ podria ser interpretada com a inicial de paraula, com per exemple *l'agent* o *s'agenolla*. Tal com hem indicat, l'africació de la /ʒ/ és força freqüent en aquests casos.

La /ʒ/ postconsonàntica africada

No és estrany que l'africació de la /ʒ/ seguint una /n/ enmig d'una paraula sigui freqüent. Per contra, és força poc comú de trobar una (j) seguint una /r/. D'un total de vint-i-cinc parlants amb casos de /r/ més /ʒ/, cap ni un no emprà la (j) exclusivament. Tres entrevistats mostraren un ús variable de la (ʒ) i de la (j). La paraula *targeta* es va incloure a la llista formal de mots. De vint-i-tres parlants, només dos empraren (j).

El fonema /ʒ/ també pot ocórrer darrera la /b/ com en els mots *objecte* o *subjecte*, etc. Només hi hagué sis casos de la /ʒ/ en aquest context fonètic. L'ús es distribueix proporcionalment entre la (ʒ) i la (j).

Per això, la quantitat d'africació postconsonàntica depèn de la consonant precedent. Després de la /n/, la /ʒ/ és sovint africada; després de la /b/ sembla que ocorre en la meitat dels casos, i seguint una /r/ és força estrany. Una comparació entre l'africació de la /ʒ/ després de la /r/ i la de la /ʃ/ en la mateixa posició mostra que la /ʒ/ és africada molt menys freqüentment que la /ʃ/.

Conclusions

L'africació de la /ʃ/ pot haver estat semblant a la de la /ʒ/ originàriament, però com que s'ha diferenciat molt el seu desenvolupament posterior, ara són fenòmens força diferents.

L'africació de la /ʃ/ inicial de paraula és específica segons la paraula. El context fonètic que la precedeix no n'influeix en la pronunciació. En el cas de la majoria de mots, el parlant empra o bé /ʃ/ o /ç/, segons la paraula en qüestió. Unes paraules es

troben en un estat de transició en el cas d'un parlant concret, i la seva pronunciació varia entre la (š) i la (č).

Tal com hem vist, l'augment de l'ús de la (č) sembla que ve influït pel castellà. López del Castillo (1976: 106) no coincideix amb aquesta afirmació sobre l'africació. Dóna a entendre que l'africació pot venir de la influència d'un nombre gran d'immigrants del País Valencià i de Lleida. Aquesta hipòtesi no sembla molt probable, però, per si fos certa, també esperàriem veure un augment de l'africació de /ž/ que no trobem a les dades.

La /ž/ inicial de paraula es pronuncia com a (ž) o com a (j) segons el cas. Aquesta pronunciació no depèn específicament de la paraula en si mateixa. Depèn en part del context fonètic precedent que una persona digui *gent* [jɛn] o [žɛn]. Aquests dos sons en posició inicial de paraula no es consideren com a dos sons distints, sinó com a casos que s'esdevenen en variació lliure. L'elecció de la (ž) o de la (j) no sembla que tingui una significació social particular. Les proves més aviat donen suport a les anàlisis fetes per Alarcos i Badia segons les quals la (j) inicial seria una variant emfàtica de la /ž/.

VII. LA /j/ DESSONORITZADA

En el català, el fonema /j/, escrit *tg* (*fetge* /fɛjə/) o *tj* (*viatjar* /biajə/), es troba només en posició intervocàlica. En posicions finals tots els fonemes consonàntics no nasals són sords; tal com indiquem en el capítol VI, la (j) a inici de paraula o postconsonàntica és una variant subfonèmica de la /ž/.

A la posició intervocàlica el contrast entre la consonant fricativa /ž/ i l'africada /j/ es manté. No obstant això, la /j/, de vegades, és sorda. L'africació de la /ž/ i de la /š/ inicial de paraula és subfonèmica, mentre que la dessonorització de la /j/ té repercussions fonèmiques, i porta a la unificació dels fonemes /j/ i /č/. Aquest contrast existeix en la diferenciació mínima com ara *metge* i *metxa*, o *botxa* i *botja*.

No hi ha gaire informació sobre la dessonorització de la /j/ en la bibliografia. López del Castillo (1976: 131-132) i Fabra (1954: vol. I, 40), esmenten l'existència d'aquesta dessonorització, però no en fan una anàlisi. Badia diu (1962-63: 321) «...el barceloní es troba ja fa anys sota la tendència a l'ensordiment de *tj* després de l'accent (però no abans): mots com *formatge*, *viatge*, *metge*, *fetge*, etc., són pronunciats habitualment amb [tx], i no amb [tj] com correspondria».

Les proves que aporta el meu estudi de la /j/ també mostren que la posició de l'accent afecta el grau d'ensordiment, però d'una manera contrària a la que esmenta Badia. He trobat que les paraules on l'accent segueix la /j/, com ara *pitjor*, *viatget*, *rebutjat*, sembla que siguin pronunciades amb una (č) amb més freqüència que les paraules on l'accent precedeix la /j/. Aquesta tendència envers l'ensordiment de la /j/ abans de l'accent també es confirma geogràficament a l'ALC: la paraula *mitjons* mostra un ensordiment de la /j/ a dinou contrades de les províncies de Barcelona, Girona, Tarragona i Lleida (ALC vol. VI, mapa 990), mentre que les paraules *formatge* (vol. V, mapa 843) i *fetge* (vol. V, mapa 817) són pronunciades amb (č) només a dues contrades.

Encara que el nombre de casos és limitat, una altra limitació fonètica sembla que és la presència d'una líquida a la síl·laba precedent, com ara a *rellotge* o a *carruatge* que limita l'ensordiment. De fet, a l'ALC la paraula *remolatxa*, que s'hauria de pronunciar /rɛmuláčə/, es pronuncia [rɛmulájə] a vuit zones (Vol. VIII, mapa 1139).

La paraula *jutge* a la part formal de l'entrevista no mostrà ensordiment, potser

a causa de l'assimilació respecte a la sonorització de la /j/ de la /ʒ/ inicial. A l'estil d'entrevista no vaig trobar ensordiment en quatre casos de *jutge*, *jutja* (ell o ella *jutja*) o *jutjats*.¹¹

Les influències fonètiques, doncs, són la presència de la líquida o de la /ʒ/ a la síl·laba precedent, que limiten l'ensordiment i un accent que la segueixi que n'impulsa l'ensordiment.

A més a més d'aquests factors fonètics condicionants, també és necessari tenir en compte un factor morfofonèmic. Les dades semblen indicar que l'existència d'un morfema relacionat que acaba en /č/ tendeix a promocionar l'ensordiment de la /j/ intervocàlica. Aquesta condició apareix freqüentment amb les formes masculines i femenines o singular i plurals dels adjectius, com ara *mig* /míč/, f. *mitja* /mijə/, m. *lleig* /kɛč/ f. *lletga* /kɛjə/ m. pl. *lletjos* /kɛjʃus/ o les formes singulars i plurals dels noms, així com *desig* /dɔzič/ pl. *desitjos*¹² /dɔziʃus/. No obstant això, quan hi ha diversos morfemes, la influència d'una /č/ final en un d'ells es menys clara. Un bon exemple és la paraula *raig* /rač/ que té una forma verbal *rajar* /rəžà/. Quan els entrevistats hagueren de donar una forma plural d'aquest mot, hi hagué una gran varietat de respostes: [rážus], [rášus], [rájus], [ráčus], i la forma literària [račs]. Unes persones digueren que ignoraven la forma plural. La pronunciació formal d'aïtals paraules no reflecteix amb precisió probablement allò que dirien els parlants en la parla normal.

Malauradament, a l'estil d'entrevista l'única paraula amb alternació morfofonèmica que va donar prou casos fou el femení de *mig*, *mitja*. Vaig trobar una tendència clara envers l'ensordiment de la /j/ d'aquest mot. Nou individus mostraren un ensordiment més freqüent en aquest mot que en d'altres, mentre que només dos entrevistats mostraren menys ensordiment de *mitja*. A més, cinc entrevistats només mostraren ensordiment a la paraula *mitja* i no pas a altres paraules.

Per tal d'eliminar els efectes d'aquestes influències fonètiques i morfofonètiques sobre la quantitat d'ensordiment que mostrava un entrevistat, vaig descomptar tots els casos de mots que queien en una de les categories, llevat del cas que la pronunciació fos contrària a la que s'esperava. Dit d'una altra manera, *mitjons* [mičòns] s'eliminà, però [mijòns] s'hi comptà perquè mostrava sonorització malgrat una tendència cap a l'ensordiment abans d'una síl·laba accentuada.

Les raons per a la dessonorització de /j/

En el català normatiu la distinció sord-sonor existeix en les següents parelles de fonemes /p/-/b/, /t/-/d/, /k/-/g/, /s/-/z/, /ʃ/-/ž/, i /č/-/j/. Aquesta distinció queda neutralitzada en totes les parelles en posició final de paraula; a d'altres llocs, però, es manté. En la parla de cada dia, el fonema sonor /z/ tendeix a l'ensordiment a principi de mot. La sonorització de la /ʒ/ i la /z/ intervocàlica sol mantenir-se, llevat dels casos de la gent més influïda pel castellà.

L'única fonema sonor que ha experimentat ensordiment amb una certa força és la /j/ intervocàlica. Això es pot explicar amb les característiques estructurals i funcionals del català.

Les primeres tres parelles; /p/-/b/, /t/-/d/, /k/-/g/, desenvolupen un paper prou

11 Badia no considera que aquests mots tinguin diferenciació mínima com a parella, perquè en el català occidental i en el valencià també són clarament separades per la *e* i la *a* final.

12 En l'ús literari el plural s'escriu *desigs*.

feixuc a nivell funcional, tant a principi de mot com quan són intervocàliques. La seva freqüència serveix per a mantenir una clara distinció sorda/sonora, malgrat la seva neutralització a final de paraula i en algunes alternacions morfofonèmiques com en m. *cec* /sɛk/, f. *cega* /sɛgə/, o *eixerit* /əʃərit/ f. *eixerida* /əʃəridə/.

El contrast /s-/z/ també és molt freqüent a nivell intervocàlic. A l'inici de paraula la /z/ amb prou feines hi és, i no és d'estranyar, per tant, la tendència a l'ensordiment d'aquest so. La distinció /s-/z/ també mostra alternació morfofonèmica, amb la /s/ final de paraula que sovint esdevé /z/ intervocàlica, com en *cas* /kas/ pl. *casos* /kázus/, i de vegades roman sorda com en *nas* /nas/, pl. *nassos* /násus/. Mentre que la freqüència d'ús d'aquests dos mots, *cas* i *nas*, servirà per a mantenir-ne la pronunciació plural normativa, no serà gens difícil de trobar pronunciacions no normatives de paraules menys freqüents. De fet, a la llista formal de paraules, la paraula *paisatge* la pronuncien amb una /s/ intervocàlica set de vuit entrevistats, probablement en analogia amb el mot *país* /pəis/.

Cinc paraules més de la llista amb /z/ intervocàlica no mostren senyals de desonorització, malgrat que dues d'elles tenen traduccions similars amb /s/ en castellà: *tisores* i *desert*. Dues paraules més amb traduccions similars al castellà, *casa* i *camisa*, són pronunciades amb (s) sorda per una persona només cadascuna.

La freqüència de la /s/ i la /z/ intervocàliques sembla que és un factor bàsic de llur distinció. Tal com digué Martinet (1952: 18): «Les característiques lingüístiques que es repeteixen sovint a la cadena s'aprenen més ràpidament i es recorden més fàcilment que les que surten amb menys regularitat.»

Els fonemes intervocàlics /š/ i /ž/ també són relativament freqüents. A més, aquesta parella no surt amb alternació morfofonèmica com ho fan les altres parelles sonora-sordes. Una /š/ final de paraula es manté en mots morfològicament relacionats, com en m. baix /baš/ f. baixa /bášə/, dibuix /dibúš/, *dibuixar* /dibušà/. Una /ž/ intervocàlica esdevé, a final de paraula, no una /š/, sinó una /č/, com en *rajar* /rəžà/, *raig* /rač/ o f. roja /rőžə/, m. *roig* /rčč/. Per tant els fonemes /š/ i /ž/ es mantenen separats a la ment del parlant.

Un examen de la distinció /č/-/j/ mostra dues raons per a una possible unificació d'aquests dos fonemes. Primer, si bé els mots amb aquests sons no són gens rars, són menys freqüents que les paraules que contenen els altres fonemes en contrast sonor-sord. A més, llur rendiment funcional és pràcticament nul. Badia (1962-63: 321) indica que la diferenciació mínima que contrasta aquests sons consisteix en mots especialitzats, mots derivats o mots dialectals. «No sembla, doncs, una oposició de rendiment normal.»

Tal com indicaren Weinreich, Labov i Herzog (1968: 134), no es pot estudiar el rendiment a base de comptar la quantitat de diferenciació mínima. Cal tenir en compte, també, els factors com ara el context sintàctic i de situació de les paraules contrastades. Alguns d'aquests factors es veuen reflectits en alguns dels entrevistats en les respostes quan se'ls demana si es pronuncien igual *metge* i *metxa*. Alguns entrevistats citen diferències de gènere (*metge* és masculí i *metxa* és femení) i d'altres encara diferències de context. Un va dir que era palès que una metxa no podia curar una persona malalta. Un altre, després d'escollar l'explicació que li féu un altre entrevistat de la distinció entre /č/ i /j/, digué: «Sí, potser sí. Però vaja, no hi ha problema.»

En segon lloc, tal com hem indicat abans, hi ha molta alternació morfofonèmica entre /j/, /ž/ i /č/. Badia (1962-63: 314) diu que la /č/ és l'arxifonema que neutralitza /č/, /j/ i /ž/ a final de mot. Els exemples inclourien *desitjar* /dəzižà/, *desig* /dəzič/, *passejar* /pəsəžà/, *passeig* /pəsəč/. Tal com s'ha dit abans, la /j/ de *mitja*, femení de

mig, esdevé sorda amb més freqüència que la /j/ d'altres mots que no tenen una paraula relacionada que acabi en /ç/.

Sembla, doncs, que la freqüència relativament petita de /ç/ i /j/ i el rendiment gairebé nul, combinats amb l'alternació morfofonològica de la /ç/ i la /j/ han fet que la /j/ passés un procés important d'ensordiment.

Els correlatius sociolingüístics de l'ensordiment

Edat i sexe

En el cas de la variable sociolingüística de l'edat és més interessant de considerar un gràfic de distribució que indiqui el percentatge d'ensordiment de cada individu i no un gràfic que indiqui els percentatges mitjans del grup. Un examen del gràfic 1, que mostra les diferències d'edat i de sexe, en mostren les raons.

La característica més notable del gràfic és que tots els entrevistats dels primers quatre grups d'edat més avançada, llevat de dos, mostren un ús categòric de (j) o de (ç). Aquest ús categòric indica que no hi havia un canvi en marxa. Quan un canvi es va produint, s'hi troba molta variabilitat individual.

No obstant això, al contrari del que s'esdevé a l'inici d'un canvi, quan encara és normal trobar una majoria de parlants amb un ús nul de la nova variant, o a la fi d'un canvi, quan la majoria de parlants en mostren un ús del 100%, en el cas de la (j), els parlants es divideixen quasi a l'igual entre la (j) i la (ç). Aquesta divisió equilibrada fa que un agrupament de persones per grups d'edat no ens doni gaire informació: els qui empren les formes bé al 0% o els qui les empren al 100% es cancel·len entre ells. El gràfic de distribució ens mostra que l'ensordiment ve a ser un factor en gran part marcat pel sexe als grups d'edat 1, 2 i 3. Les dones mostren un grau molt alt d'ensordiment, mentre que els homes mantenen per norma general la distinció entre la /j/ i la /ç/. Ja hem vist una diferència en l'ús de *tenir que i dues* a càrrec dels homes i de les dones més grans a la mostra. Amb la /j/ aquesta diferència és encara més accentuada, amb només dos casos d'homes que mostren un ús variable i una dona que empra la /j/ exclusivament.

Com en els casos de *tenir que i dues*, la diferència entre els homes i les dones en l'ensordiment de la /j/ ha desaparegut en gran part entre el jovent. El percentatge d'ensordiment de la /j/ segons l'edat i el sexe es veu a la taula I.

Les diferències entre els homes i les dones han estat clarament igualades en el G.E. 5-6.

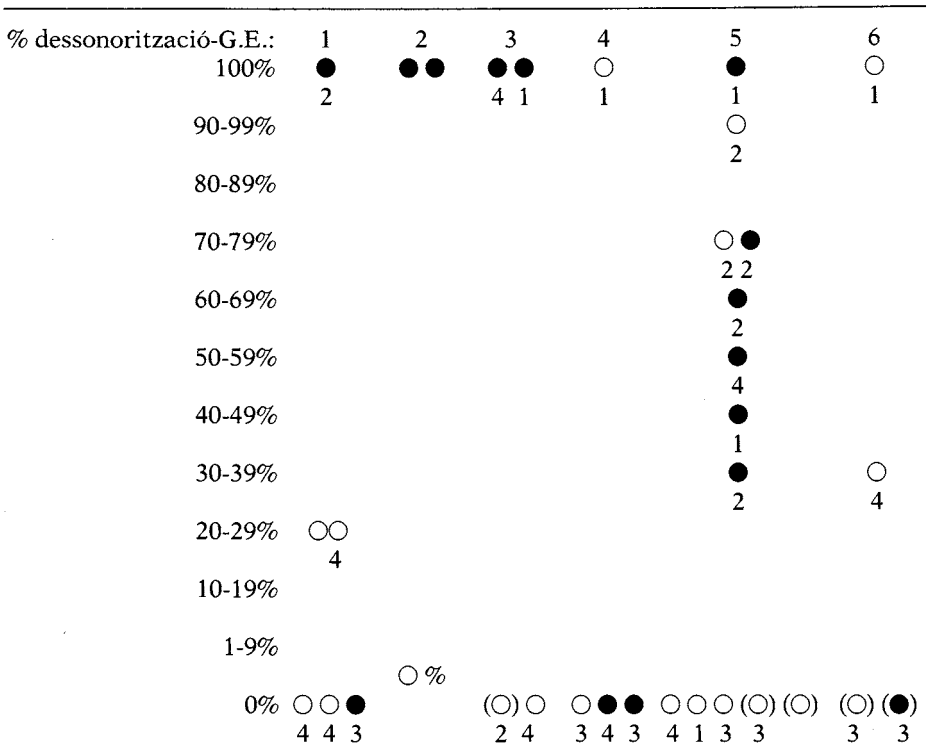
També caldria notar que l'ALC mostra molt poca incidència d'ensordiment de /j/ fora de València, sobretot a les províncies de Barcelona i de Girona. Tots els entrevistats per Griera eren homes llevat d'una dona. En el cas d'haver obtingut dades de les dones, probablement hi hauria hagut molts més casos d'ensordiment.

La informació de la taula de distribució indica que la /j/ va essent objecte de canvi dels parlants dels G.E. 5 i 6. Només dos parlants empren el (ç) al 100%. Tot i que n'hi ha set que empren només (j), quatre d'ells només en tenen un cas cadascun; per això, les proves del seu ús categòric són poc fiables. És un contrast dramàtic respecte als quatre grups de gent més gran, que quasi la meitat dels joves (vuit sobre disset) fluctuen entre l'ús de la (j) i la (ç) a l'estil d'entrevista.

Un examen de l'ensordiment, a l'estil d'entrevista, comparat amb el que hi ha a l'estil formal en els parlants dels G.E. 5-6 mostra una diferència entre els homes i les dones, encara que la mitjana d'ús a l'estil d'entrevista sigui gairebé igual.

Els cinc homes que utilitzaven menys d'un 50% d'ensordiment a l'estil d'entre-

GRÀFIC 1
Distribució del percentatge individual de desonorització de /j/ segons edat, sexe i nivell d'ocupació

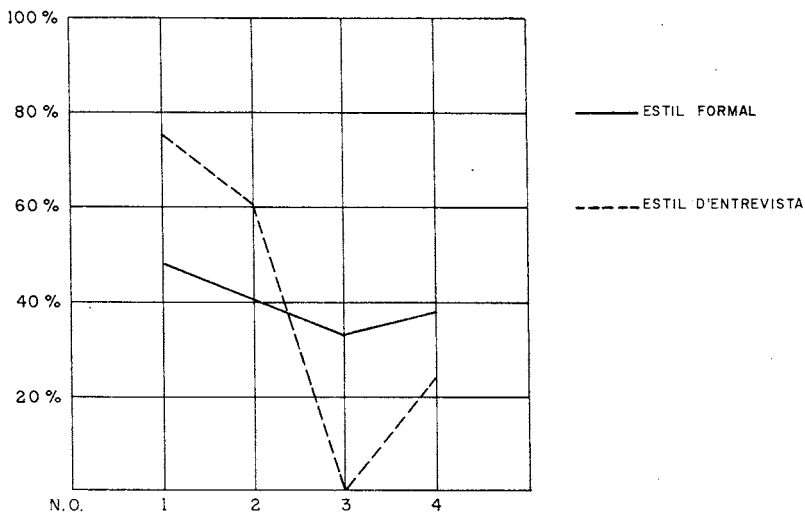

els números indiquen el N.O.
 sense número = N.O. indeterminat
 ○ Home
 ● Dona
 ( ) indica persones amb un sol cas

TAULA I
PERCENTATGE DE DESSONORITZACIÓ DE /j/
SEGONS L'EDAT I EL SEXE

	G.E. 1-4	G.E. 5-6
Homes	17%	38%
Dones	63%	41%

GRÀFIC 2
 Percentatge de desonorització de (j) segons el nivell d'ocupació

vista (quatre dels quals utilitzaren sempre la sonora) mostraren els mateixos percentatges d'ensordiment a l'estil formal. Els tres homes que passaren d'un 50% d'ensordiment a l'estil d'entrevista, tots en mostraren una minva a l'estil formal. Tots els homes d'aquest grup semblen acceptar (j) com a norma. Per a molts d'ells també serà la pronunciació que empenen a l'estil d'entrevista. Per als altres sembla un canvi en curs, amb la (j) com a norma a la qual aspiren, però que no han assolit emprar a l'estil d'entrevista.

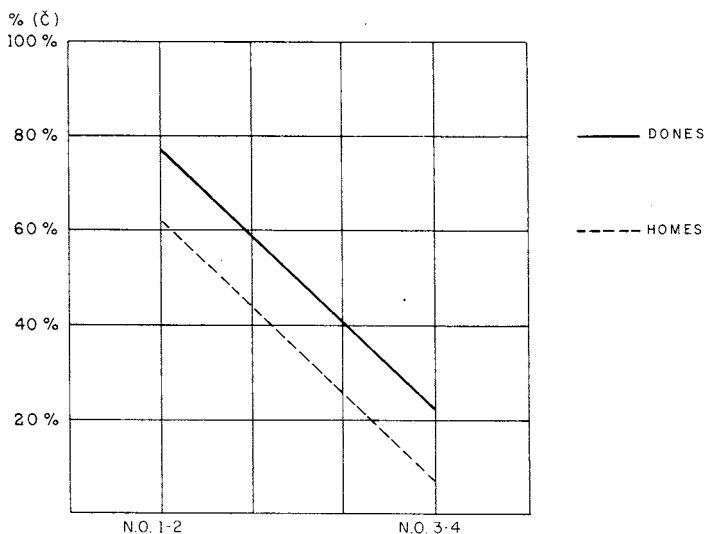
Cap de les dones del G.E. 5-6 fa servir el mateix percentatge de (j) a l'estil d'entrevista que a l'estil formal. Quatre mostraren un ensordiment minvat a l'estil formal, cosa que indica que la seva norma és la mateixa que la dels homes. Cinc dones mostraren un augment d'ensordiment a l'estil formal. No obstant això, tres sobre cinc només donen un cas a l'estil d'entrevista. Aquests tres casos mostren un 0% d'ensordiment, però si tinguéssim més casos, potser seria més alta la quantitat d'ensordiment. Per tant, les nostres proves de canvi estilístic no són fiables en el cas d'aquestes tres persones entrevistades. Malgrat això, no sembla que hi hagi el mateix grau d'uniformitat de norma entre les dones que entre els homes. El seu ús de (j) sembla que és més anàrquic. A l'estil formal només un sobre nou homes empraren més del 50% (ç), mentre que més de la meitat de les dones, cinc sobre nou, empenen predominantment la (ç) en aquest estil.

El nivell d'ocupació

El gràfic 2 mostra el percentatge mitjà de desonorització de la /j/ segons els quatre nivells d'ocupació. (El N.O. de cada parlant també s'indica al gràfic 1.) És clar que els dos nivells alts mostren un alt grau d'ensordiment i els dos nivells baixos un grau baix, sense cap cas d'ensordiment en el nivell d'ocupació 3. Pel que fa a l'ús de *tenir que, dues* i la (j), els parlants del N.O. 3 han estat els qui

GRÀFIC 3

Percentatge de desonorització de /j/ segons sexe i nivell d'ocupació

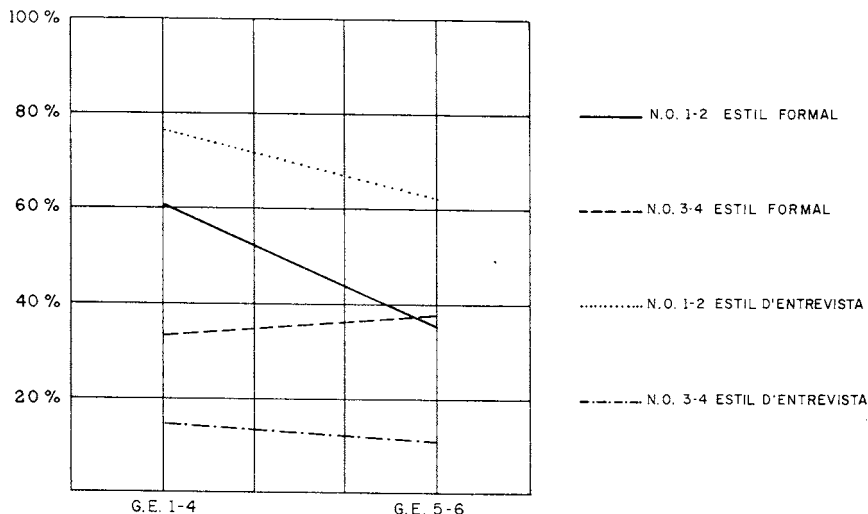
han emprat les variants que corresponen a les normes del català estàndard amb un percentatge més elevat.

Tot i que el percentatge d'ús de *tenir que* en els diferents nivells d'ocupació semblava que corresponia al grau d'influència castellana rebuda pels membres de cada N.O., la variable (j) podria ben bé ser un distintiu socio-econòmic. Hi ha una clara divisió entre els dos nivells més alts de N.O. i els dos més baixos, que contrasta amb el patró irregular que oferia el fenomen de *tenir que*, on els N.O. 2 i 4 en mostraven un ús més estès.

El patró de N.O. per a *tenir que* pel que fa a les dones també diferia del dels homes, indicant que aquesta variable no és probablement un distintiu socio-econòmic. En contrast, el gràfic 3 mostra que les mateixes diferències de N.O. es mantenen tant en les dones com en els homes, encara que les dones tenen un nivell més alt que els homes del mateix N.O.

Si bé l'ús que fa una persona de la (j) o de la (č) sembla que l'identifica com a membre d'un nivell d'ocupació més o menys alt, la variant (č) no sembla que sigui una característica de prestigi. El gràfic 4 mostra el percentatge d'ensordiment dels dos nivells d'ocupació més alts i els dos de més baixos tant a l'estil d'entrevista com a l'estil formal, en els grups d'edat 1-4 i 5-6. El percentatge d'ensordiment a l'estil d'entrevista ha romàs constant entre els parlants dels dos nivells més baixos. Mostren un percentatge més alt d'ensordiment a l'estil formal que a l'estil d'entrevista. Per a aquests parlants, la (č), com a variant que senten emprada pels parlants de nivells d'ocupació més alts, potser és una pronunciació que intenten imitar a l'estil formal.

Els parlants de nivells d'ocupació més elevats mostren un patró molt diferent. La quantitat d'ensordiment a l'estil d'entrevista minva entre els parlants més joves. D'acord amb aquesta minva s'esdevé el fet que els parlants d'alt nivell en ambdós grups d'edat mostren un grau més baix d'ensordiment a l'estil formal que a l'estil d'entrevista. Per als parlants més joves, la quantitat d'ensordiment a l'estil formal és encara més baixa que la dels parlants de N.O. 3-4 a l'estil formal. A nivell

GRÀFIC 4

Percentatge de desonorització de /j/ segons edat i nivell d'ocupació a l'estil d'entrevista i a l'estil formal

individual, set dels parlants de nivell més alt del G.E. 5 i 6 mostren un ús minvat de la (ç) a l'estil formal. Un parlant que tenia un grau de 0% d'ensordiment a l'estil d'entrevista va mantenir aquest nivell a l'estil formal. Només un parlant d'aquest grup augmentà el seu percentatge de grau d'ensordiment a l'estil formal.

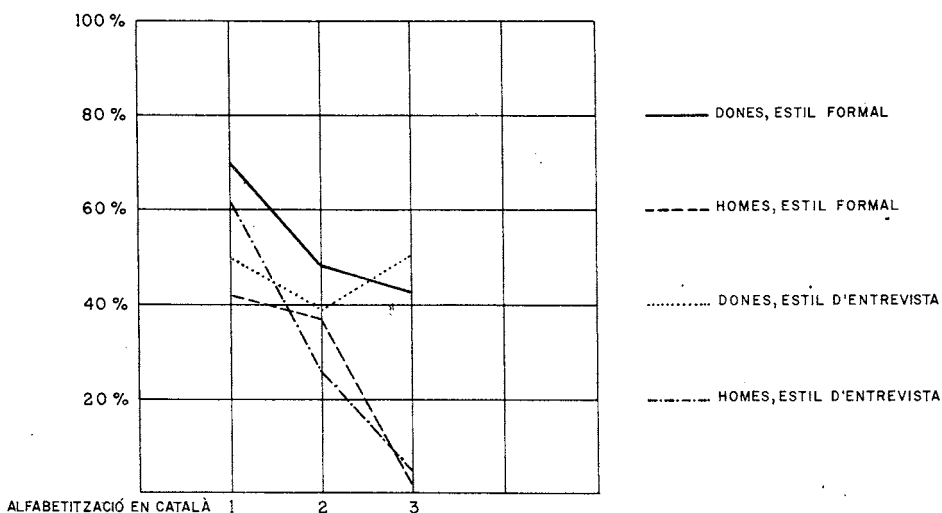
Per als parlants del N.O. 1-2, la (ç) clarament no és la norma. Encara que tinguin un alt nivell d'ensordiment a l'estil d'entrevista, ells aspiren a l'ús de la (j). Sembla que aquest moviment cap a la (j) sigui un canvi en curs.

La manca d'uniformitat de les normes per als nivells d'ocupació és estranya. Una raó que possiblement explica aquesta diferència de normes és que els catalans no tenen cap model estable de prestigi per a seguir. Labov (1964: 541) diu que «un element important dins la comunitat lingüística és l'estructura institucional que influeix en el desenvolupament de l'idioma. Les actituds i els hàbits lingüístics dels mestres, dels directors d'escola i dels caps de personal, i els de les agències laborals, poden jugar un paper molt important en l'impuls d'una pressió social des de dalt». A Catalunya manca en gran part una estructura institucional d'aquest tipus. Per això, cada N.O. té les seves pròpies normes. Els nivells més alts poden anar aconseguint una consciència més alta d'allò que és el català «correcte», en aquest cas l'ús de la (j), tal com el promouen els parlants cultes.

Amb l'increment de l'ús del català en els mitjans d'informació, a l'escola i al món dels negocis, és probable que vagi sorgint una uniformitat més gran per a tots els parlants.

La influència del castellà a la infància

La presència del castellà per a l'infant catalanoparlant té només un efecte marginal sobre l'ensordiment. La diferència de percentatge d'ensordiment entre aquells mínimament en contacte amb el castellà, i aquells amb un o dos pares

GRÀFIC 5

Dessororització de la /j/ segons el sexe i l'alfabetització en català

castellanoparlants, és només d'un 15%. Al G.E. 5-6, la diferència d'ensordiment entre els de pares castellanoparlants i tots els altres és negligible: només d'un 1%. També caldria fer ressaltar que els dos parlants que com a infants probablement reberen la influència més gran del castellà, i que també parlaven en castellà a casa seva, són els únics que mostren un ensordiment significatiu de la /z/ i la /ʒ/ intervocàliques. Per tant, la influència castellana mostra una tendència generalitzada envers l'ensordiment dels sibilants. L'ensordiment de la /j/, per altra banda, sembla que és un fenomen independent del català, les raons del qual han estat tractades ja en aquest capítol.

El sexe i l'alfabetització en català

El gràfic 5 mostra el percentatge d'ensordiment entre homes i dones segons llur grau d'alfabetització o de destresa a l'hora d'escriure el català. En el cas dels homes hi ha una clara correlació negativa entre la destresa en l'escriptura i en la freqüència d'ensordiment tant a l'estil d'entrevista com a l'estil formal. En el cas de les dones hi ha proves d'una correlació, però només a l'estil formal.

Com hem vist abans, en el cas dels homes el grau d'alfabetització també incidia en l'ús de *tenir que*, mentre que en el cas de les dones no era així. Quan els homes són conscients de les normes, com així ho pot provar la seva destresa a l'hora d'escriure, és normal que les respectin. Sembla, doncs, que en la societat catalana els homes són més sensibles respecte a les normes que les dones.

A les comunitats de parla dels Estats Units s'ha trobat que les dones són més sensibles respecte a les normes que no pas els homes. A l'Amèrica del Nord, la influència de les escoles hi juga un paper important, a l'hora de la propagació de les normes. Moltes vegades es considera un tret masculí el fet d'utilitzar formes estigmatitzades i un tret femení el d'emprar la forma correcta gramatical tal com l'ensenyen les escoles. A la societat catalana, per altra banda, podria ser que les

dones veiessin el català com un idioma a emprar a casa i al barri només. Com hem dit abans, no tenen cap model de prestigi a seguir.

Els homes catalans que saben escriure bé, tenen alguns coneixements de les normes. En tenir més contacte amb el món exterior a causa de la feina, potser senten una necessitat més gran d'intentar mantenir aquestes normes. Poden ser més conscients de la posició precària del català en comparació amb el castellà, i veuen el català com un idioma d'ús potencial en el món dels negocis.

Aquestes caracteritzacions de les actituds dels homes i de les dones envers el català són especialment vàlides entre els parlants de més edat. Ara que la majoria de dones treballa fora de la llar, les diferències entre els homes i les dones en l'ús de moltes variables van minvant.

Prova de diferenciació mínima

A l'obra de Labov et al. *A Quantitative Study of Sound Change in Progress*, hi ha casos d'unificacions falses en què els entrevistats no admeten cap distinció en les diferenciacions mínimes, però en una anàlisi espectrogràfica sí que s'hi revelaren petites diferències en la producció dels parlants d'aquestes paraules. Els parlants van produir una diferència més gran en la parla espontània que quan se'ls demanà sobre les diferenciacions mínimes. Labov va concloure que una prova de diferenciació mínima no és suficient per a indicar una unificació (Labov et al.: 1972: 229-257).

Les proves que es tragueren de la prova de diferenciació mínima amb els mots *metge* i *metxa* donen suport a les conclusions de Labov. De dotze persones que no veien diferència entre aquests mots, i per les quals tenim dades a l'estil d'entrevista, només tres tenien un ensordiment del 100%. Tres més no tingueren cap ensordiment. Sis persones tenien una freqüència més alta de (ç) a l'estil formal que a l'estil d'entrevista, mentre que tres tenien una freqüència més baixa; els tres restants tenien el mateix nivell a ambdós estils.

La parlant més curiosa fou la que no mostrà ensordiment a l'estil d'entrevista llevat del mot *pitjor*, tot i que deia que no hi havia diferència entre *metge* i *metxa*. El seu amic sabia bé que hi havia una distinció i ho mantenia amb fermesa. Quan ell pronunciava *la metxa* /lə mɛtʃə/ la seva amiga li demanava si hi havia una paraula així per dir el femení de *metge*. Ell hagué d'explicar que havia dit *metxa* i no *metge*. Per tant, aquesta dona pot produir una distinció que, aparentment, no pot percebre.

Conclusions

Entre els parlants de més edat l'ús de la (ç) i la (j) depenia en gran part del sexe del parlant, mentre que els parlants dels G.E. 5-6 mostraven molta variabilitat en l'ús d'aquestes variants. No és molt clar el que passa respecte a l'ensordiment de la /j/ entre aquests parlants.

No obstant això, és interessant de fer ressaltar que existeix una correlació molt elevada entre l'ús de *dues* i l'ús de la /j/. El percentatge d'ensordiment en els qui empen *dos* predominantment és d'un 79%, i en els qui empen *dues* predominantment és només d'un 17%. La variació d'aquests dos elements lingüístics, doncs, sembla que és del mateix tipus. Ambdós podrien ser signes de *catalanitat*. Tot i que el nombre de parlants que empen categòricament la norma catalana en aquests

dos elements no ha augmentat als G.E. 5-6, el nombre de gent que emprà aquestes formes a la parla formal ha augmentat, i hi ha proves que demostren que hi ha una tendència cap a l'ús de *dues* i (j) a l'estil d'entrevista. Caldria estudiar l'evolució d'ambdues variables per a determinar els canvis que hi pot haver en el futur.

VIII. L'ÚS DE LES PREPOSICIONS «EN» I «A» EN EXPRESSIONS DE LLOC

En català, així com també en castellà, un dels usos de les preposicions *en* i *a* és per a indicar un lloc. En castellà l'elecció de *en* i *a* és semàntica: en general, s'empra *en* amb verbs sense moviment, i *a* amb verbs deació. En el català normatiu l'elecció no és semàntica: depèn, més aviat, del morfema que segueix immediatament.

Fabra (1974: 72) expressa la norma en la majoria de casos, com a preferència entre una forma o una altra i no com a regla absoluta. L'única regla general és que *a* s'ha d'emprar davant d'un nom propi. Es prefereix l'ús de *a* davant de l'article definit, especialment *la*, *l'* i *les*. Abans de l'article indefinit i dels demostratius (aquest, aquell) es prefereix l'ús de *en*.

Alguns exemples de frases que segueixen la forma preferida serien:

Visc *a* Barcelona. Treballen *a* la fàbrica. Treballen *en* una fàbrica. Vam anar *en* aquell restaurant.

Sembla clar que la diferència entre l'ús de *en* i *a* no radica pas en una diferència morfològica a l'element següent, sinó en una diferència fonètica.

Badia (1962: vol. II, 51) parla d'una preposició *an*¹³ en el català parlat. (La pronunciació en el català oriental és /ən/, igual que la de *en*.) Diu, «...és evident que la presència, avui, de les formes esmentades [*an* i *ad* valencià], es deu a la necessitat d'establir una barrera sil·làbica entre *a* i la vocal de la paraula següent¹⁴ (sobretot si també és àtona), per tal d'evitar la seva confusió i per tant la desaparició de la pròpia preposició...». Per exemple, la pronunciació de *a aquest restaurant* és igual que la de *aquest restaurant*.

L'elecció entre *en* i *a* pot ser expressada així: s'empra *en* davant de vocal per tal d'evitar l'hiatus, i *a* s'empra davant d'una consonant. Les úniques excepcions en aquesta regla són que *a* s'empra davant de noms propis que comencen amb vocal, i *a* més *el*, escrit *al* i pronunciat [əɫ], s'empra abans que no *en el*. Badia (1962: vol. II, 62) diu que l'ús de *en el* és permès quan hom vol evitar ambigüitats entre *al* i *el*.

L'ús de *en* i *a* davant de *la*, *l'*, i *les*

Dividiré les dades que donen els quaranta-tres parlants en dues categories: (1) *en* o *a* amb verbs de moviment, (2) *en* o *a* amb verbs de situació. D'aquesta manera podem posar a prova la tesi de Fabra (1954: vol. IV, 52) segons la qual hi ha una tendència moderna cap a l'ús de *en* i de *a* d'acord amb les regles castellanes.

Amb els verbs de moviment el percentatge mitjà d'ús de *a* davant de *la*, *l'* o *les*

13 Aquesta ortografia fou introduïda el segle XIX com a forma híbrida de *a* i *en* (Moll 1952: 348).

14 Tal com indicà Ernst Pulgram en una comunicació personal, la funció veritable de la [n] és la d'evitar l'hiatus.

és del 99%. Només trobem un cas de [ən] i un de [əm] entre 146 casos. Per a aquest cas, doncs, l'ús del parlant encaixa perfectament amb l'ús preferit per Fabra.

Amb els verbs de situació, encara trobem un grau molt elevat de compliment de la norma. L'ús mitjà de *a* és de 93%. Només trobem casos esporàdics de [ən] (sis sobre un total de 378 casos) i dos de [əm].

L'única variant de *a* emprada davant de *la*, *l'* i *les* amb verbs de situació que sorgeix amb certa freqüència és [ənə]. Deu dels quaranta-tres parlants empen aquesta variant, encara que la majoria amb molt poca freqüència. El percentatge d'ús més alt és del 46%. L'ús mitjà de freqüència per als quaranta-tres parlants és del 5% només.

La variant [ənə] ha existit com a mínim des del segle XIX quan s'escrivia *ana* (Moll 1952: 348) o *ane*. Sembla que hi ha dues possibles fonts d'aquesta variant. Una és la interpretació de *en el* com *en al* (ja que es pronuncien igual) i l'extensió d'aquest *en* més *a* cap a un article femení definit, que dona com a resultat *en a la*.

L'altra font possible seria la inserció de [ə] després de [ən], en funció de l'eufonia i per a crear un esquema de síl·laba consonant-vocal.

L'ús de la variant [ənə] no sembla pas que sigui el resultat de la influència de l'ús del castellà *en* amb verbs de situació, encara que aquesta influència sí que hi podria jugar un paper marginal. Una prova d'això és que, a diferència del castellà, també es fa servir [ənə] en català amb objectes indirectes: *Donen flors a les noies*. Una altra prova és que cap dels parlants amb un o dos pares castellanoparlants no emprà [ənə].

No vaig poder trobar proves contundents de correlació entre l'ús de [ənə] i els paràmetres d'edat, de sexe, de nivell d'ocupació, d'alfabetització o d'influència del castellà. Els únics dos parlants que empraren aquesta variant amb freqüència foren: (1) una dona nascuda l'any 1916, del N.O. 4, que escriu malament el català, amb un 44% de [ənə] i (2) un home nascut al 1938 del N.O. 2, que escrivia força bé el català, amb un ús del 46% de [ənə]. La muller d'aquest home no aportà cap cas de [ənə].

L'ús de *en* i *a* abans de l'article indefinit

En contrast amb el cas de la *a* seguida per *la*, *l'* o *les*, que en la gran majoria dels casos es correspon amb la normativa, gairebé ningú no emprà la forma preferida, *en*, abans de l'article indefinit. Amb els verbs de moviçó no es donen casos de *en*, i amb els verbs de situació en treiem una freqüència mitjana de només un 2%.

La variant que apareix amb més freqüència amb l'article indefinit és [əm]. La freqüència mitjana d'ús és del 89% amb els verbs de situació, i del 83% amb els verbs de moviçó. Sembla clar que aquesta [əm] és una variant fonètica de *en*, amb la pronunciació [m] de la /n/. Aquesta variació fonètica potser s'ha produït per la dissimilació amb la /n/ de l'article indefinit, o potser és deguda a la labialització de la /u/¹⁵.

Fabra (1974: 76 i 1954: vol. IV, 60), Moll (1952: 348-349), Badia (1962: vol. II, 64) i Jané (1971: 98) consideren que aquest ús de [əm] és una substitució de *en* per *amb*. Fabra (1974: 76) diu: «Cal evitar curiosament el defecte, no rar en la llengua parlada, consistent a usar *amb* en lloc de *en* o *a*. Ex.:... *El vaig veure amb una barraca* (en lloc de *en una barraca*).» És clar que la intenció semàntica del parlant no ha estat de dir *amb* sinó *en*. Tot indica que existeix una convergència fonètica de *amb*

15 Agraeixo a Pulgram aquest darrer suggeriment.

i *en* abans de l'article indefinit (essent pronunciats ambdós [ə̃m] o bé [ə̃mb]), però no indica pas que hi hagi una substitució de *en* per *amb*, tal com han vist els gramàtics. Si els parlants confonguessin les dues preposicions a nivell semàntic, pensant en [ə̃m] davant l'article indefinit com a *amb*, trobaríem l'ús de [ə̃m] amb els articles definits també, cosa que no s'esdevé quasi mai.

Aquest ús de [ə̃m] abans de l'article indefinit té el seu origen al segle dinou com a més tard. En un escrit de 1901, mossèn Marian Grandia (1901: 264) dóna una explicació sobre l'ús escrit de *en* o *ab*¹⁶.

«Si s'oferèx dupte entre l'ús de *en* i *ab* (*em*) pòses el metèx règim ab l'article definit y èll determinarà la preposició: *Pòsa aquèixos papers a-m-un paner*. No sé si escriure *en un o ab un*; donchs ab l'article definit dirà: *Pòsa aquèixos papers en el paner*, y sabré que tinch d'escriure: *Pòsa aquèixos papers en un paner...*»

Una comparació entre la freqüència mitjana d'ús de *a* més l'article indefinit, amb verbs de moviment i verbs de situació mostra una petita diferència: 17% als verbs de moviment i 9% als de situació. No obstant això, una comparació entre deu persones que empen un percentatge diferent de *a* amb aquests dos diferents tipus de verbs mostra que cinc tenen un percentatge més alt amb els verbs de moviment, i que cinc el tenen amb els verbs de situació. Sembla que la diferència en l'ús de *a* o [ə̃m] segons el tipus de verb que acompanya la preposició és molt petita. Les dades no donen suport a l'afirmació d'en Fabra (1954: vol. IV, 52) segons la qual, tot i que hagi minvat la tendència d'emprar *a* i *en* d'acord amb la regla castellana «...encara són molts a qui repugna d'usar *en* en frases com *Pujaren en aquella ermita...*». Només quatre sobre trenta-quatre no tingueren casos de [ə̃m] amb un verb de moviment, i aquests quatre només tingueren un o dos casos cadascun d'aquest tipus de verb.

El nombre reduït de parlants que empra *a* més l'article indefinit (deu sobre trenta-vuit amb verbs de situació, i vuit de trenta-quatre amb verbs de moviment), no donaren proves clares d'una correlació amb els paràmetres sociolingüístics. Caldria subratllar que no hi hagué correlació entre la influència castellana i l'ús de *a* amb els verbs de moviment o [ə̃m] amb els verbs de situació.

En i *a* davant *el(s)*

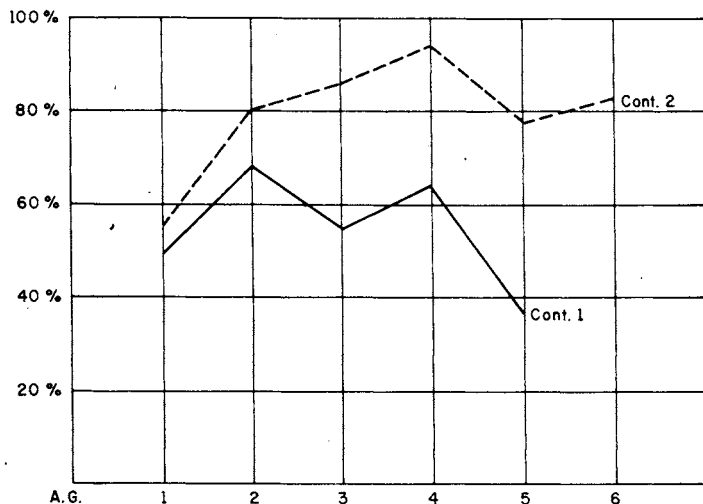
L'ús de les preposicions *en* i *a* abans de l'article definit masculí segueix molt de prop l'ús preferit, *al* o *als*, amb verbs de moviment. L'ús mitjà d'aquesta forma és del 94%. L'ús de [ə̃n] es del 4% i el de [ə̃m] del 2%.

Amb verbs de situació, però, trobem una variació molt més nombrosa en l'ús de *a* o *en*: l'ús mitjà de *al* és del 79%, el de [ə̃n] d'un 20% i el de [ə̃m] d'un 1%. Considero [ə̃m] com una variant fonètica de *en*.

Una escassa majoria de parlants, vint-i-quatre sobre quaranta-tres (56%) emprà *en* un cop com a mínim. Ningú, però, no emprà exclusivament *en*.

Ja que *al* es pronuncia igual que *el* [ə̃l], l'ús del primer en el llenguatge parlat pot ser ambigu, mentre que *en el* indica clarament una expressió de lloc. Per tant és important de considerar els contextos sintàctics i semàntics quan es compara l'ús de *en el* amb el de *al*.

16 L'obra de Grandia precedeix l'establiment de les normes ortogràfiques fabrianes; per això, el lector veurà diferències entre l'ortografia de Grandia i la del català normatiu. Per exemple, escriu *ab* en lloc de *amb*.

GRÀFIC 1
Percentatge de *al(s)* en dos contextos segons l'edat

Amb una expressió típica de lloc com ara *al costat* o *al mig*, *al* s'empra amb una freqüència mitjana del 95%. Igualment, quan va precedit d'*aquí* o d'*allà*, s'empra *al* en un 92% dels casos. Una frase com *allà al carrer* conté una idea clara de lloc.

En canvi, si *al* se situa a principi de frase, no tenim cap indicació immediata de si forma part o no d'una frase adverbial o si és el subjecte de la frase. Per exemple, si sentim [əɫ bári] no sabem si interpretar-ho com a *el barri* o *al barri*. La resta de la frase sol aclarir-ne la possible ambigüitat. Ara bé, l'ús de *en* en un context similar, o en un context en què *al* davant d'un nom podria ser interpretat com un objecte directe, és d'un 38%. En els contextos on *al* segueix immediatament darrera del verb i on no hi ha dubte que no és l'objecte directe, per exemple a *jugàvem al carrer*, l'ús de *en* és només d'un 19%.

En fer la correlació de *en* i *a* més *el(s)* amb els paràmetres lingüístics, no consideraré els casos d'expressions típiques de lloc (principalment *al costat*, *al mig*) i els casos on *a* o *en* vagin precedits per *aquí* o *allà*. Aleshores faré la comparació de l'ús de les preposicions en dos contextos, que anomenaré context 1, on l'ús de *al* és potencialment ambigu, i context 2, on l'ús de *al* com a part d'una frase adverbial és perfectament palès.

L'edat

El gràfic 1 mostra el percentatge mitjà de l'ús de *al(s)* en els contextos 1 i 2 segons els grups d'edat. El G.E. 1 mostra molt poca diferència en l'ús entre els dos contextos. Sembla que, per a aquests parlants, *en* i *a* poden ser emprats en variació lliure abans de l'article definit masculí. Grandia l'any 1901 (262) va escriure: «Se escriurà *en* o *a* indiferentment (essent sempre més clàssich l'*en*) quant en la parla vulgar usem indistintament els dos: *Al teu sach n'hi ha*, o *en el teu sach...*».

Si Grandia té raó quan diu que *en* és més clàssic, els parlants de més edat podrien viure en una època de transició entre *en* i *al*.

GRÀFIC 2
Distribució del percentatge individual d'ús de *al(s)* al context 1,
segons l'edat i el sexe

% <i>al(s)</i> G.E.:	1	2	3	4	5	6
100%	○ 9	● 34		●● 28 41	● 21	○ 4
90-99%						
80-89%			○ 29		○ 7	
70-79%		● 33				
60-69%						
50-59%		●○ 5 32	● 10		○ 20	○ 30
40-49%	○○ 25 14			○ 40	● 42	
30-39%	○ 3		● 26			
20-29%	● 15				○ 24	
10-19%				○ 13		
1-9%						
0%					●○● 17 16 2	

○ Home.

● Dona.

El número indica el parlant.

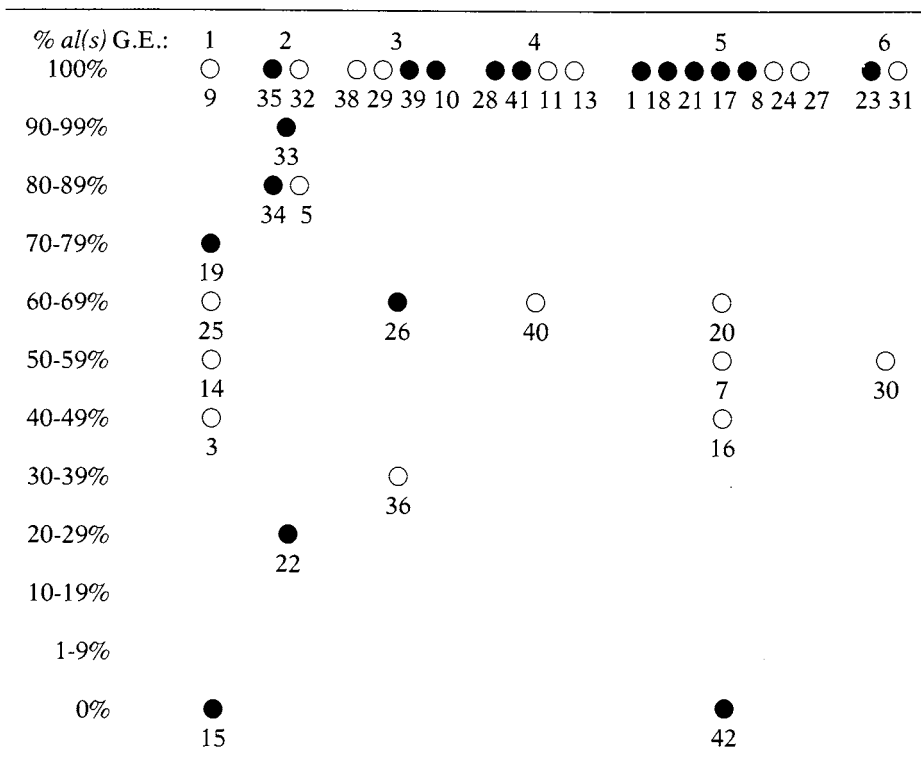
Els grups d'edat 2-6 mostren un ús més generalitzat de *al* al context mancat d'ambigüitats. *En*, però, continua emprant-se amb una freqüència bastant notable a fi de distingir entre *a* més *el*, i *el*. De fet, la freqüència de *en el* al context 1 és més elevada al G.E. 5 que en cap altre grup.

Edat i sexe

Els gràfics 2 i 3 mostren el percentatge d'ús de *al* per a cada persona segons l'edat i el sexe en els contextos 1 i 2 respectivament. Mentre la meitat de les dones al G.E. 4-6 mostra un ús predominant de *en* en contextos potencialment ambigus i l'altra meitat empra 100% *al(s)*, vuit sobre nou empen *al(s)* un 100% de les vegades a l'ambient 2. Les dones d'aquests grups d'edat, doncs, empen *en* només com a manera de clarificar l'ambigüitat *al-el*, si és que l'utilitzen alguna vegada.

La situació dels homes a G.E. 4-6 és totalment diferent. Només un de vuit empra *al* en el context 1 al 100%, i cinc sobre deu empen *en* la meitat de les vegades en e context 2.

GRÀFIC 3
Distribució del percentatge individual d'ús de *al(s)* al context 2,
segons l'edat i el sexe

○ Home.

● Dona.

El número indica el parlant.

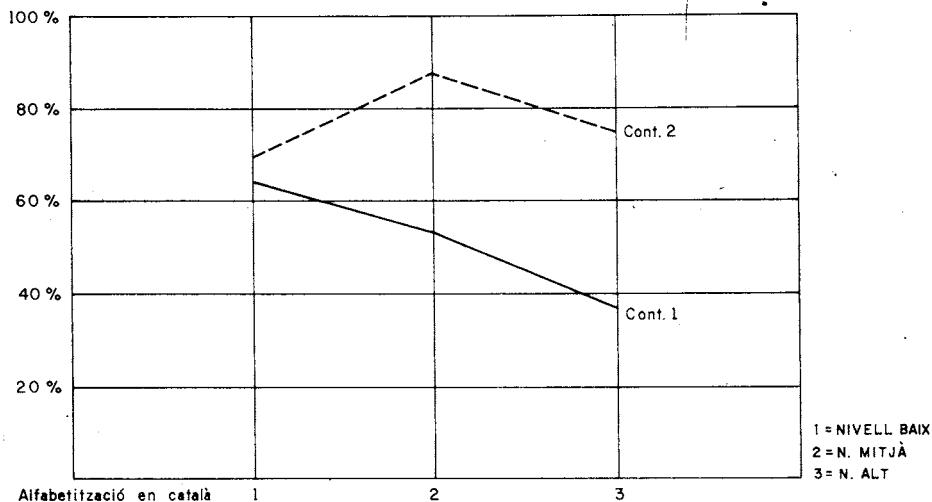
Les dones sembla que són capdavanteres d'una tendència a emprar *al* en tots dos contextos. Resta per veure si els homes continuaran aquesta tendència en el futur, o si les dones es deixaran influir per la tendència masculina.

Alfabetització en català

El gràfic 4 mostra el percentatge de *al(s)* segons el grau d'alfabetització en català. Els entrevistats que escriuen malament el català mostraren poca diferència entre tots dos contextos; els de destresa mitjana i els de bon nivell de català escrit mostren un ús igual de *en* i *a* a l'ambient 1, però un ús elevat de *al(s)* en el context 2. Els parlants dels darrers grups sembla que s'adonen de l'ambigüitat de l'ús de *al(s)* mentre que els que escriuen malament empenen *en* i *al* a l'atzar amb tendència cap a *al*.

GRÀFIC 4

Percentatge de *al(s)* en dos contextos segons l'alfabetització en català

La influència del castellà a l'infantesa

Els gràfics 5 i 6 mostren l'ús de *al* dels parlants segons llur grau de contacte amb ambients castellanoparlants a la infantesa. Les proves mostren un augment de l'ús de *al* en els dos ambients que més contacte tingueren amb el castellà. L'única excepció en aquesta tendència és que el grup 1 mostra una freqüència molt elevada de *al* a l'ambient 2.

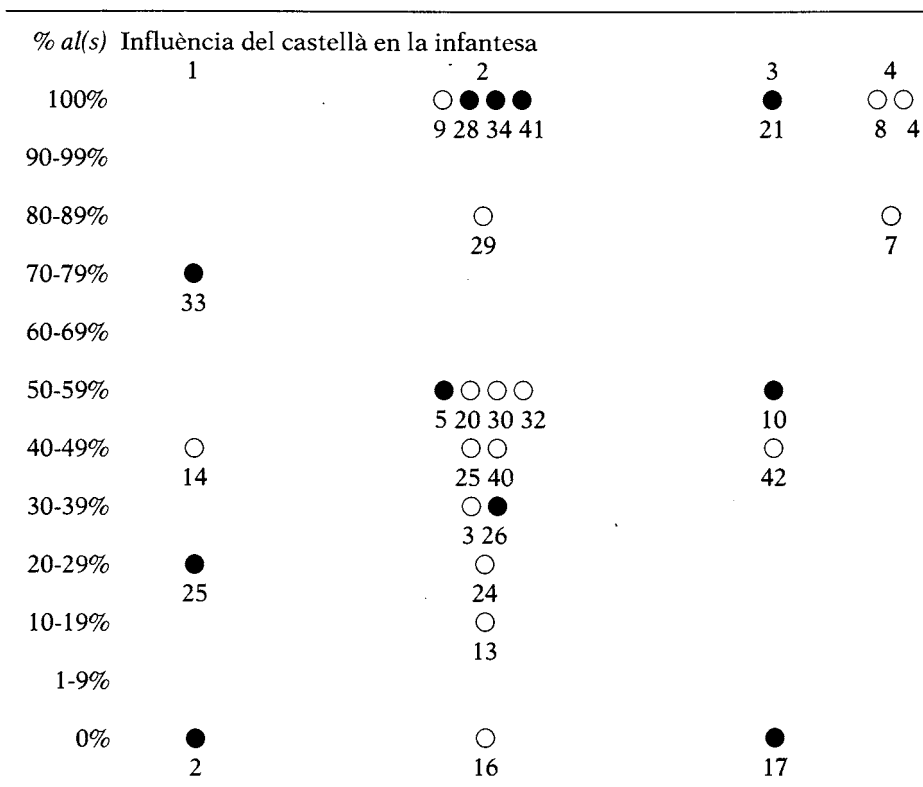
Encara que les dades per als parlants del grup 4 (els d'un o d'ambdós pares castellanoparlants) són escasses, les proves contradiuen l'asseveració de Jané (1971: 96) que: «...no és rar de veure com, per influència del castellà, algú construeix oracions com *estudio en París, el vaig veure en el balcó*, les quals, molt especialment la primera, cal evitar».

Les meves dades mostren que l'ús de *en el(s)* amb verbs de situació no és un resultat de la influència castellana, sinó una manera de distingir entre *al* i *el* que és més emprada a càrrec dels catalans que tenen un nivell més alt pel que fa al català escrit. A més, no vaig trobar cap cas entre els parlants d'utilització de *en* davant un nom propi.

Mentre que *en el(s)* s'empra amb menys freqüència amb els verbs de moviment que no pas amb els de situació, aquesta diferència pot ser en part explicada pel fet que en les oracions amb verbs de moviment el context no és quasi mai ambigu: la frase adverbial quasi mai no ve a principi de la frase. Per tant, amb aquests verbs no és necessari de distingir entre *al* i *el*. La freqüència de *en* en les oracions amb verbs de moviment (6%) correspon, estretament, a la freqüència en frases amb *aquí* o *allà* abans de la preposició (8%) o en expressions de lloc com ara *al mig, al costat* (5%).

GRÀFIC 5

Distribució del percentatge individual d'ús de *al(s)* al context 1, segons els sexe i la influència castellana en la infantesa

○ Home.

● Dona.

El número indica el parlant.

IX. CONCLUSIONS

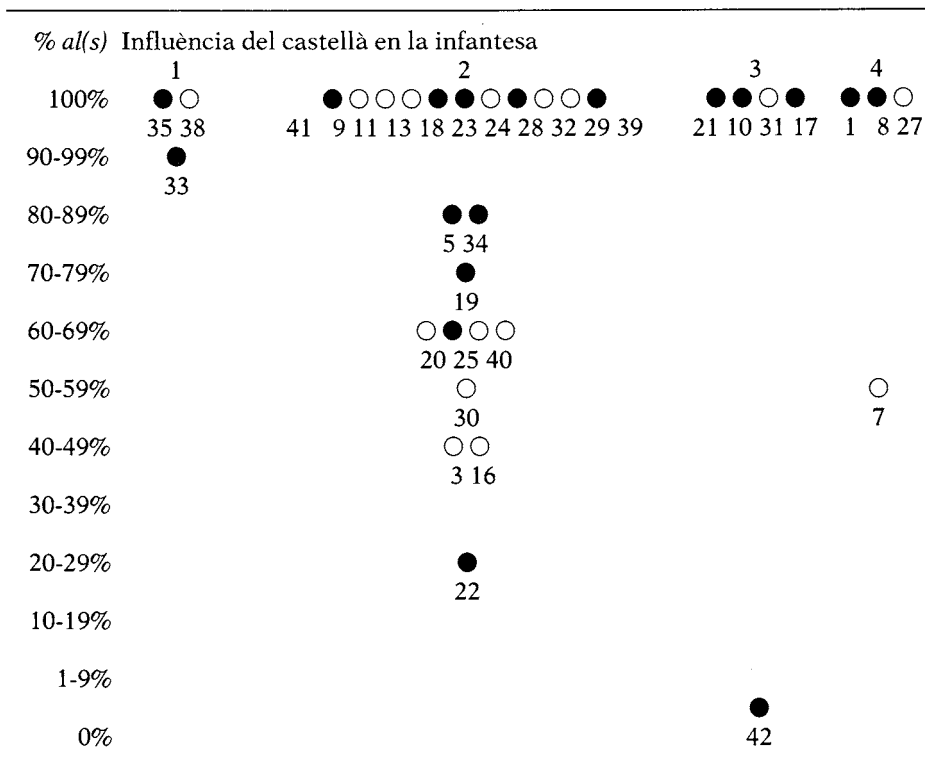
El propòsit d'aquest estudi era el d'investigar la manera en què l'ús de diferents variables lingüístiques entra en relació amb les característiques socials d'una mostra de quaranta-tres catalanoparlants. En aquest capítol faré un resum de les troballes més importants i presentaré raons per explicar alguna de les tendències generals que he trobat.

Les variables lingüístiques

Totes sis variables mostraren diferents tipus de variació. Vam trobar que *dues*, *tenir que* i la /š/ inicial i postconsonàntica, tenien bàsicament la mateixa correlació

GRÀFIC 6

Distribució del percentatge individual d'ús de *al(s)* al context 2, segons el sexe i la influència castellana en la infantesa

○ Home.

● Dona.

El número indica el parlant.

amb les variables socials. Tant *tenir que* com la (ç) inicial a l'estil formal tendien a augmentar entre el jovent, els homes feien servir més ambdues característiques que les dones, sobretot entre els parlants nascuts abans del 1944, i ambdues tenien una correlació negativa amb l'alfabetització del català del parlant. *Tenir que* i la (ç) postconsonàntica a la paraula *marxar* mostraren unes correlacions similars a l'estil d'entrevista respecte als grups d'edat i als nivells d'ocupació, amb el N.O. 2 amb una freqüència alta i el N.O. 3 amb una freqüència baixa. L'única variable social amb la qual es relacionaven entre elles de manera diferent *tenir que* i la (ç) de *marxar* era el sexe. Les dones empraven més la (ç) que els homes, en aquest cas.

Sembla que l'augment en l'ús de *tenir que* i la (ç) ha estat causat per la influència del castellà. *Tenir que* ha estat manllevat del castellà, i fou fàcilment admès en el català ja que *tenir* i *que* ja eren mots que existien en català. La freqüència d'ús de *tenir que* va ben directament relacionada amb la influència del castellà durant la infantesa. Es trobà que l'ús de *tenir que* no és estigmatitzat extensament, encara que els que escriuen bé el català sembla que ho veuen com un castellanisme, com així ho provà llur ús més extens d'*haver de*.

L'efecte del castellà sobre l'ús de la (č) es pot veure millor comparant les dues variables (š) i (ž). Encara que aquest dos fonemes només es distingeixin en l'ensordiment i malgrat que Badia (1962: 94-95 fn.) i Alarcos (1953: 139) consideren les seves variants africades com a paral·leles, jo he trobat diferents formes de variació entre tots dos. Si bé la /ž/ és altament condicionada per l'element fonètic precedent, l'ús de la (š) o de la (č) depèn no del context fonètic sinó més aviat de l'element lexical. L'ús més extens de la (č) en paraules semblants al castellà és una prova de la influència del castellà sobre aquesta variable. No s'hi trobaren proves de correlació amb les variables socials en el cas de la /ž/, mentre que la /š/ tingué una correlació de la forma abans indicada.

Històricament, tant la /š/ com la /ž/ van evolucionar des de l'africació, en català. És probable que ambdues consonants fricatives continuaren com a africades en alguns ambients: a l'inici absolut i després de la /n/ o d'una consonant oclusiva (stop). Aquest patró de variació ha continuat amb la /ž/, però, probablement a causa de la influència del castellà, l'ús de la (č) es va generalitzant en tots els contextos d'inici de paraula, amb l'augment de (č) passant més ràpidament a paraules amb traduccions semblants en castellà.

Les tres variables restants, *dues*, /j/ i les preposicions *en* i *a* emprades per a expressar lloc, totes han estat considerades per alguns gramàtics com a susceptibles d'influència castellana. L'ús de *dos* amb un nom femení, l'ensordiment de /j/, i l'ús de *en* amb verbs de situació i *a* amb verbs de moviment, tenen estructures corresponents en castellà. No obstant això, la seva presència en el català com a cas d'interferència castellana és una explicació massa simplista.

He mantingut, de fet, que ha estat la pressió del castellà que ha ajudat a mantenir la distinció entre el masculí *dos* i el femení *dues* en el català. Weinreich (1953: 100) va dir: «És en una situació de contacte entre idiomes que la gent s'adona més de les peculiaritats del seu idioma davant dels altres, i és en aquest camp en què l'idioma pur o normalitzat esdevé més fàcilment el símbol de la integritat de grup.»

L'ús de *dues* sembla destinat a esdevenir un exemple de lleialtat lingüística. Essent com és un morfema, és més susceptible al control conscient que no pas a un «marker» fonològic. També hi fa molt que les paraules *hores* i *pesseta* siguin femenines, ja que contribueixen a la freqüència de l'ús de f. *dues* com en la frase *són les dues o dues-centes pessetes*.

He mostrat que l'ensordiment de /j/ no és degut principalment a la influència del castellà. Hi ha condicions dintre del mateix català (sobretot un pes funcional baix i molta variació morfofonèmica) que fan que sigui menys important de mantenir la distinció /j/-/č/ que no pas d'altres distincions sonores-sordes. Els parlants amb forta influència castellana (a la meua mostra, els dos que parlaven castellà a casa) mostren una tendència cap a l'ensordiment de les sibilants: /z/, /ž/ i /j/. Els altres parlants mostraren una desonorització significativa de /j/ i de /z/ a principi de paraules, només.

L'ensordiment de la /j/ seguia molts patrons que no s'expliquen fàcilment. L'ensordiment fou categòric entre la majoria de les dones nascudes abans del 1935, mentre que l'ús de (j) fou categòric entre la majoria d'homes del mateix grup d'edat.

Els parlants nascuts després de 1944 mostren molta variació en el seu ús de la (j) i de la (č). Aquesta variació podria ser estudiada amb més profunditat per tal de descobrir-hi si el canvi ha agafat una direcció concreta. Els temes de l'entrevista cal que estiguin pensats de tal manera que hi surti la /j/ com més millor.

L'ús de les preposicions *en* i *a* amb expressions de lloc coincidí en gran part amb l'ús recomanat pels gramàtics, llevat del cas que quasi tots els parlants empren la variant fonètica (əm) amb els articles indefinits en lloc del (ən) normatiu.

L'ús de *en* amb *el(s)* no correspon a l'ús castellà de *en* amb verb de situació, sinó que sembla un intent d'evitar l'ambigüitat de l'article definit masculí *el /ə/* i *al (a més el)*.

Les variables socials

L'edat

En totes les variants lingüístiques estudiades, hi vaig trobar una diferència d'ús per part dels parlants de diferents edats. La diferència principal és entre els nascuts abans del 1944 i els parlants nascuts després (entre el G.E. 4 i el G.E. 5).

Els parlants nascuts després del 1944 són els més afectats en la pre-adolescència tant per les prohibicions contra el català de la postguerra, com per les arribades en massa d'immigrants castellanoparlants a Catalunya que assoleix el gran màxim entre 1950 i 1960 (Alba 1975: 220).

Sembla, doncs, que en el cas d'una variable que té una variant castellanitzada, com ara *tenir que* o la (ç) inicial o postconsonàntica, els parlants nascuts després de la guerra civil mostren més influència castellana que no pas els nascuts abans. L'augment d'una variant castellanitzada entre els parlants més joves probablement hi té lloc, però només quan la majoria de parlants ignoren el seu origen castellà. Tant *tenir que* com la (ç) s'empraven abans de la guerra civil, i en ser compatibles amb l'estructura del català, cap no és obertament estigmatitzat pels parlants.

Per altra banda, quan es creu que una característica és un castellanisme (molts catalans empenen el terme «barbarisme») aquest mateix grup de parlants de la postguerra sol ser el grup que es presta més a estigmatitzar aquesta característica i a emprar-la menys que no pas els parlants d'abans de la guerra. La força principal a l'hora d'establir l'estigmatització és la de la lleialtat lingüística.

Hi ha tres factors que cita Weinreich (1953: 100-101) com a importants en l'encaixament de la lleialtat lingüística que són molt característics de l'època de la postguerra a Catalunya. Primerament, la lleialtat augmenta amb una amenaça real o imaginada envers l'idioma. En segon lloc, la lleialtat augmenta quan alguns membres de la comunitat veuen que d'altres han abandonat llur idioma en favor de l'idioma dominant, per «millorar» la seva situació social. En tercer lloc, «...si un grup es considera superior, però en la pràctica ha de cedir posicions a l'altre grup pel que fa a les funcions de l'idioma... es pot crear un ressentiment de lleialtat».

Mentre que aquestes condicions també existien abans de la guerra, la seva intensitat augmentà després.

Els parlants nascuts després del 1944 van mostrar una minva respecte a l'ús de *dos* amb un nom femení. El capítol V recalca que fins i tot en el català antic s'emprava *dos* amb noms femenins, i que això no és producte de la interferència castellana, sinó d'una pèrdua de distinció de gènere del número «dos» que va ocórrer en tots els principals idiomes romànics, tret del portuguès. No obstant això, ja que la forma masculina del català coincideix amb la forma castellana *dos*, els parlants que mostren lleialtat lingüística poden considerar aquesta forma com a castellanisme, i intentar d'evitar-la. De fet, un parlant va considerar *dues* com a forma correcta del català sense tenir en compte el gènere.

Darrerament, el lèxic ha esdevingut el punt de referència més important quant a la lleialtat lingüística. Moltes paraules castellanenes han estat manllevades pel català i han substituït les paraules catalanes. Alguns exemples típics són *enchufe*,

(endoll), *acera* (voravia o vorera) i *alfombra* (catifa). Fins fa relativament poc, l'ús d'alguns mots catalans era vist com una mena d'esnobisme, probablement com a reacció a l'ús d'un català molt correcte a càrrec de l'avantguarda intel·lectual. Badia (1974a: 29) diu: «Molt sovint ocorre que l'ús del mot correcte resulta estrident, sobretot dins determinats cercles, tot i que els seus sinònims més corrents són barbarismes...»

Algunes de les persones entrevistades van fer ressaltar que de vegades s'havien sentit incòmodes quan feien servir la paraula correcta en català, però que ara aquestes paraules s'anaven posant de moda. És força freqüent de sentir un catalanoparlant corregir-ne un altre per haver emprat un castellanisme.

Aquesta tendència cap a la correcció del vocabulari català entre alguns sectors de parlants ha afectat fins i tot paraules del català genuí que tenen una traducció molt semblant al castellà. Un parlant em va dir que per comptes de dir *casa meva* (cast. mi casa) caldria fer servir la frase autènticament catalana *la meva llar*. Un altre em va dir que calia dir *envelop*, en lloc de *sobre* (cast. sobre). *Envelop* és un gal·licisme que no es troba en el català normatiu.

L'última parella del test d'inseguretat lingüística es va fer per veure si els parlants rebutjaven el verb català *quedar-se*, amb traducció semblant en castellà *quedarse*, a favor de *romandre*, una paraula més literària sense traducció semblant en castellà. Els resultats van ser: onze persones escolliren ambdues paraules com a correctes, dinou escolliren *romandre*, una va escriure *restar* (que tampoc té traducció semblant en castellà), i només cinc escolliren *quedar-se*.

La lleialtat lingüística, doncs, sembla que juga un paper important en l'ús d'algunes variables lexicals, i en l'ús de *dues*, sobretot entre parlants de la postguerra.

El sexe

Vaig trobar diferències entre la parla dels homes i la de les dones en l'ús de les sis variables, sobretot entre els parlants nascuts abans del 1944. Per tant, el sexe del parlant és una variable social que cal no ignorar en qualsevol estudi sociolingüístic del català.

Les diferents condicions socials d'homes i de dones nascuts abans del 1944 sembla que han afavorit les diferències en l'ús d'algunes de les variables. Moltes d'aquestes dones només tenien una educació primària i no treballaven fora de casa, i per tant tenien menys contacte amb el castellà que els homes. Els homes nascuts abans del 1944 mostren un ús més generalitzat de *tenir que* i de la (č) que les dones d'aquest grup d'edat. Per altra banda, els homes d'aquest grup d'edat fan servir més *dues* que no pas les dones. He avançat en la hipòtesi que a causa que els homes s'adonen més de l'amenaça del castellà envers el català, i a causa que veuen que el català pot ser un idioma que serveixi en el món dels negocis, aquests homes grans estan més predisposats que les dones a adoptar una característica catalana com a senyal d'identitat de grup. Amb això no vull pas dir que els homes sentin més la importància de la cultura catalana que les dones nascudes abans del 1944; però els sentiments de les dones es poden expressar en altres àrees que no són l'idioma. Per a aquestes dones, el català és l'idioma de la família i dels amics, i com a tal és possible que no el vegin com a símbol de la cultura catalana.

Entre els nascuts després del 1944, les diferències de sexe s'anaren eliminant pel que fa a les variables *tenir que* i *dues*, segurament perquè minvaren les diferències en les condicions socials: les dones gaudeixen de més educació ara, i moltes treballen fora de casa. En aquestes dones, doncs, els factors d'influència del castellà

i els sentiments de lleialtat lingüística són aproximadament iguals que en els homes.

D'altres variables també mostren diferències entre els sexes, encara que no hi juguin un paper tan important els efectes del castellà i la lleialtat lingüística (per exemple, /ʒ/, /j/ i *en el*). Malgrat que l'ensordiment de la /j/ a l'estil d'entrevista no ofereix grans diferències entre els homes i les dones nascuts després del 1944, si bé els homes sembla que aspiren a l'ús de (j) a l'estil formal, la norma per a les dones no és tan clara. Amb la variable *en el*, les dones sembla que porten el camí cap a l'ús generalitzat de *al*. Queda per veure si els homes seguiran el mateix camí.

Fins ara, les escoles a Barcelona no han estat mixtes. Amb aquesta segregació dels sexes en la pre-adolescència i en l'adolescència, no és d'estranyar la diferència entre la parla dels homes i de les dones.

Nivell d'ocupació

Dels quatre nivells ocupacionals, els parlants de N.O. 3 van formar el grup més cohesionat pel que fa a l'ús lingüístic. Aquest grup mostra d'una manera regular l'ús més alt de les formes normatives del català. Era el grup més lingüísticament conservador.

Els parlants dels tres altres nivells no formaven grups tan lingüísticament cohesionats com els del N.O. 3. Mostraven més diversitat individual en l'ús de les variables que els del N.O. 3. Hem indicat, en el capítol IV, que els parlants del N.O. 1 són de dos tipus diferents: els qui veuen el castellà com a idioma de comunicació oficial (en els negocis, en els treballs escrits, etc.) i els intel·lectuals d'avantguarda que creuen que cal emprar el català en totes les àrees de la comunicació. Aquests dos tipus de persones parlen una varietat diferent del català.

Les diferències entre els nivells ocupacionals en l'ús de *tenir que* i de (ç) a *marxar* sembla que reflecteixen diferències respecte a la influència rebuda del castellà i no pas respecte a l'ús de les variables com a marcador socio-econòmic. El N.O. 2 i el N.O. 4 sembla que mostraven el grau més elevat d'influència del castellà i el N.O. 3 el més baix.

La /j/ fou l'única variable que mostrà una diferència d'ús segons un N.O. més elevat o baix. Però encara que els parlants del N.O. 1 i del N.O. 2 mostraren més ensordiment a l'estil d'entrevista que els parlants del N.O. 3 i del N.O. 4, mostraven menys ensordiment a l'hora de l'estil formal. Per tant, no podem considerar la (ç) com a variant de prestigi.

No vaig poder indicar d'una manera específica cap nivell d'ocupació com a motor d'un canvi lingüístic. Sembla que l'agrupament dels parlants segons els nivells ocupacionals, en el català, no dóna els resultats que ha donat en d'altres idiomes.

L'alfabetització en català

L'autoavaluació de nivell del parlant quant al seu nivell d'alfabetització en català fou presa com a element indicatiu de la seva actitud envers el català. La majoria de parlants que aprengueren a escriure bé el català ho van fer per iniciativa pròpia. Mostraren un ús més generalitzat de formes normatives catalanes que els que escrivien malament o de manera irregular. Aquesta preferència per la norma es pot atribuir no solament a un coneixement del català normatiu, sinó també a

una voluntat d'emprar-lo. Per tant, l'ensenyament general de la lectura i de l'escriptura en català no portaria necessàriament a l'augment de l'ús del català normatiu.

El paràmetre d'alfabetització en català tenia una correlació amb l'ús del català normatiu *dues* en el cas dels parlants nascuts abans del 1944, però no en el cas dels nascuts després del 1944. Sembla que durant l'època prèvia a la guerra civil només els parlants que escrivièn bé s'esforçaven a emprar *dues*. Després de la guerra civil, però, *dues* va començar a estendre's entre tots els parlants en general.

Algunes directrius per a l'estudi futur

Aquest estudi fou el primer emprès a Barcelona d'acord amb els principis i els mètodes de Labov. Esperem que es facin més estudis d'aquest tipus per tal de respondre a les múltiples preguntes que queden pendents respecte al català. Ara faré una llista només d'algunes de les possibles àrees d'aprofundiment d'aquest tema.

Aquest estudi no incloïa els parlants bilingües que empen el castellà més que el català com a idioma predominant. A Barcelona n'hi ha molts parlants d'aquesta mena, en gran part fills d'immigrants d'Andalusia, que parlen castellà a casa però que aprenen el català dels companys d'escola. El seu català difereix molt del català estudiat en aquest estudi.

Una altra zona profitosa és, sens dubte, la d'estudiar el català dels adolescents, agrupats segons les escoles on van, i, si és possible, dels adults que van anar a la mateixa escola. La majoria dels contactes socials dels adolescents són al voltants de l'escola. López del Castillo (1976: 58) descriu un tipus marginal de català que es parla a Barcelona. Diu que s'inicià «a certs medis escolars femenins» i que d'allà s'estén cap a certs barris de classe alta i mitjana de la ciutat. En el cas del català, doncs, un agrupament segons l'assistència en una escola pot revelar més informació que no un agrupament segons el nivell ocupacional.

Ja que la lleialtat lingüística és una variable important del català, fóra molt profitós de desenvolupar una mesura d'aquesta variable que fos més precisa que l'alfabetització en català.

APÈNDIX A
CARACTERÍSTIQUES IMPORTANTS DELS PARLANTS

Parlant	Sexe	Any naixement i G.E.	N.O. ^a	Influència castellà infantesa ^b	Habilitat escriure català ^c	Relació familiar ^d
1	F	1949-5	4	4	3	—
2	F	1949-5	1	1	3	—
3	M	1904-1	4	2	3	—
4	M	1960-6	3	4	2	—
5	F	1914-2		2	1	mare (6)
6	F	1947-5	2	2	2	filla (5)
7	M	1946-5	4	4	1	marit (8)
8	F	1947-5	2	4	0	muller (7)
9	M	1902-1		2	2	—
10	F	1933-3	1	3	1	germana (11)
11	M	1940-4	1	2	1	germà (10)
12	F	1942-4	3	3	2	filla (14,15) muller (13)
13	M	1942-4	3	2	3	marit (12)
14	M	1906-1	4	1	3	marit (15) pare (12)
15	F	1910-1	3	1	3	muller (14) mare (12)
16	M	1947-5	1	2	2	marit (17)
17	F	1949-5	2	3	2	muller (16)
18	F	1946-5	1	2	3	filla (19)
19	F	1909-1	2	2	3	mare (18)
20	M	1947-5	2	2	1	—
21	F	1946-5		3	1	—
22	F	1916-2	4	2	1	—
23	F	1956-6	3	2	2	—
24	M	1951-5	3	2	2	fill (25,26)
25	M	1910-1	4	2	2	marit (26) pare (24)
26	F	1926-3	3	2	1	muller (25)
27	M	1947-5	2	4	2	—
28	F	1936-4	4	2	3	muller (29)
29	M	1931-3	4	2	2	marit (28)
30	M	1956-6	1	2	2	—
31	M	1958-6	4	3	2	—
32	M	1914-2		2	3	germà (34) marit (35)
33	F	1919-2		1	2	—
34	F	1918-2		2	1	germana (32)
35	F	1920-2		1	2	muller (32)
36	M	1928-3	2	1		marit (37)

Parlant	Sexe	Any naixement i G.E.	N.O. ^a	Influència castellà infantesa ^b	Habilitat escriure català ^c	Relació familiar ^d
37	F	1929-3	4	4		muller (36)
38	M	1927-3	3	1	2	marit (39)
39	F	1932-3		2	0	muller (38)
40	M	1938-4	2	2	2	marit (41)
41	F	1943-4		2	2	muller (40)
42	F	1945-5	3	3	1	muller (43)
43	M	1946-5	2	2	1	marit (42)
1 ^e	M	1954-6	3	2	3	fill (25,26) germà (24)

a. El N.O. 1 és el nivell ocupacional més elevat i N.O. 4, el més baix.

b. 1 = influència mínima del castellà a la infantesa.

2 = castellà a classe, català amb els companys.

3 = castellà a classe i amb alguns companys.

4 = un o ambdós pares castellanoparlants.

c. 0 = no sap escriure.

1 = escriu malament.

2 = escriu regular.

3 = escriu bé.

d. marit (15) indica que l'entrevistat és el marit de l'entrevistada 15.

e. Aquest és un entrevistat marginal. Estava present a l'entrevista dels seus pares.

APÈNDIX B
DADES PER A CADA PARLANT

Parlant											Verbs de situació			
	Ambient 1.		Ambient 2.		Ambient 1.		Ambient 2.		Ambient 1.		Ambient 2.			
	haver de ^a	tenir de ^a	tenir que ^a	dues/dugues ^b	dos ^b	dues ^c	dugues ^c	(f)	(ç)	al	en el	al	en el	
1	0	0	5	1	1	0	1	1	1			3	0	
2	5	0	0	1	1	0	1	3	2	0	6	1	0	
3	4	5	0	3	1	0	3	2	0	1	2	3	4	
4	5	0	0	—	—	2	0	1	0	2	0	1	0	
5	8	0	11	0	1	—	—	0	5	2	1	6	1	
6	6	0	3	1	0	0	1	6	3	—	—	1	0	
7	6	0	7	2	1	0	2	7	0	4	1	2	2	
8	3	0	4	0	3	—	—	2	6	1	0	5	0	
9	5	0	0	0	1	—	—	3	1	2	0	3	0	
10	4	0	0	0	2	—	—	0	2	1	1	8	0	
11	0	0	4	0	1	—	—	0	2	—	—	4	0	
12	4	0	0	—	—	—	—	4	0	1	0	1	0	
13	7	0	0	4	1	0	4	4	0	1	6	2	0	
14	13	0	0	3	0	0	3	6	2	2	1	3	3	
15	3	0	0	3	0	1	2	2	0	1	4	0	2	
16	3	0	1	4	0	3	1	8	0	0	2	5	7	
17	4	0	0	—	—	0	1	2	3	0	2	3	0	
18	4	0	0	1	0	0	3	0	5	—	—	4	0	
19	9	2	0	—	—	—	—	0	3	—	—	3	1	
20	0	0	13	1	0	0	1	—	—	1	1	2	1	
21	8	0	4	5	2	0	7	1	0	6	0	7	0	
22	12	0	0	1	1	0	2	—	—	1	0	1	3	
23	0	0	8	1	0	1	0	1	0	1	0	3	0	
24	4	0	1	2	0	0	2	4	0	1	3	3	0	
25	14	0	1	—	—	—	—	3	0	2	3	3	2	
26	1	1	0	2	0	0	2	—	—	1	2	2	1	
27	0	0	13	1	1	0	1	1	3	—	—	10	0	
28	5	0	0	—	—	1	0	4	0	1	0	5	0	
29	0	0	9	—	—	—	—	5	0	3	1	8	0	
30	7	0	2	1	1	1	1	0	2	4	3	5	5	
31	5	0	3	0	1	—	—	2	1	—	—	6	0	
32	17	—	—	1	0	—	—	2	1	—	—	6	0	
33	6	0	1	0	2	0	1	0	3	3	1	9	1	
34	6	0	2	—	—	0	1	—	—	4	0	7	1	
35	2	0	0	0	1	—	—	—	—	—	—	4	0	
36	1	2	0	1	0	0	1	1	0	1	0	3	5	
37	—	—	—	0	1	—	—	0	3	—	—	—		
38	0	2	0	—	—	—	—	—	—	—	—	6	0	
39	4	0	0	1	0	0	4	—	—	1	0	4	0	

Verbs de situació
 Ambient 1. Ambient 2.

Parlant	Verbs de situació												
	haver de ^a	tenir de ^a	tenir que ^a	dues/dugues ^b	dos ^b	dues ^c	dugues ^c	(j)	(ç)	al	en el	al	en el
40	3	0	0	0	2	0	2	—	—	2	0	11	0
41	3	0	0	0	2	0	2	—	—	2	0	11	0
42	12	0	1	—	—	—	—	1	0	2	3	0	2
43	0	7	0	3	2	1	2	1	11	—	—	1	0
l'	—	—	—	1	1	1	0	—	—				

a. Nombre de casos no reflexius.

b. Nombre de casos en adjectius a l'estil d'entrevista.

c. Nombre de casos pronominals i en adjectius a l'estil d'entrevista.

APÈNDIX C
QÜESTIONARI DE LES ENTREVISTES

I. Preguntes personals

1. Quan va néixer?
2. On va néixer?
3. Quants anys ha viscut a Gràcia? On vivia abans?
4. On van néixer els seus pares? (Quan van venir a Catalunya? a Barcelona? a Gràcia?) Quina era la llengua materna dels seus pares? (Parlaven català? Si no, com el va aprendre vostè?)
5. A quines escoles va anar vostè? Ha fet més estudis?
6. Quina llengua parlava a l'escola (a classe? amb els altres estudiants?)
7. Quina professió té? (si es tracta d'una dona casada, quina professió té el marit?)
8. Quina professió té o tenia el seu pare?

II. Gràcia

1. Li agrada viure a Gràcia? Per què? ¿Quines diferències té Gràcia respecte a altres barris de Barcelona?
2. Com és la Festa Major de Gràcia? Quan és? Hi participa la majoria de la gent de Gràcia? En què es diferencia d'altres festes majors? Ha canviat gaire recentment?
3. Què se celebra el dia de sant Medir?
4. De quina manera ha canviat Gràcia des de la seva infància?
5. He sentit a parlar de la Via O. Què és exactament? Pensa que la via canviaria el barri de Gràcia? De quina manera?

III. La infància

1. Quan era petit(a), què feia per a divertir-se? ¿Quina mena de jocs jugaven els nens? (les nenes?). ¿Pot explicar-me com es juguen alguns jocs? ¿Tenien versos especials aquests jocs, per exemple per a saltar la corda?
2. Què feien els nens a l'escola per a molestar el professor? ¿Quina mena de càstigs hi havia per a un nen que es portava malament?
3. Que hi ha contes populars per a nens? Pot contar-me'n un?

IV. Tradicions de Nadal

1. Quines tradicions hi ha a Catalunya per Nadal? Que hi ha plats típics?
2. Què passa el dia dels Reis? ¿Quin va ser el millor present que va rebre quan era petit?

V. Diversions

1. És popular a Gràcia la sardana? La sap ballar? És difícil? ¿És important saber ballar molt bé? On es balla?
2. L'interessa el futbol? Va sovint als partits? Fa quínieles? ¿Ha guanyat mai?

VI. Llistes de paraules

1. Pot comptar de l'u al deu?
2. Pot dir-me els dies de la setmana? i els mesos?
3. Sap el vers dels «setze jutges»?
4. Tinc uns dibuixos. Pot dir-me què representa cada un?

Llista original

1. xampany	7. segell
2. xarxa	8. taronja
3. peix	9. formatge
4. panxa	10. cotxe
5. dues aixetes	11. metge
6. raig dos rajos	12. metxa

Mots afegits

1. xemeneia	11. zebra
2. xiulet	12. zero
3. xocolata	13. camisa
4. carxofa	14. gelat
5. casa	15. genoll
6. fusell	16. gel
7. tisoires	17. targeta
8. cervesa	18. rellotge
9. pèsols	19. mitjó
10. desert	20. dutxa.

5. Vaig fer dir el femení i/o el plural dels següents mots:

1. boig	4. sorteig
2. lleig	5. passeig
3. desig	

VII. Llenguatge

1. Parla la gent de Gràcia d'una manera diferent d'altres barcelonins?
2. On es parla el millor català? Per què? ¿En què es diferencia del català de Barcelona?
3. Vostè parla sovint el castellà? ¿Pot expressar-se igualment en català i en castellà?
4. Sap llegir el català? Sap escriure en català?

VIII. Text de la prova d'inseguretat lingüística

1. A. Vi [bi] negre.	B. Vi [vi] negre.
2. A. Estudió català	B. Estudio català
3. A. Xicot (čikót)	B. Xicot (čikót)
4. A. Dues vegades	B. Dugues vegades
5. A. Impressió (imprəzió)	B. Inpressió (imprəsió)
6. A. Mai he vist...	B. Mai no he vist...
7. A. Haig de treballar	B. Tinc que treballar
8. A. Anem-nos-en	B. Anem's-en
9. A. Vull que em donis...	B. Vull que em donguis...
10. A. No coneixo la seva promesa	B. No conec la seva promesa
11. A. Escriurem una carta als nostres pares. Els escriurem una carta	B. Els hi escriurem una carta
12. Agafa l'abric per a mi. A. Me l'agafa.	B. El m'agafa.
13. Dóna caramels a en Pere. A. N'hi dóna.	B. Li'n dóna.
14. A. Li telefonaré.	B. La telefonaré
15. A. Hi anirem pel matí.	B. Hi anirem al matí.
16. A. Pastel	B. Pastís
17. A. Acomiadar	B. Despedir.
18. A. Llançar	B. Jetar ¹
19. A. Malalt	B. Enfermo
20. A. Quedar-se a casa	B. Romandre a casa

REFERÈNCIES

- ALARCOS LLORACH, E. 1953. *Sistema fonemàtic del catalán*. Archivum 3.135-46.
- , 1958. *Algunas consideraciones sobre la evolución del consonantismo catalán. Estructuralismo e historia: miscelánea homenaje a André Martinet*, ed. de Diego Catalán, vol. 2, 5-40. Biblioteca Filológica, La Laguna de Tenerife.
- ALBA, VÍCTOR. 1975. *Catalonia: a profile*. Praeger Publishers, New York.
- ALVAR, Manuel. 1971. *Un problème de langues en contact: la frontière catalano-ara-gonaise*. «Travaux de Linguistique et de Littérature» 9.73-84.
- BADIA MARGARIT, Antoni. 1951. *Gramàtica històrica catalana*. Editorial Noguer, Barcelona.
- , 1962. *Gramàtica catalana*. 2 vols. Editorial Gredos, Madrid.
- , 1962-63. *Problemes de la commutació consonàntica en català*. Boletín de Filología 21.213-335.
- , 1964. *Some aspects of bilingualism among cultured people in Catalonia*. Proceedings of the Ninth International Congress of Linguists, Cambridge, Massachusetts, 366-73. Mouton, The Hague.
- , 1966. *Llengua i cultura als països catalans*. Edicions 62, Barcelona.
- , 1969. *La llengua dels barcelonins: resultats d'una enquesta sociològic-lingüística*, vol. 1. Edicions 62, Barcelona.
- , 1972. *Langue et société dans le domaine linguistique catalan, notamment à Barcelone*. Revue de Linguistique Romane 36.263-304.

1 Em vaig inventar aquest mot, basat en la paraula francesa *jeter*, per tal de determinar si alguns dels parlants se sentien tan insegurs que escollirien una paraula encara que no l'haguessin sentida mai. Cinc d'aquests, en efecte, ho feren.

- , 1973. *L'alternança sorda/sonora en els castellanismes del català vulgar amb consonant sorda originària*. *Romànica* 6.7-12.
- , 1974a. *Procés i objectius de la sociolingüística catalana*. *Ibero-Romania* 1.19-30.
- , 1974b. *De nouveau sur la sonorisation spontanée des consonnes sourdes en catalan: les palatales*. *Revue de Linguistique Romane* 38.20-25.
- , G. COLON, M. COMPANYYS, J. VENY CLAR. 1961. *Atlas lingüístic del domini català*. *Boletim de Filologia* 20. 121-6.
- BARBER, Bernard. 1957. *Social stratification*. Harcourt, Brace and World, New York.
- BELL, ROGER T. 1976. *Sociolinguistics: goals, approaches and problems*. St. Martin's Press, New York.
- BICKERTON, Dereck. 1971. *Inherent variability and variable rules*. *Foundations of Language* 7.457-92.
- BRASINGTON, R.W.P. 1974. *On the phonological interpretation of Catalan sibilants*. *Archivum Linguisticum* 5.11-24.
- CERDÀ MASSÓ, Ramón. 1970. *Apreciaciones generales sobre cast. /x/ → cat. [x] en el Campo de Tarragona*. *Revista de Filologia Española* 50.57-96.
- CHEN, Matthew. 1972. *The time dimension: contribution toward a theory of sound change*. *Foundations of Language* 8.457-98.
- , and H.-I. Hsieh. 1971. *The time variable in phonological change*. *Journal of Linguistics* 7.1-13.
- , and W. S.-Y. Wang. 1975. *Sound change: actuation and implementation*. *Language* 51.255-81.
- FABRA, Pompeu. 1954. *Converses filològiques*, vols. 1, 2, 4. Editorial Barcino, Barcelona.
- , 1974. *Gramàtica catalana*. 6a. ed., augmentada per Joan Coromines. Editorial Teide, Barcelona.
- FASOLD, Ralph. 1970. *Two models of socially significant linguistic variation*. *Language* 46.551-63.
- FISCHER, John L. 1958. *Social influences on the choice of a linguistic variant*. *Word* 14.47-56.
- GAL, Susan. 1978. *Peasant men can't get wives: language change and sex roles in a bilingual community*. *Language in Society* 7.1-16.
- GRANDIA, Mossèn Marian. 1901. *Gramàtica etimològica catalana*. Escola Tip. i Llibreria Salesiana, Barcelona.
- GRIERA, Antoni, 1942-1968. *Atlas lingüístic de Catalunya*. 8 vols. i introducció explicativa. Sant Cugat: Institut Internacional de Cultura Romànica.
- GUÀRDIA SEGÚ, Rosa. 1978. *Gràcia: un barri amb plena consciència ciutadana i social*. Avui, 25 maig, 10.
- GUMPERZ, John. J. 1966. *On the ethnology of linguistic change*. *Sociolinguistics*, ed. by W. Bright, 27-49. The Hague: Mouton.
- GUY, Gregory. 1975. *Variation in the group and the individual: the case of final stop deletion*. (Pennsylvania Working Papers on Linguistic Change and Variation, vol. 1, n. 4.) Philadelphia: U.S. Regional Survey.
- HAUGEN, Einar. 1958. *Language contact. Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists*, Oslo, 771-785. Oslo University Press, Oslo.
- , 1969. *The Norwegian language in America: a study in bilingual behavior*. 2n ed. 2 vols. Indiana University Press, Bloomington.
- HENSEY, Frederik G. 1972. *The sociolinguistics of the Brazilian-Uruguayan border*. The Hauge: Mouton.
- HUDSON, R.A. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- JORDAN, Iorgu. 1970. *An introduction to Romance linguistics*, trans. and rev. by John Orr, augmented by Rebecca Posner. Berkeley: University of California Press.
- JANÉ, Albert. 1971. *Gramàtica essencial de la llengua catalana*. 2n ed. Barcelona: Editorial Bruguera.
- KING, Robert. 1967. *Functional load and sound change*. *Language* 43. 831-52.
- KROCH, Anthony S. 1978. *Toward a theory of social dialect variation*. *Language in Society* 7.17-36.
- LABOV, William. 1963. *The social motivation of a sound change*. *Word* 19.273-309.
- , 1964. *The social stratification of English in New York City*. *Ann Arbor: University Microfilms*.
- , 1965. *On the mechanism of linguistic change*. (Monograph Series on Language and Linguistics, no. 18, 91-114.) Washington D.C.: Georgetown University Press.
- , 1969. *Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula*. *Language* 45.715-62.
- , 1972a. *Some principles of linguistic methodology*. *Language in Society* 1.97-120.
- , 1972b. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- , Malcah Yaeger, Richard Steiner. 1972. *A quantitative study of sound change in progress*. Philadelphia: U.S. Regional Survey.
- LAVANDERA, Beatriz. 1975. *Buenos Aires Spanish: tense variation in si-clauses*. (Pennsylvania Working Papers on Linguistic Change and Variation, vol. 1, no. 7.) Philadelphia: U.S. Regional Survey.
- , 1978. *Where does the sociolinguistic variable stop?* *Language in Society* 7.171-82.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís. 1976. *Llengua standard i nivells de llenguatge*. Barcelona: Editorial Laia.
- MALKIEL, Yakov. 1967. *Each word has a history of its own*. *Glossa* 1. 137-49.
- , 1976. *From Romance philology through dialect geography to sociolinguistics*. *Linguistics* 177.59-84.
- MARTINET, André. 1952. *Function, structure, and sound change*. *Word* 8. 1-32.
- , 1955. *Economie des changements phonétiques: traité de phonologie diachronique*. Berne: A. Francke.
- MILROY, Lesley. 1980. *Language and social networks*. Baltimore: University Park Press.
- MOLL, Francesc de B. 1952. *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Editorial Gredos.
- NARO, Anthony J. 1981. *The social and structural dimensions of a syntactic change*. *Language* 57.63-98.
- NINYOLÉS, Rafael Lluís. 1969. *Conflicte lingüístic valencià*. Tres i Quatre, València.
- PETROVICI, Emil. 1969. *Interpénétration des systèmes linguistiques*. Actes du Xe Congrès International des Linguistes, Bucarest, vol. 1, 37-73. Bucarest: Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie.
- PULGRAM, Ernst. 1961. *French /ə/: statics and dynamics of linguistic sub-codes*. *Lingua* 10.305-25.
- RADIGALES, Montserrat. 1978. *Cens lingüístic català (1)*, el consorci d'informació en presentà els primers resultats. Avui, 3 agost, 6.
- REICHSTEIN, Ruth. 1960. *Etude des variations sociales et géographiques des faits linguistiques*. *Word* 16.55-99.
- REISS, Albert J., Jr. 1961. *Occupation and social status*. The Free Press of Glencoe, New York.
- RUSSELL-GEBBETT, Paul. 1965. *Mediaeval Catalan linguistic texts*. Dolphin Book Co, Oxford.

- SANKOFF, Gillian. 1980. *The social life of language*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- , and Henrietta CEDERGREN. 1971. *Some results of a sociolinguistic study of Montreal French. Linguistic diversity in Canadian society*, ed. de Regna Darnell, 61-87. Edmonton: Linguistic Research.
- SCHUCHARDT, Hugo. 1972. *On sound laws: against the neogrammarians*, trans. by Theo Vennemann and Terence H. Wilbur. *Schuchardt, the neogrammarians, and the transformational theory of phonological change*, ed. by Vennemann and Wilbur, 39-72. Frankfurt/Main: Athenäum Verlag.
- SOMMERFELT, Alf. 1962. *Diachronic and synchronic aspects of language*. The Hague: Mouton.
- THOMAS, Earl W. 1962. *The resurgence of Catalan*. *Hispania* 45.43-8.
- TRUDGILL, Peter. 1974. *The social differentiation of English in Norwich*. Cambridge: Cambridge University Press.
- VALLVERDÚ, Francesc. 1972. *Ensayos sobre bilingüismo*. Editorial Ariel, Barcelona.
- , 1973. *El fet lingüístic com a fet social*. Edicions 62, Barcelona.
- VOGT, Hans. 1954. *Language contacts*. *Word* 10.365-74.
- WANG, William S.-Y. 1969. *Competing changes as a cause of residue*. *Language* 45.9-25.
- , 1979. *Language change - a lexical perspective*. *Annual Review of Anthropology* 8.353-71.
- WEINREICH, Uriel. 1953. *Languages in contact*. Linguistic Circle of New York, New York.
- , 1968. *Unilinguisme et multilinguisme. Le langage*, 647-684. Gallimard, Paris.
- , William LABOV, Marvin HERZOG. 1968. *Empirical foundations for a theory of language change. Directions for historical linguistics*, ed. de W. Lehmann and Y. Malkiel, 95-195. University of Texas Press, Austin.
- WHEELER, Max. 1979. *Catalan phonology*. Basil Blackwell, Oxford.
- WÖLCK, Wolfgang. 1976. *Community profiles: an alternative approach to linguistic informant selection*. *Linguistics* 177.43-57.
- WOLFRAM, Walt and RALPH W. Fasold. 1974. *The study of social dialects in American English*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- XURIGUERA, Joan Baptista. 1975. *Nou diccionari de la llengua catalana*. Editorial Claret, Barcelona.

AGRAÏMENT

En primer lloc m'agradaria donar les gràcies a Lawrence B. Kiddle, el director d'aquesta tesi des de 1975 fins a la seva jubilació el 1977, pel seu ajut i ànims al principi de la tesi, i pel seu interès continuat en les etapes finals. És en senyal d'agraïment pel seu suport i per la seva preocupació que aquest estudi li és dedicat.

També dono les gràcies a Àngela Bagués perquè m'ensenyà el català i perquè m'ajudà a formular les preguntes de l'entrevista; als membres del meu comitè per haver llegit el manuscrit i per haver-me fet suggeriments, i particularment a Ernst Pulgram pels seus nombrosos comentaris estilístics; i als quaranta-tres residents de Gràcia que participaren en l'estudi.

Finalment, m'agradaria de reconèixer l'ajut i el suport del meu marit John en totes les etapes del meu projecte: va comptar pisos als carrers de Gràcia, va ajudar a trobar els entrevistats, va portar a terme les últimes entrevistes després del naixement del nostre fill, i també va picar a màquina l'esborrany i la còpia final de

l'estudi. Sense el seu ajut i les seves mostres de confiança hauria estat molt més difícil acabar aquest estudi. Gràcies també al nostre fill nat a Catalunya, Shannon, pel seu entusiasme, especialment en les darreres setmanes tan atafegades del projecte.

LLISTA D'ABREVIATURES

ALC *l'Àtlas lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera.
G.E. Grup d'edat.
N.O. Nivell ocupacional.

LLISTA DE SÍMBOLS

/ / indica una transcripció fonèmica i una variable,
[ ] indica una transcripció fonètica,
( ) indica la realització fonètica d'una variable, és a dir, una variant.